שהעני עושה כפי כחו וממונו. לפיכך שוה מיעוטו לפני הש"י כמו המרובה של העשיר. אבל ודאי מי שבכחו לעשות הרבה ושעה מועט. ודאי באינו שוה לעושה מרובה. וכן כמי כשהעני עושה יותר ממנהה. ודאי שפגרו ג"כ יותר גדול. ולא אמרן שעון המרובה והמועט אלא כבעריך ג"כ המנדביס מה ערכם וכדאמרן. ובמתני' כמי דאמרן אם למדת תורה הרבה ביכול הוא לומר. וכיולא בזה כי' בדרך חיים ועיין פ"ד מ"י: נותנים לך שכר הרבה. אבל תבלומין לא שייך לומר הרבה כי אין התשלומין רק מה שראוי לבלם. ולא הרבה. דרך חיים: ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ולא תעלה על דעתך שכשתקבל המתנה הרמוזה במתן ובהרבה שיעשה משכרה.

ר"ע מברטנורה

למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה(קמא). ונאמן הוא בעל מלאכתך(קמב) שישלם לך שכר פעולתך(קמג). ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא(קמד):

העול מוטל עליך לעבוד: לעתיד לבא. לעולם הבא:

מד"ס: ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. כלומר מה שאני אומר לך ונאמן וכו'. אין הכונה כדי שתעבוד ע"מ לקבל פרס רק כונתי היא זאת שתדעהו דרך ידיעה לבד וכדלעיל. ויש גורסין ממתן שכרן בבי"ן. ולאותה גירסא י"ל דאתא למימר דאפי' מתן בהיא המתנה בהאי עלמא ליכא ולכך אל תתמה בראותך הצדיקים אם מרעה אל רעה יגאו. כך כתוב במד"ס:

(ונאמן כו' פעולתך). בזה שנוס ליתא. ודע סתן. בכי"מ וכי שב"ב ..שמתן ועי' הוי"ט:

באורי הגר"א

אחוכה מאדן מדם וגו' פביר יום אחה עד ילה כבביר יומו ועב"ת ובמ"ש: ודע כו'. כמ"ב (סוף מולין) (שמות כ') למען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך ולמען ייטב וגו'. וכמ"ש (משלי ל"ח) ותבחק ליום אחרון וכ"ש:

יכין תפארת ישראל יכין

הקב"ה מלקיים כולן, ואם אחטא, הקב"ה ימחול לי [תגיבה דע"ז ח'] : אבל הקב"ה חפץ שתעשה בהמלאכה הרבה הזאת כל שביכולתך: קמא) בעה"ז ובעה"ב: קמב) מלאכת פרנסתך: קמג) כשתעשה המלות בשלימות האפשרי, דרק אז נקראת פעולה. דאל"כ נקרא רק מעשה: קמד) שכשתעשה הכל כאשר לייתיך, ואעפ"כ תסבול לער

ודוחק, דע כי כאן אינו עולם השכר או העונש, רק עולם הנסיון, ולפעמים תתנסה פה, ואם תעמוד בהנסיון, שכרך הרבה מאד לע"ל דאז תקבל שכר אמיתי גדול ורב מאד [ובזיונו דקאמר שמתן שכרן, כ"ל תבלומי שוה"ז יכונה שכר. אבל תבלומי שוה"ב הוא מתנה, כ"ל יותר ויותר מאשר יקווה, דמה רב טובך אשר צפנת ליראיך כתיב]:

פרק ג א עקביא בן מהללאל אומר וכו'. בזמן הבית היה כדתנן במ"ו פ"ה דעדיות שאין העזרה נגעלת בפני כל אדם מיסראל בחכמה ובירא אתא עקביא בן מהללאל. אפ"ה לא רצה להפסיק בין שלשלת הלל עד רבי וכמו ואח"כ חוזר לסדר הקבלה והזכיר מאמרי הלל כדי להסמיך אליו ר' יוחנן בן זכאי שקבל ממנו ואח"כ הזכיר מאמרי תלמידיו וסמך להן מאמר ר' טרפון שהוא דומה למאמר רבי אלעזר אחרון התלמידים: דע. חזר ואמר מלת דע לפי שלפני מי אתה עתיד וכו' אינו בהסתכלות וראיה מוחשת כי אם שיאמין זה בדרך ידיעה. מד"ס:

פרק ג א עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה(א). דע מאין באת. ואין אתה הולך. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון(ב). מאין באת. מטפה סרוחה(ג). ואין אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים

פרק ג א עקביא. מטפה סרוחה. טפת שכבת זרע ואע"פ שבשעת העבור אינה סרוחה שאינה מסרחת ברחם האשה עד לאחר שלשה ימים ובשתסריח אינה ראויה להזריע מכל מקום קרי לה טפה סרוחה מפני שהיא קרובה להסריח מיד כשהיא חוץ למעי האשה. והמסתכל שבא מטפה סרוחה גדול מן הגאוה. והמסתכל שעתיד ילך למקום עפר רמה ותולעה. גדול מן התאוה והחמדה אל הממון. והמסתכל שעתיד ליתן דין וחשבון. פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה:

בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה(א). דע מאין באת. ולאן אתה הולך. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון(ב). מאין באת. מטפה סרוחה(ג). ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים

בכלומה

מאין באת ולאן אתה הולך. באלת המקום שבא משם כל אין כמו מאין באו האנשים. ושאלת המקום שיבא לכם כל' אמה. כמו אמה אלך מרוחק ואמה מפניך אחרת (תהלים קל"ט ז') ובפסוק אחד במיהם בפלגב בגבעה. אמה תלך ומאין תבא. דרך חיים. ומלת לאן האלף קמוצה: אתה הולך. כי האדם הולך לבית עולמו ומתקרב אל המיתה כי יום המות מיום הולדו הוא. במיום בעולד הוא מתקרב והולך אל המיתה וע"כ נקט לשון הוה ולא לשון עתיד. מד"ס: למקום עפר רמה ותולעה. ולא אמר שיהיה עפר רמה ותולעה. שכך אמר הכתוב (נרלשית ג') כי עפר אתה ואל עפר תשוב. דרך חיים: לתת דין וחשבון. תחלת דין קאמר ולפיכך הקדים דין לחשבון. ואמר לתת דין באם יעשה חטא מתחייב מזה דין. לכך שייך לומר שהוא נותן הדין. כי מי שבא על העברה מתחייב מזה דין. ולכך אמר ליתן הדין וכן מ"ש בב"ב בפ' הספינה [דף ע"ג] נכי [הנהו]"(תרי) אוזר עתידין ישראל ליתן דין

עליהם

*) כ"ה בתי"ש ד"פ וד"ק וע' ד"ס שכ"ה בלגדת הת מוד.

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ג א) ר"ל לסיבה המביאה לעבירה, שהיא כמו היד להכלי לאחזה בה: ב) אורחא דתנא דתני והדר מפרש, כמו יש מוחלין וכו' [ב"ב פ"ת מ"ח] וכדומה לרוב: ג) דג' סבות הן ביחטא האדם, (א) משום נאותו ולהיטתו לכבוד המדומה, שמתבושש כשלא יתנהג בכלי הדעת המלעיגים על עבודת הבורא. (ב) מבוש להיטתו אחר האות האדליה, באכילה ובתייה ומשגל. או שאהבת הבצע עוור עיניו. (ג) בעבור כי הוכה בסמוכרי האפיקורסה, וחושב כי אין חשבון ודעת בשאול. אולם כל הג' סבות מקור משחת ה' נפש, שיחשוב ויפעול פעולותיו כאילו הוא בעולם נצחי, שלא יחליפו ולא ימיר אותו. ויסכח כי כל חייו הוא כחלום יעוף בהזמן שמתחלקת,

לעבר, הווה, עתיד. לכן אם אד הנאוה דולקת בגבנו, מזכירו התנא ה ע ב ר, מאין באת. טפה סרוחה, ואם כל הווייתך מיוסד על טאה רותתת, איך תוכל להתגאות. ואח"ל בזה בויש כל אדם, שלם מרקב כזה נברא, עכ"פ כדי בזיון וקלון, שסמלך והלך כולם שוין, מתוך הטיפה הוליאו הוייתם להעולם, ואיך יתגאו הולעים באלה: ד) ואם אם התאות הגופניות בערה בך, אז התבוננות הזוה ישקיע בך הלהב הזר הזה. ולכן ראה לגן אדה בעלמך הולך ומוריד ח"ע מעה מפה לגלות כעופרת למקום רמה ותולעה, דרדיפתך אחר התאות הם, הוא הוא שיקבר חייך, ולא תרוויח רק למלא ביותר חור קברך עם חמת זוחלי עפר קטנים עם גדולים

ציונים

פ"ג א עקביא בן מהללאל אומר כו' ירושלמי פיפה פ"ב ה"ב ויק"ל מצרע פ"ה ק"ל פ' י"ב עי' מכבת בלה לנתי פ"ו ומתמ' ל"מ לנה פ"ב:

שנויי נוסחאות

פ"ג א עקביא כו' הסתכל. בכי"ק עקביה.. השתכל. ואי אתה בא. במה"ו ואין וכ"ה בכי"ק (וכמ את בא). ולאן. בכי"ק ולאין וכן בסמוך. וחשבון מאין באת. בכי"ק וחשבון דע מאין.. מטפה סרוחה. במה"ו מטיפה סליחה סרוחה. ובלו כלן כ"ו מפתלות יחד מטיפה סרוחה לפניו גם סליחה סרוחה כמו שהא במס' ר"ה פ"ג. ל(מקום עפר) רמה. בכי"ק ליתא.

באורי הגר"א

פ"ג א הסתכל בשלשה כו'. כמ"ם (קהלת יב) וזכור את בוראך וגו' ודרש כ"ע (מד"ר פ' מצורע פ' י"ח) באחרך זה ליתה סרוחה בוראך זה רמה ותולעה. בוראך זה ממ"ה הקב"ה וע"ב ואמרו בסוטה כתב ועפר ומים מים זהו מלון בלה ועפר לגן אתה הולך וכתב ולפני מי כמ"ש (איוב ל"א) ובוד כל אדם יתבוש וגו': מאין באת כו'. כמ"ם (תהלים כ"ח) הן בשון מולנתי וגו'. (איוב י"ד) מי יתן טהור מטמא וגו': ולאן כו'. במ"ם (בראשית ג') כי עפר אתה וגו' (קהלת י"ב) ושב העפר וגו' ובתיב (איוב כ"ה) לעבר רמה ובן אדם תולעה וגו': ולפני מי כו'. כמ"ם (קהלת

עליהם. ד"ח: ב בשלומה של מלכות. הוא המלך עם שריו ויועציו המנהיגים מלכותו ועושים משפט בארץ ולפיכך לא אמר בשלום המלך. כך פירשו המפרשים: הרי זה מוכיח לגיס. דאין ליגעות גדולה ממי שאומרים לו מה שהוכיח שעה אחת. וכל בתמונה יהיה שלך. והוא בטל. הוא ודאי מתלונן מן הזהבים ומבזה אותם. כן הבטל מדברי תורה אחר שיודע השכר הגדול הזה אינו כי אם לך. וכן אמר החכם אין להם לבריות מעלבונה של תורה. הרי קרא המבטל מדברי תורה עולב. כך פי' במד"ש בשם החסיד ז"ל. עוד פי' ומדקדק לכון ואין ביניהם וכו' שהכונה כשיושבים אינ"ש שעוסקים בתורה כל אחד ואחד לבדו. אבל אין ביניהם באין מתחברים יחד ללמוד בחברה. ואין זה כ"א שכל אחד מהביל ומתלונן בלבו על ידיעת ולמוד חברו והוכב שאין לו הועלת בחברותו עמו ולפיכך אין ביניהם ד"ת ר"ל שאין לומדים ביחד הרי בודאי ליגיס יקרא אע"פ שאין פולה פה ומלפלף. והרמב"ם כתב רמיזתו על שמוכב לגיס יקרא כל מוכב אלא ידברו בו ד"ת מסוף הפסוק אשר אמר כי אם בתורת ה' וגו' כאילו אמר שמפני שהיה חפצו בתורת ה' לא יכב במוכב לגיס אשר אין בו תורת ה': שכינה ביניהם. הפך הגיגים כי אם הכת שאינם רואים פני שכינה [*כדאמר בסוטה ס"פ אלו נאמרין [דף מ"ב] אמנם אלו הן להפך כי הגיגים אפי' במותם השכינה מחרחקת מהם. כ"ם בחייהם. ואלו אפי' בחייהם שכינה שרויה ביניהם. כ"ם במיתתם מד"ם: ועוסק בתורה. שהיחיד אינו רגיל להוגיא ד"ת מפיו ולפיכך לא שייך לומר אלו ועוסק בדברי תורה כמו שהוא אל אינם שהם מדברים זה עם זה: שהקדוש ב"ה קובע לו שכר. שאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו. פירש הר"ב כאילו נתינת כל התורה כולה היתה בעבורו בלבד וכן פי' הרמב"ם. אבל נרכתו כגרסת הספרים שכתוב במד"ש בשם הרמ"ה וכ"כ בדרך חיים די"ם גורסים מכון אחפי' אחד שיושב ושונה שמעלה עליו הכתוב כאילו קיים את התורה כולה

ר"ע מברטנורה

ב בשלומה של מלכות. ואפילו של אומות העולם: חיים בלעו. דכתיב (חבקוק א') ותעשה אדם כדגי הים. [ע"ז ד' ע"ב] מה דגים שבים כל הגדול מהבירו בולע את חבירו. אף בני אדם. אלמלא מורא של מלכות כל הגדול מחבירו בולע את חבירו: יראי ה' איש אל רעהו. הרי כאן שכינה ביניהם(טו) שנאמר (מלאכי ג') אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע(יז) ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו(יח). אין לי אלא שנים. מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה. שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר(יט) שנאמר (איכה ג') ישב הקדוש ברוך הוא(יא): ב רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל(ז) בשלומה של מלכות(ח). שאלמלא מוראה. איש(ט) את רעהו(יט) חיים(י) בלעו(יא). רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין(יב) ואין ביניהן דברי תורה(יג). הרי זה מושב לצים(יד). שנאמר (תהלים א') ובמושב לצים לא ישב(טו). אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם(טו) שנאמר (מלאכי ג') אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע(יז) ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו(יח). אין לי אלא שנים. מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה. שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר(יט) שנאמר (איכה ג') ישב

יבין — תפארת ישראל — יבין

[רמה, הם הקטנים, [מאדמן]. ותולעים, הם הגדולים]: ה) והם מימי הרם האפיקורסת רתחה בך, הבא לתוך הע ת יד, שתדון דין וכו', ואולי תטעה בחבורך, ואבדת במזיד כל ההלאה הגדולה היית. ואמר לפני ממה"מ, ולא לפני הקב"ה. אלא ר"ל מי שילא חייב לפני הסופט עדיין רשות בידו להעתיק משפטו לפני המלך או לבקש חסדו. ואם אבד משפטו גם לפני המלך יעתיק משפטו לפני הקיסר שהוא מלך מלכים. והם גם לפני הקיסר אבד משפטו, ומסור דין לשמים, דבאין דין בארץ שוחר לומר ירא ושפוט. אולם כל זה במשפט הארצי, אבל אז במשפט השמיימי הממה"מ כ"י יוכב למשפט עליך והוא קדוש שאין אתנו יכולים לפרש המלה כמו שנרגישו בפגימותינו. הוא האמיתית הנמור בהרוחנית, שאין דרך לך להגלל בשום עניין בעולם: ו) ר"ל הוא מהפלל כן תמיד, עד שיתאחו שמך בשם הטוהר מ ת פ ל ל: ז) אפילו של אומות העולם [ירמיה כ"ט פ"ז]. אולם לא קאמר בשלום המלך. מדים מדיות שהמנהיגים רבים, כהזקנים שברומי בימים הקדמונים, וכמדינת [שוויץ] בזמנינו. או משום שר' חנינא חי שמוך לזמן החורבן, ואז הושיב הקיסר נגד מלך [פילטקעניג] בא"י, והוא הסליט בארץ. והשם מלכות כולל גם זאת ההנהגה ולכן הזהיר על זה, משום שבעשות המנהיג תלוי הלחת כל אדם, כמו שיעץ ריב"ז בזמן החורבן [גיטין נ"ו א']. ולא לבד מלכות, אלא גם כל מנהיג בעירו ועדתו נקרא בשם מלך והוה מתפלל בשלומם כדי שיהיה להם מנוח לפקח על טובת הכלל, ומה"ש עושין מי שבארץ בכל שבת ולפו"מ ונאמר יה"ר בכל יום קריאת התורה בעד לומדי התורה לבעבור כי הם נושאי הנרות לפני בני דורם להנהיגם בדרך ישרה: ח) ד' דברים הם שבעבורן יכול האדם לבטוח אלא ירע לו אחזק ממנו. (א) משום שהחזק ההוא, הוא גדול ונכבד בידאת שמים ומדיות, שלא יזלזל בכבוד לחרע לשום אדם. (ב) משום שהוא אוהבו וריעו. (ג) כשהרעה ההוא בידאת שיעשה לו, תהיה רעה גדולה עד מאד, עד שאפילו יהיה לב של החזק ההוא קשה כאבן, יחך לבבו מלחרע בה כן לחבירו. (ד) כש דע שהאדם המריע לא ישוע ע"י הרעה שיעשה, הגאה של כעוס. ועל כולן, אמר התנא, שלא יועילו, כשלא יסייע ג"כ מורא של מלכות. ולהכי קאמר, אפילו אים, דהיינו גדול ונכבד [כמו אים כה"ג, דר"ל אדוני]: ט) היינו אוהבו: י) דשמת רחמיו לבלעו בעודו חי מרגיש כאב הבלעה ולא יחוס: יא) היינו שלא בלי הרגשת טעם הבלעיה, ולא חס שעושה המועבה הזאת לרעהו בעבור הגאה מועטת. אולם רק הירחה שיענשהו המלכות עבור זה, היא המגעהו מלהרע לך. ולכן לא די שתתפלל שלא יהא מרידה במלכות, והיה אומתה מוטלת על הבריות, רק תתפלל ג"כ שיהיה שלום והשקט למנהיג בבריאות גופה, ובביתו, ועם שכניו ובארלו, כדי שיהיה לו מנוחה ופנאי להשגיח על טובת הכלל תמיד: יב) במנוחה ושלוה, שאין להם מניעה מלדבר בעניני התורה: יג) ר"ל עניין מעניני התורה [אנגעלעגענהייט] בל"א, כמו ועל דבר אשר לא קדמו [דברים כ"ג פ"ה] דאפילו באין לומדים מיד: יד) שאין זוכין לרחות פני השכינה [סוטה דמ"ב א'] דמדיומבים בטלים מעבודת ה' בלי הכרח מההעסקות אחר, ה"ל כבוזים ומתגוללים עליה. [וה"ה א' שיושב ושוקד בענייני פיפורי מעשיות וכדומה, הו"ל מה"ע כלן. לק נקט ב', מדשכחתה אינה מלויה, ויזכירו ג"ז. דמה"ע מותר לקרות בשבת לאור הנר כשאחר קורא עמו משמרו [כא"ת ערה"ס ס"ב]: טו) מדלא קאמר ולא לן, ס"מ דאפילו בחמת לא לן, אלא שיסיבתו דומה ללן, דהיינו במספר מדברים אחרים שא"ל: טו) ר"ל יש השגחה פרטית מהקב"ה עליהן. דהקב"ה מאיר עיניהם טפי: יז) דבריהא דקרא מזכיר דברי מכחישי ההשגחה, שאומרים שוא עבוד אלהים וגו'. ומסתמא מתעסקין במחשבה מטועה ההיא בשעות הפעולות, כאין להם עסק אחר. ומסיים הכתוב, לז, ר"ל בשעות הפעולות שמדברים אלה להכחיש ההשגחה, נדברו יראי ה' וגו' ויקשב ה', ר"ל אומרים שהקב"ה שומע להם ומקשיב כל דבריהם, ולכן מתקשרים מלדבר אז דברי הבלי [בעניין שויתי ה' לנגדי תמיד, שהוא עיקר גדול בתורה] [בריש ח"ת]. ולכן וישמע ה' רלוגם ויפיק אלהם [כמו לעקו וה' שומע, דר"ל [ערהערען בל"א], ויכתב וגו': יח) ר"ל אף לאותן שאפילו כשאין עוסקים בעבודתו יה', מהרהרים תמיד מעמו הויה, שמורה השגחה בכל הזמנים: יט) חוטף לו שכר [כל"ה פ"ו כ'], שתשרה שכינה עמו. אף דמן הראוי היה

ציונים

ב דהפ"ה אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות פ"ז דף ד' ב"ח: אבל שנים שיושבין כו' עיין בגמרא דף ו' ע"ב:

שנויי נוסחאות

הקב"ה. במתו"ו הוא הקב"ה: ב ר' חנינא. בכי"ק ובכ"י ר' חנניה. שאלמלא. בכי"ק שאלולי. איש את רעהו חיים בלעו. בכי"ק. בלעגו וכ"ה במתו"ו (וכם בטעות איש אל רעהו וכ"ה בהפי' שם). ר' חנינא ב"ת. בכי"ק ובמתו"ו ובכי"י ר' חנניה.. ולכון הוא. שיושבין. בכי"ק ובכ"י שהיו יושבין וכן בסמוך. ויש ביניהם דברי תורה. בכי"ק ובכ"י ועוסקין בדברי תורה: בפי' מתו"ו ועוסקין בתורה. שכינה ביניהם במתו"ו ובכ"י ..שרויה ביניהם וכ"ה בטעויות ד"מ. איש אל רעהו. בכי"ק ..רעהו וגו'. ספר זכרון. בד"ל ובמה שלום ובמכב"ג בספר זכרון והוא ע"י הה"ק שאינם מונחים. (לפגיו) בנה שלום ליתא וכדבור הקודם. ולחושבי שמו. (אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד כו'. בכי"ק ליתא; במתו"ו ..וסנין אפילו.. וכ"ה בהפי' שם (ומם מסמע קצת כי לא היו לפניו במשניות המלה אין לי אלא שנים וכתב עוד, אין לו גוסכין דבר זה [וסנין שאפילו כו' כי נטל עליו] במפנה ר' הסכים ושאר מגיות מזויקות אלא מטיים לירמי כ' ולחושבי שמו'). ועוסק (בתורה). בכי"ק ושונה ולוחה. שהקב"ה קובע לי שכר. בכי"ק מעלה עליו הכתוב כאלו קיים את כל התורה כולה שני' כו' וכ"ה גי' הרמ"ה (הוצא בר"י) וכן היתה גי' הרמב"ם ועי' הוי"ט ועי' ברכות (דף ו'):

באורי הגר"א

י"ח) ודע כי על כל וגו'. (שם י"ב) כי אם כל מעשה האנקיסיה וגו': ב הוי מתפלל כו'. במ"ש (חבקוק א') ותעשה אדם כדגי הים וגו' ואמרו בפ"ק דע"ז (ג' ע"ב) מה דגים שבים כל הגדול כו' וסיינו דאגן ר"ח פ"ה כו': שנאמר וכמוכר לגיס כו'. ר"ל בנאמר בסיפא דקרא כי אם בתורת ה' וגו' ושין הרמב"ם:

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

ג שלשה שאכלו. בכי"ק נ"שהיו אוכלין וכן בסמוך. שלחן (אחד) • בר"י ליתא וכסמוך ליתא • באילו אכלו • בכי"ק הרי כאילו .. של סעודה (ב"ה). בד"ע וכדפו"י ובמשנ"ב ליתא:

תוספת חדשים

פ"ג ג ברע"ב ד"ה ולא אמרו כו' כך שמעתי. ולאמיתת תכמה בס' ט"ו מעמר הקדוסה הוכיח מהזוהר וסותר סברת זו דלדין דוקא דברי תורה ממש ע"פ וכן נראה פשטא ליתנא דמתני' מדלא קאמר ולא מברכין ברכת המזון אבל הסתא לא משמע אם אמר דברי תורה לאוד יוצאים הא מתייב לברך ברכת המזון ועוד אמו ברייתי עסקינן דלא מקיימי מצה לאוריתא וכל מסכת זו היא מוסרים ומדות ושוד לתם נקט שלשה ופירוש רש"ש הוא דתוק.

(ממסורת"ת ז"ל):

[ובגליון מסמות דפוס ד"פ אחר בסביא דברי הר"ח כי בזה"ל וע' במא"ל ר"ס ק"ב וע' בתי"ט ד"ה ולא אמרו. וכו' מיהו יש לייבב ע"פ מ"ש המג"א סי' קל"ג סק"ב בשם הב"ח שגם על ג' מיון דומנו ג' מיכא למימר דמתני' בג' מיון מיירי שלין מברכים בהמ"ז ולכן קאמר שבבהמ"ז דסיינו בשאכלו פת יחד. עכ"ל):

ראשון לציון

פ"ג ג במשנה אבל שלשה שאכלו כו' עיין יסו"מ: תי"ט סד"ה שלשה שאכלו כו' והרשב"ם כתב כי נקט שלשה לפי שסתם שולחן מיכא שלשה לזימון. ע"כ: עוד יתכן לומר דנקט שלשה דלו לפסר דליתם בהו חד דגמור כו' איתא סנהדרין ג' וכן שמעתי מהם הכם אחד:

באורי הגר"א

ג שנאמר כי כל שלחנות כו' לפני זה נאמר (ישעיה כח) וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא וגו' כי כל ונו' את מי יורה דעה וגו':

ג שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים. שנאמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה. כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא. שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

שנאמר יסב בדד וידום כי נטל עליו. ע"כ. ולגירסת הספר נראה מ"ש מד"ש בשם הרמב"ם שמפרש כי נטל עליו שכר משלם לו כרי הוא כנטל שכרו כבר במזומן הוא. ע"כ. ועיין בפירש"י שאעתיק בסמוך שמפרש פי' אחר. וראיתי במד"ש שכתב ל' הר"ב כמו שהוא לפניו ושפירש עוד כי נטל עליו ל' סכך. תרגום וסכות ותטל כלומר שהשכינה סוככת עליו להגילו מכל נרה ומוקה להיות לו טל ראשו. ע"כ. וכספרים שלנו כתוב זה הפירוש בדברי הר"ב בסוף מבנה ז' ועוד ראיתי שם בספר מדרש שמואל בפירש"י ז"ל שהעתיק במשנה זו וכתב בה שנמצא כתוב במשנה ו' בפירש"י ז"ל ווידום וכו' כי נטל עליו שכר על אותו עסק. ואמרי לה ל' סכך. כמו וסכות וכו' גם בפירש"י הנדפס בדרך חיים כתוב זה הפירוש. ואי לא מסתפינא אמא אמינא דלקמן מקומו ונא כאן. כי שם באותה מבנה קאמרינן דשכינה שרויה ואפילו אחד. ודרש"י גרס התם שנאמר יסב בדד וידום כי נטל עליו. ול"ג כל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך ועוד ג"ל דרש"י גריס ליה לכל מקום וגו' בכאן. ולפיכך לא פירש בו כלום. כי אין צריך לבוש פירוש. דבהדיא כתיב וברכתיך. ואין לך קניות שכר גדול מזה. כך נראה בעיני. ובדרך חיים כתב דבספרים שלנו הגרסא ומנין שאפי' אחד שעוסק בתורה שהשכינה עמו והקב"ה קובע לו שכר. שנאמר יסב בדד וגו'. ע"כ. ולגרסא זו טולל לומר שמפרש רש"י בכאן כי נטל עליו כמו וסמיה וכו' ובגמ' פ"ק דברכות דף ו' וכי מאחר דאפי' אחד בספר הזכרונות חד לא מכתבי מיליה. ע"כ. והא דמוסיף באחד והקב"ה קובע לו שכר לאו למעוטי שנים משכר אלא משום דבאחד פריש ליה קרא בהדיא. כדכתיב כי נטל עליו. ודרשינן לתרוייהו כמו וסכות. וכן גמי גמילת שכר ולהכי פירש ליה קרא באחד משום דמיגיה תילף במכל סכן לשנים: **ג** שלשה שאכלו וכו'. פירש במדרש שמואל בשם לב אבות. דנקיט שלשה. דבפסוק שהביא לראיה. שם מדבר ג"כ משלשה. ושם החכם. והכהן. והנביא. והחסיד ז"ל נתן טעם למה שלשה כי שנים יתעסקו בדברים ויהיו נדונים כשונגנים. אבל כשהם שלשה היה להם לשלשי להזכירם. והרשב"ם כתב כי נקט שלשה לפי שסתם שלחן איכא שלשה לזימון. ע"כ: ולא אמרו עליו דברי תורה. כתב הר"ב ובברכת המזון שמברכין על השלחן יוצאין ידי חובתן וחשוב כאילו אמרו עליו דברי תורה. והברכות הן ג'. כי הטוב ביבנה תקנוה ונמצא שהן כנגד ג' אמות דלקמן. ועוד שהם כנגד אל"ף שכן הראשונה משה תיקנה שעל שמו נקראת התורה שנאמר (מלאכי ג') זכרו תורת משה. והשניה יהושע תיקנה. והוא ראשון לספרי הנביאים. והשלישית דוד ושלמה תקנוה. והם ראשונים לספרי הכתובים. ולאמרי לה כנגד מקרא. משנה. תלמוד. כ"ל לפרש על דרך המדרש בפ"ב דערובין דף כ"א נשמיטה לכרמים. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. נראה הפירוש הנכון אלו בעלי מקרא פתח הממדר אלו בעלי משנה. הגלו הרמונים. אלו בעלי תלמיד. ופירש"י סמדר גדול מפרח. כך משנה מפורשת יותר מן המקרא. הגלו הרמונים. גדלו כל צרכן וכו'. וכן אתה מוצא באלו השלשה ברכות. שהשניה מפורשת יותר מן הראשונה. שאין בראשונה אלא הזכרת המזון שהש"י זן אותנו ובשניה אדון שהכילנו לאכול מפריה ולשבוע מטובה. והשלישי מפורשת עוד יותר. שמתפלל על המזון. זונו פרנסנו וכו'. גם על בנין המקדש שהיא תכלית הנהלת הארץ כי שם נעבוד את ה'. ואע"פ שהלבתי ליונים להדמות בברכת המזון לדברי תורה אל"ך. אי נמי מקרא משנה תלמוד מכל מקום לא נתיישבה דעתי בפסק הזה לגמרי"ח בכך. דודאי דרבי שמעון לאו בהכי מיירי. דאמר ברשעי עסקינן שאינן מברכין ברכת המזון שהיא מצות עשה מן התורה. ומילי דאגדות. מילי דחסידות מיהו. כדאמרינן בפרק המניח (דף ל') מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאגדות ולבון רש"י ורגילין בני אדם לפטור עצמן בברכת המזון: **באילו אכלו משלחנו של מקום.** שמעלה עליהם כאילו הקריבו קרבנות על דרך

מה

בנים: וידום. לבון קול דממה דקה כדרך השונה יחידי שהוא שונה בלחש: כי נטל עליו. כאילו נתינת כל התורה כולה היתה בעבורו בלבד: **ג** ולא אמרו עליו דברי תורה. ובברכת המזון שמברכים על השלחן יוצאין ידי חובתן. וחשוב כאילו אמרו עליו דברי תורה כך שמעתי: מזבחי מתים. תקרובת ע"ז דכתיב (תהלים ק"ו) וילמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: מלאו קיא צואה. ועבודת כוכבים קרויה צואה דכתיב (ישעיה ל') לא תאמר לו: בלי מקום. בשביל שלא הזכירו שמו של מקום [ברוך הוא] על השלחן: *) שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'. מיד כשדבר בדברי תורה נקרא שלחן אשר לפני השם. ויש אומרים מרשאו של מקרא הוא יוצא. דכתיב והמזבח עץ שלש אמות. אל תקרי אמות אלא אמות. כמו יש אם למקרא. שלש. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואמרי לה מקרא. משנה. ותלמוד. שצריך אדם לדבר בהן על השלחן

*) בר"ב דפו"י דכתיב.

בדד וידום כי נטל עליו: **ג** רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד כו'. ולא אמרו עליו דברי תורה כו' כאילו אכלו מזבחי מתים כו'. שנאמר (ישעיה כ"ח) כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום כו'. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה. כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא כו'. שנאמר (יחזקאל מ"א) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' כו':

מקום ונו' בכאן. ולפיכך לא פירש בו כלום. כי אין צריך לבוש פירוש. דבהדיא כתיב וברכתיך. ואין לך קניות שכר גדול מזה. כך נראה בעיני. ובדרך חיים כתב דבספרים שלנו הגרסא ומנין שאפי' אחד שעוסק בתורה שהשכינה עמו והקב"ה קובע לו שכר. שנאמר יסב בדד וגו'. ע"כ. ולגרסא זו טולל לומר שמפרש רש"י בכאן כי נטל עליו כמו וסמיה וכו' ובגמ' פ"ק דברכות דף ו' וכי מאחר דאפי' אחד בספר הזכרונות חד לא מכתבי מיליה. ע"כ. והא דמוסיף באחד והקב"ה קובע לו שכר לאו למעוטי שנים משכר אלא משום דבאחד פריש ליה קרא בהדיא. כדכתיב כי נטל עליו. ודרשינן לתרוייהו כמו וסכות. וכן גמי גמילת שכר ולהכי פירש ליה קרא באחד משום דמיגיה תילף במכל סכן לשנים: **ג** שלשה שאכלו וכו'. פירש במדרש שמואל בשם לב אבות. דנקיט שלשה. דבפסוק שהביא לראיה. שם מדבר ג"כ משלשה. ושם החכם. והכהן. והנביא. והחסיד ז"ל נתן טעם למה שלשה כי שנים יתעסקו בדברים ויהיו נדונים כשונגנים. אבל כשהם שלשה היה להם לשלשי להזכירם. והרשב"ם כתב כי נקט שלשה לפי שסתם שלחן איכא שלשה לזימון. ע"כ: ולא אמרו עליו דברי תורה. כתב הר"ב ובברכת המזון שמברכין על השלחן יוצאין ידי חובתן וחשוב כאילו אמרו עליו דברי תורה. והברכות הן ג'. כי הטוב ביבנה תקנוה ונמצא שהן כנגד ג' אמות דלקמן. ועוד שהם כנגד אל"ף שכן הראשונה משה תיקנה שעל שמו נקראת התורה שנאמר (מלאכי ג') זכרו תורת משה. והשניה יהושע תיקנה. והוא ראשון לספרי הנביאים. והשלישית דוד ושלמה תקנוה. והם ראשונים לספרי הכתובים. ולאמרי לה כנגד מקרא. משנה. תלמוד. כ"ל לפרש על דרך המדרש בפ"ב דערובין דף כ"א נשמיטה לכרמים. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. נראה הפירוש הנכון אלו בעלי מקרא פתח הממדר אלו בעלי משנה. הגלו הרמונים. אלו בעלי תלמיד. ופירש"י סמדר גדול מפרח. כך משנה מפורשת יותר מן המקרא. הגלו הרמונים. גדלו כל צרכן וכו'. וכן אתה מוצא באלו השלשה ברכות. שהשניה מפורשת יותר מן הראשונה. שאין בראשונה אלא הזכרת המזון שהש"י זן אותנו ובשניה אדון שהכילנו לאכול מפריה ולשבוע מטובה. והשלישי מפורשת עוד יותר. שמתפלל על המזון. זונו פרנסנו וכו'. גם על בנין המקדש שהיא תכלית הנהלת הארץ כי שם נעבוד את ה'. ואע"פ שהלבתי ליונים להדמות בברכת המזון לדברי תורה אל"ך. אי נמי מקרא משנה תלמוד מכל מקום לא נתיישבה דעתי בפסק הזה לגמרי"ח בכך. דודאי דרבי שמעון לאו בהכי מיירי. דאמר ברשעי עסקינן שאינן מברכין ברכת המזון שהיא מצות עשה מן התורה. ומילי דאגדות. מילי דחסידות מיהו. כדאמרינן בפרק המניח (דף ל') מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאגדות ולבון רש"י ורגילין בני אדם לפטור עצמן בברכת המזון: **באילו אכלו משלחנו של מקום.** שמעלה עליהם כאילו הקריבו קרבנות על דרך

מה

יכין תפארת ישראל יכין

דוקא לב' דנפים זכותם [כברכות ד"ג ב' ותענית ד"כ ע"ב]: ב) דבריסא דקרא כתיב טוב ה' לקווי ונו' טוב ויחיל ודומם וגו'. ועלה קאי קרא דבתר הכי, יסב בדד וידום, ר"ל לפילו מי שעוסק בהתקוה לה', דהיינו שיאיר עיניו בלימודו, כשיסב בדד, גם זה יכול להדמיס ולהשקיט נפשו, כי ניסל שכר על עסק זה, מדעב"פ מאמין שהקב"ה משגיח עליו אפילו כשיושב יחידי: בא) לא נקט שאוכלים. דבשעת הסעודה אסור לדבר, שמא יקדיס קנה לושנו [בתענית ד"ט ב']. רק כשיושבים אחר שאכלו שייב בדברי תורה. ובשעת הדחק יוצא בבהמ"ז [מג"א ק"ע]: כב) כל א' לפי כחו. דמהוייב כל אדם כן, לגלויי דעתו, שמעתוי האדם שאוכל כדי לחיות, אבל אינו מי כדי לאכול, ועי"ז מעיד על עצמו שאינו כבהמה שאוכלתה כדי לעשות פעולות גופניות, רק שאוכל כדי שיהיה לו כח לעבודת ה'. מיהו נקט ג' שאכלו, דבא' לו ב' שאכלו ולא למדו אח"כ, י"ל שמא אין להם פנאי. אבל ג' מסהמא יש להם פנאי, דאל"כ לא הסיבו יחד, שהיה כ"א חושש שמא יקדים לגמור סעודתו קודם לחבירו, ויהיה צריך להמתין עליו לבהמ"ז [כא"ח קל"ג]: כג) הם בהמות שנשחטו לע"ז. והטעם מדאוכל גם הוא רק כדי לחזק גופו לעניני עה"ז שמהבלים ומתים עם הגוף, ואלה הם אלהי נכר בלו: כד) בריסא דקרא כתיב תוכחה לזיונים שכל תכליתם אכול ושתות, ומסיים כי כל שלחנות מלא קיא צואה, ר"ל כמקום צואה שאין שם שריית שכינתו ית' שהוא מקומו של עולם: כה) ר"ל ככהנים עבדי ה' דמשולחן גבוה קזטו, שאכילתן מצוה, שכהנים אוכלין ובעלים מתכפרין [נספחים נ"ע ב']. כמו כן אלו אכלו לחזק גופם לעבודת ה': כו) דברי נבי מזבח בתיב, ולמה

קרלו

המלחן. ולא קרוי שלחן אחר לפני ה'. כך פירש"י: **ד** הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי. ומחשב בלבו דברי הבאי: הרי זה מתחייב בנפשו. לפי בלילה הוא זמן למזיקים. והמהלך בדרך יחידי הוא בסכנה מפני הליסטים. וכמה פגעים רעים. ואם היה מחשב בדברי תורה היתה תורתו מגנתו: **ה** עול מלכות. משא מלך וטרים: דרך ארץ. עמל ופורח הפרנסה לפי מלאכתו מתברכת: הפורק ממנו עול תורה. האומר קשה עולה של תורה ואינו יכול לסובלה: **ו** עשרה שהיו יושבים בדין. גרסינן: בעדת אל. ואין עדה פחותה מעשרה שנאמר במרגלים (במדבר י"ד) עד מתי לעדה הרעה הזאת. יהושע וכלב הרי עשרה: ומנין אפילו חמשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט. בלשה דיינים. ומני בעלי

ד רבי חנינא בן חכינאי אומר הנעור בלילה. והמהלך בדרך יחידי(ו). והמפנה לבו לבטלה(ח). הרי זה מתחייב בנפשו(ט): **ה** רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה(י) מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ(יא). וכל הפורק ממנו עול תורה(יב). נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ(יג): **ו** רבי חלפתא איש כפר חניה אומר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם(יד). שנאמר (תהלים פ"ב) אלהים נצב בעדת אל(טו). ומנין אפילו חמשה(טז) שנאמר (עמוס ט') ואגודתו על ארץ יסדה(יז).

מה שחרז"ל כהנים משלחן גבוה קא זכו. מדרש שמואל. וכיצד מקוש להקב"ה. מפורש בפ"ב מבכה ט': **ד** והמפנה לבו לבטלה. וכ"ל הר"ב הנעור בלילה ומפנה. והיא גי' הר"ב שכ"כ הנעור וכו' ומחשב וכו'. וכ"כ במדרש שמואל על לשון הר"ב דגרס ומפנה ול"ג והמפנה. וכתב עוד בשם החסיד ז"ל שטעות הוא שנפל בספרים שכתוב והמפנה כי לא ימנע לו הנעור מפנה לו לא. אם מפנה היינו המפנה. ואי לא למה יתחייב. ולית גגר דיפרקינה ע"כ. ובשם הרשב"ם כתב הנעור בלילה ואפי' בבית והמהלך בדרך אפילו ביום. ובשמיהם ביחידי עסקינן. אבל אין גורסין הנעור בלילה יחידי. ומבתבן לפי שמזיקין פוגעים בו. ע"כ. ולדבריו יש לקיים גרסת והמפנה. וכן לפירוש הר"ר מנחם שבמדרש שמואל ואין להאריך ובדרך חיים עשה לגירסא זו עקרית ומפרש הנעור בלילה ניזוק דלא אבדי לילה אלא לבינתא. או לגרסא.

כדאמרינן בעירובין (דף ס"ה.). והמפנה לבו לבטלה ואפי' ביום. וכלומר שהוא ממשך אחר הבטלה ומבקש הבטול אבל הנעור בלילה היינו אע"פ שאינו מבקש הבטול כל שאינו יכן או לומד או עוסק במלאכתו שכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. ולגרסת ומפנה לריך לדחוק דהא דלא קאמר רק והמפנה לבו לבטלה. בלילה. משום דאי הכי הוה משמע במפנה לבו לבטלה כדי שיכן. ע"כ. ועיין מה שכתבתי במשנה ח': **ד** עול תורה. התמדת הקריאה. הרמב"ם: מעבירין ממנו וכו'. לשון הרמב"ם ואמרו חרות על הלוחות. חירות על הלוחות מתולדות הזמן. ועניני המלכים. למי שמקבל ועוסק מה שנכתב על הלוחות. ע"כ. וכתב במדרש שמואל בשם הרב מתתיה הילהרי שהרמב"ם גורס שנאמר (שמות ל"ב) חרות על הלוחות קרי חירות ע"כ. ונמצא לשון זה בברייתא דשנו חכמים: וכל הפורק ממנו עול תורה. פירש הר"ב האומר קשה עולה של תורה ואינו יכול לסובלה ולאו דמתחייב בנפשו דלעיל במפנה חמור מגותנין [עליו] עול דהכא בפורק דודאי דליתא אלא דמתחייב בנפשו דאמרן היינו אם יפגעו בו לסטים או מזיקים מתחייב בנפשו. ודמו היה נדרש מעצמו. כמו ואף אם דמכם לנפשותיכם אדרוש (בראשית ט') כדפירש"י שם אבל אפשר שלא יארעו כל רע. אבל הכא נותנין עול וכו' ולא יוכל מלט *) משא עוליס הללו. גראה לי: **ו** עשרה שיושבין ועוסקים בתורה. לשון הר"ב עשרה שהיו יושבין בדין גרסינן וכן מצינו עשרה בדינו בדיני ערכין. לדתנן ברים סנהדרין. ובנים ואחד כשקבלו עליהם. אי נמי יחיד מומחה. ע"ש בפי' הר"ב. [*ועיין לקמן]: ומנין אפי' חמשה. ורשב"ם כתב מנין בלא וי"ו. וכן כל מנין הכתובים כאן בלא וי"ו הם כתובים במשנה. מד"ש. וג"ל משום דלא שייך לקבל העונין ולומר ומנין אלא ח"כ היה כבר מונח קיים שכן הוא. ולא ביקש אלא מנין יש לו סמך מן המקרא בלבד. אבל כאן אין כאן מונח קיים כלל והוא מבקש למצוא הדין בעצמו שכך הוא. לכך שייך שפיר טפי למהני מנין בלא וי"ו שאין לו קשור למעלה אלא מנין בפני עצמו הוא: חמשה שנאמר ואגודתו וכו'. בהוס' פרק קמא דסוכה דף י"ג מקיימים גרסא זו. ועיין לקמן [*והא דכתב הר"ב כשים שם

ה כל המקבל עליו עול תורה נמלל מ' הוקם פ' י"ם: ו עשרה שיושבין ועוסקין בתורה. פ' בכורות ו' ע"ל ועי' היפה תואר פוכה י"ג ע"ל ד"ה בשנים שמה לגבי:

שנויי נוסחאות

ד (ר') חגינא. בר"י ר' חנניה וכ"ה בכ"ק וליתא. **ו** המפנה. בכי"ק וכסדור עבו"י ומפנה ועי' בתו"ש: **ה** מעבירין ממנו. בנוס שלום. מעליו. נותנין עליו. במהו"ו ובנוס שלום נוזרין.. : **ו** בסדור עבו"י כתב: בספרים (סדורים) אחרים חמים מוקדמות לזו המפנה המפעת ט', יו"ד, י"ל. ר' חלפתא איש כפר. בסדור עבו"י ר' חלפתא בן דוסא איש כפר ו כ"ה בסדורים הכל לפנינו. עשרה שיושבין. בכי"ק ..שהיו יושבין. בתורה. בכי"ק בדברי תורה. שכינה (שרויה). בכי"ק חשבינה וליתא. ומנין אפילו. בר"י וכל המפנה. שאפילו. ועי' הוי"ע בשם הרשב"ם. חמשה שנאמר ואגודתו וכו'. בכי"ק ומחזי"ו .שנאמר בקרב אלהים ישפוט ובפמוך גגי ג' ואגודתו וגו' ועי' רע"ב.

באורי הגר"א

ד ר"ח כו'. ומבכה כו' כמ"ם (דברים ד') ובן יסורו מלבבך וגו' וכתיב שם) ובמוד נפשך וגו': **ה** כל המקבל וגו'. עול מלכות כמ"ם בפ"ם דעירובין (י"ד ע"ל) חרות על הלוחות חירות מגלות ואמרו בפ"ק דבבא בתרא (ח' ע"ל) ויתלו מעט ממלא מלך וגו' כ"ם: ועול ד"ל. כמ"ם בפ"ו דברכות (ל"ה ע"ב) בזמן בישראל עוביס וגו' בגמר ועמדו זרים וגו': וכל הפורק כו'. כמ"ם (שם) וכזמן שאין עוביס כו' שנאמר ואספת דגנך ולא עוד אלא כו' שנאמר ועבדת וגו' ר"ל כמ"ם תחת אשר וגו' ועבדת הני עול מלכות ועול ד"ל ועבדת ואספת בכ"ל:

*) כ"ה בעו"ע דהוס לחמן ובדפוסים הדשים תקנו לא נרך ממשא, והעו"ע הפס לשבא בקרא (ישעיה מ"ו. כ').

יכין — תפארת ישראל — יכין

קרלו שולחן. אלא ה"ק דשולחן שלפני ה', ר"ל שלומד עליו הוא כמקריב במזבח. וכן אמרינן [סוכה דמ"ע ב'] הרולה לנסך יין ע"ג מזבח, יטלא נרון מ"ח יין, דנופס קדוש כמזבח אדמה לעבודת ה': כו) מלת יחידי אנעור בלילה נמי קאי, דנעור בלילה אפילו בעיר, והוא יושב שם יחידי, או מהלך בדרך אפילו ביום והוא יחידי ומפנה וכו': כח) שאינו חושב בעבודת ה' והורהו: כט) אבל בב' לעיבותא דנעור ביום בעיר, אפילו הוא יחידי, אולי טריד בעסקיו הוא, מדהוא ביום בעיר. וכ"כ בהולך בדרך בחברת מרעים, אפילו בלילה, אולי חבריו טרדוהו. [ויש גורסים ו ה מ פ נ ה וכו'. ול"כ ג' מילי תני, דהנעור בלילה יותר מדאי, מפתכן בגופו ובכלו. והמהלך בדרך יחידי מסתכן רק בגופו. והמפנה לבו ליבב תמיד בטל, מסתכן רק בכלו, דבטלה מביאה לידי שעמום [בכתובות נ"ע ב']. בכולן מתחייב בנפשו. וה"ה לכל המסתכן בנפשו, אף בגילל, מקרי חוטא [בתענית ד"כ ע"ב]: ל) מייריי אף בשפטור מדינא, מדאתם בעול מלכות לעבוד אחזו, או בעול ד"א לפרנס בני ביתו: לא) מדעביד אלא בדרך הטבע ומסר נפשיה אמלוה, מתעביד ליה ניסא אלא בדרך הטבע [בתענית ד"כ א']: לב) שאינו טרוד בכל הנ"ל וא"כ מוטל עליו עול הורה, והוא פורקו: לג) עד שאפילו שבשרלה ללמוד לא יהיה לו פנאי, כעבד שבופך לו רבו קיטון על פניו ואומר לי אפשי בשמושך [בסוכה כ"ח ב'].

מיהו כשאינו נוקן על עצמו עול תורה ואינו פורקו, רק בבטים לו פנאי ללמוד, אז לומד, משלמין לו מהה כנגד מהה אלא בטלה [בסוטה ד"מ ב'], ואין פורקין ואין מתנין עליו שאר מיני עול, רק כדרך הטבע: לד) הוא הסבעה אלהית לאור עיניהם בחכמה, וכלעיל סי' ט"ז: לה) ואין עדה פחותה מי' [במגילה דכ"ג ב']. וכשעוסקין בתורה נקראו עדת אל. ואע"ג דבה' ג' וב' ומי כן, וכדמסיים בסיפא. עכ"פ לפי רבויים, תתרבה ההפעה. [מיהו בברכות [ד"ו ח'], מייתינן ברייתא דדמיא קלת למתניתין, ומני שם י' לתפלה, וג' לדין, וכ' לעסק תורה. אבל הכא כולהו בעסק תורה מיירי, ודו"ק]: לו) כדאשכחן ב"ד של ה' לסמיכת זקנים ולעגלה ערופה [בסנהדרין פ"א מ"ג]: לז) הרבה נדחקו רבותינו בפי' דאיה זי, ע"ש. ולפענד"ן ע"פ מ"ד [במגילות דכ"ט ב'] דעש"ו נברא בה'. דמלבד פי' הנעלם, כ"ל דר"ל בד' היסודות, אש, רוח, מים, עפר, והאורה של הרכבתן [וכן יש קלת זה בפי' רד"ק בקבלת של ואגודתו על ארץ יסדה, יע"ש. והטבעיים החדשים אמרו שיש לכל דבר שבעולם ה' יסודות, גפרית, מלח, כסף חי, מים, אדמה, ועי' בספר הברית ח"א ד"מ ע"א. וכ"כ יש בחיות הבהמיות שבאדם ה' חושים, טעם, ריח, משוש, ראייה, שמיעה. וכ"כ יש בגשמת אדם ה' מדריגות, נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. וכ"כ יש בכל' הלוחות הברית בכל אחד ה' ליווים, וכ"כ יש בכל התורה ה' חומשי תורה, יה'

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

עקביא בן מהלל״אל פרק ג אבות

לגודה עוסקים בתורה אע״ג דגרסתו שיושבין בדין. עסק התורה במכ״ם הוא כמ״ש לקמן בס״ד] : אפילו שנים וכו׳ . ומאחר דאפילו תרי תלתא מבעיא . מהו דתימא דינא שלמא בעלמא היא ולא אתיא בכינה . קמ״ל דדינא נמי הייגו תורה . וכי מאחר דאפי׳ תלתא . עשרה מבעיא . עשרה קדמה שכינה ואתיא. תלתא עד דיתבי. גמרא פ״ק דברכות דף ו׳ ואדאתמר התם קאמר לה ולא אתמר התם חמשה . וכמד״ש כתב דבעשרה נגע. ר״ל עומד כביכול והם יושבים. מש״כ בחמשה דלא כתיב נגע : ומנין אפי׳ אחד . עיין מה שכתבתי במשנה כ׳. גמ׳ דברכות השתא חד תרי מבעיא וכו׳ : שנאמר בכל המקום וגו׳ . כבר כתבתי לעיל מה שכ״ל בזה דהכא איכא למגרס שנאמר יש בד בד וגו׳ . והיינו שנמצא בכאן בפירוש הר״ב כי נגע עליו לכון סדר וכו׳ וכן בפירש״י כעדותו של בעל מדרש שמואל. ולא כדיבו אבר דן לגרסו בפירש״י דלעיל . וכמו שכתבתי שם בס״ד . ואע״ג דהתוספות מקיימין גרסא ואגודתו בחמשה כמו שכתבתי לעיל והוא ממאי דאתמר בגמ׳ פ״ק דברכות דף ו׳ מנין לבלשה וכו׳ שנאמר בקרב אלהים ישפוט . ובאותה מימרא עצמה איתא נמי ומנין אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו שנאמר בכל מקום וגו׳ . מהא ליכא למסמע . מכוס דאיכא למימר דאמתניתין ג׳ דלעיל לאתמר הכי . וזה נראה יותר לפי׳ הר״ב שהרי מפרש דבמתני׳ דהכא גרסי׳ שיושבין בדין. וא״כ אחד נמי שיושב ודן מיירי ובדפירש״י לעיל . ואלכך הא דאתמר התם לענין יושב ועוסק בתורה ממתני׳ דלעיל הוא. וקלת קשה התם בגמ׳ דהואיל ומתני׳ היא מאי קמ״ל כיון דתנינא. וא״ת ולגרסא זו דאתמרן דגרס הכא יש בד בד וידוס היכא שייכא בדיין הדן. לא קשיא דאיהו נמי כשמע הטעמות ומעיין בדינים הרי הוא יש בד בד ודומס . כיון באין עוד עמו ביוכל להיות מדיין עמו בדין ואדרבה בדיין יחיד הדן . קרוב הוא יותר שיהיה דומס ומעיין בלבד מאחד שהוא עוסק בתורה שאע״פ שהוא יחידי אפשר וקרוב הוא שהוא גורם בפה לקיים בנפשיה (מסלי ד׳) כי חיים הם למוצאיהם קרי ביה למוציאיהם [עירובין ל״ד ע״א, מש״כ לדון שלריך עיון ומחשבה : ן ובן בדוד הוא אומר כי ממך הכל וגו׳ . על אותו מעשה שקבץ כסף וזהב לבהמ״ק אמר דוד פסוק זה. רש״י . ומשום דאיכא למאי דדלמא דוד שאני שהתנדב לבהמ״ק שהש״י לוה עליה בפדיות והיה בהנאת ה׳ אלהיך וגו׳ אי נמי רבים שאני . לכך לא אמר כמו שנאמר כי ממך הכל וגו׳ לפי שאינה ראיה גמורה . דרך חיים : רבי יעקב אומר כן סגרסא בספר מד״ש ונמצא כתוב שזה ר׳ יעקב הוא אביו של ר״א בן יעקב שאמרו עליו במשנתו קב ונקי . וכן כ״ל לגרסו . דהא ר״ש כבר נשנו דבריו לעיל משנה ג׳ ואי משום דדמי להא דר״מ הכוכח וכו׳ ה״ל לשנותו אחר דברי ר״מ . וכ״ש דר״מ קדיש לר״ש בזמן [*כמו שתראה בס״פ רביעי מהעשרה פרקים שבהקדמת הרמב״ם לפי׳ המשניות] וכיון שהם שניים זה אצל זה ה״ל להקדים דברי ר״מ אע״פ שנמצא כן במ״ש בפ״ק דמכות משנה ז׳ [ד״ה ר״ש]. ומיהו יש לומר דכיון דדברי ר״ש הם דומים ג״כ לדלעיל מיניה במדרש בשם ר״מ. ולא ר״מ נופיה . הלכך שפיר מקדיש ר״ש]: המהלך בדרך. שהוא מקום סכנה. וי״מ דלאו דוקא אלא ה״ה בבית אלא דבדרך שכיחי אונס ואפשר שיפסיק: ומה נאה עיר זה . דלא הימא דוקא אינן שהוא רוחבו מרחוק ואומר מה נאה שזהו ודאי במפסיק. אלא אפי׳ עיר שנמצא בלהו כשהוא מהלך אפ״ה הוי הפסק. דרך חיים : מעלה עליו הכתוב. פי׳ בדרך חיים לשמיר ליה אקרא דרק השמר לך תתן לקמן וכ״כ במד״ש במשנה דלקמן אבל בכאן מפרש דשמיך ליה על פסוק הקודם מלות עלי שית. (אזוב ל׳ ד׳). דדרשוהו [תענית י״ב] על הפוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה. וכן מתורגם דשבקין

פרגמי

ומנין אפילו שלשה . שנאמר בקרב אלהים ישפוט(לא). ומנין אפילו שנים(לב). שנאמר (מלאכי ג׳) אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע וגו׳. ומנין אפילו אחד. שנאמר (שמות כ׳) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך(לג) : ן רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו. שאתה ושלך שלו(לד) וכן בדוד הוא אומר (ד״ה א׳ כ״ט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך(לה). רבי שמעון אומר המהלך בדרך ושונה(לו). ומפסיק ממשנתו. ואומר מה נאה אילן זה. ומה נאה ניר זה(לז). מעלה מגיפך. ולא כדיבו אבר דן לגרסו בפירש״י דלעיל . וכמו שכתבתי שם בס״ד . ואע״ג דהתוספות מקיימין גרסא ואגודתו בחמשה כמו שכתבתי לעיל והוא ממאי דאתמר בגמ׳ פ״ק דברכות דף ו׳ מנין לבלשה וכו׳ שנאמר בקרב אלהים ישפוט . ובאותה מימרא עצמה איתא נמי ומנין אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו שנאמר בכל מקום וגו׳ . מהא ליכא למסמע . מכוס דאיכא למימר דאמתניתין ג׳ דלעיל לאתמר הכי . וזה נראה יותר לפי׳ הר״ב שהרי מפרש דבמתני׳ דהכא גרסי׳ שיושבין בדין. וא״כ אחד נמי שיושב ודן מיירי ובדפירש״י לעיל . והלכך הא דאתמר התם לענין יושב ועוסק בתורה ממתני׳ דלעיל הוא. וקלת קשה התם בגמ׳ דהואיל ומתני׳ היא מאי קמ״ל כיון דתנינא. וא״ת ולגרסא זו דאתמרן דגרס הכא יש בד בד וידוס היכא שייכא בדיין הדן. לא קשיא דאיהו נמי כשמע הטעמות ומעיין בדינים הרי הוא יש בד בד ודומס . כיון באין עוד עמו ביוכל להיות מדיין עמו בדין ואדרבה בדיין יחיד הדן . קרוב הוא יותר שיהיה דומס ומעיין בלבד מאחד שהוא עוסק בתורה שאע״פ שהוא יחידי אפשר וקרוב הוא שהוא גורם בפה לקיים בנפשיה (מסלי ד׳) כי חיים הם למוצאיהם קרי ביה למוציאיהם [עירובין ל״ד ע״א, מש״כ לדון שלריך עיון ומחשבה : ן ובן בדוד הוא אומר כי ממך הכל וגו׳ . על אותו מעשה שקבץ כסף וזהב לבהמ״ק אמר דוד פסוק זה. רש״י . ומשום דאיכא למאי דדלמא דוד שאני שהתנדב לבהמ״ק שהש״י לוה עליה בפדיות והיה בהנאת ה׳ אלהיך וגו׳ אי נמי רבים שאני . לכך לא אמר כמו שנאמר כי ממך הכל וגו׳ לפי שאינה ראיה גמורה . דרך חיים : רבי יעקב אומר כן סגרסא בספר מד״ש ונמצא כתוב שזה ר׳ יעקב הוא אביו של ר״א בן יעקב שאמרו עליו במשנתו קב ונקי . וכן כ״ל לגרסו . דהא ר״ש כבר נשנו דבריו לעיל משנה ג׳ ואי משום דדמי להא דר״מ הכוכח וכו׳ ה״ל לשנותו אחר דברי ר״מ . וכ״ש דר״מ קדיש לר״ש בזמן [*כמו שתראה בס״פ רביעי מהעשרה פרקים שבהקדמת הרמב״ם לפי׳ המשניות] וכיון שהם שניים זה אצל זה ה״ל להקדים דברי ר״מ אע״פ שנמצא כן במ״ש בפ״ק דמכות משנה ז׳ [ד״ה ר״ש]. ומיהו יש לומר דכיון דדברי ר״ש הם דומים ג״כ לדלעיל מיניה במדרש בשם ר״מ. ולא ר״מ נופיה . הלכך שפיר מקדיש ר״ש]: המהלך בדרך. שהוא מקום סכנה. וי״מ דלאו דוקא אלא ה״ה בבית אלא דבדרך שכיחי אונס ואפשר שיפסיק: ומה נאה ניר זה . דלא הימא דוקא אינן שהוא רוחבו מרחוק ואומר מה נאה שזהו ודאי במפסיק. אלא אפי׳ עיר שנמצא בלהו כשהוא מהלך אפ״ה הוי הפסק. דרך חיים : מעלה עליו הכתוב. פי׳ בדרך חיים לשמיר ליה אקרא דרק השמר לך תתן לקמן וכ״כ במד״ש במשנה דלקמן אבל בכאן מפרש דשמיך ליה על פסוק הקודם כשם המפורש כפי׳

באורי הגר״א

ן ושונה . כמ״ש בפ״ב דתענית (י״ב ע״ב) כל הפוסק מי׳ שנאמר הקודשים וגו׳. ובפ״ה דב״ב (ע״ע ע״א) כל הפורש מד״ת מ״שנאמר מהתם ילמו וגו׳:

תוספות חדשים

ן בכשנה ומנין אפילו אחד מי׳ לכאורה לא מובאת מילתא כיל מדקא לכון יחיד . דהא אפשר עובא דנקא הלי ליכא על כל יבראל ונראה דלא מיירי הכא ביחיד שעוסק בתורה הגלים שהרי כבר אמר חבר אל הבנים כי׳ אע״ג דומנין לא אתרמי ליה חבר עוב לו רב לגמוד עמו מכל מקום הוא מלמא דלא שכיחא אבל מבכתא שפיר דיחיד עוסק לבדו בעשה מרכבה מתון ולא במרכבה ביחיד אע״כ היה חבם ומנין כו׳ אע״כ אם לא מצא כן שילמוד לו ע״כ צריך ללמוד ביחידי ומעשה מרכבה הייגו שמיין בשמות הקודם בשם המפורש כפי׳

יכין תפארת ישראל יכין

וה׳ ספרי תהלים ד׳. נמצא שה מספר קדוש שבו נאגד הכל. ואפילו כתיבת שם הקדוש, אין כותבין י׳ לא ז׳, אבל מסתפקין לכתוב ה׳, והייגו דאמרינן בהבלאם, בה׳ בראם ודו״ק]. מ״כ י״ל דה״ק ואגודתו על ארץ, ר״ל הקב״ה כ״י נאגד לארץ, אם יש שם כמו אז כאשר יסודה, שנאגדה השגחתו בהארץ ע״י שנתיסדה בה׳, כמו כן בכל מקום ה׳, כ״י נאגד השגחת הקב״ה ביניהן ביותר : לח) כדאשכחן דיני ממונות ומלקות בג׳ : לט) ואלהים היינו דיינים, שהן ב״ד של ג׳ : מ) דב׳ ג״כ נקראו ב״ד [כתובות כ״ב א׳] : מא) ומדקאמר אבות אלוף, ש״מ דאפילו ליחיד בא : מב) נ״ל דלהו דוקא בצדקה מיירי. אלא ה״ק אם חנוך ה׳ בוס מעלה לו כח, כעוסר, גבורה, חכמה, זכרון, קול מעיס, וכדומה, הקריבהו לה׳, להשתמש בו בקודש : מג) אף דרק בממון כתיב, ה״ה בשאר עניינים שקבלנו מידו יח׳ : מד) אע״ג דלעיולא בתורה אסור בדרך. עכ״פ מהויב ללמוד דברים פשוטים, שלא ימרידוהו כל כך [תענית ד״י ע״ב, ובלעיל מ״ד] וכמפורש בתורה, ובלכתך בדרך. ונקט בדרך, מדרלה לכיים מתחייב בנפשו, דכל הדרכים בחזקת סכנה. מיהו ה״ה בביתו כמפוסק בחמלע למוחו לאיסורא מיהו לוכא. לו י״ל דרשותא קמ״ל דאפילו בדרך שמלויים אילן ומיר לא מחבב כלמוס : מה) וה״ה שאר דברים בעלים, רק

תלס המחריבה. כמו מירו לכם מיר (ירמיה ד') : **ח** כל השוכח דבר אחד ממשנתו. בשביל שלא חזר עליה מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו במתוך שכחתו הוא בא להתיר את האסור ומגלגת הקלה בתה על ידו. וכגנתו עולה זדון. לו נמי כאילו מתחייב בנפשו לפי שאותה משנה היתה מזמרתו. ועכשיו שנשכחה אינה מזמרתו: תקפה עליו משנתו. שהיתה קשה עליו ומתוך הקושי שכח בשכחה: **ט** כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. אמי שמעתי מקדים במחשבתו ירא חטאו לחכמתו שהוא חושב בלבו אלמוד בשביל שאהיה ירא חטא וזה ע"ד שאמרו תחלת המחשבה הוא סוף המעשה: הכמתו מתקיימת. שהחכמה מביאתו למה שלבו חפץ. והוא נהגה בה: וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו. שאינו לומד ע"מ לעשות הואיל ואין לבבו פונה להיות ירא חטא אין חכמתו מתקיימת שמתוך שהיא מונעת אותו מלבא אחרי שרירות לבו הוא

עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו(מו) :

ח רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו(מז). מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו(מח). שנאמר (דברים ד') רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך(מט). יכול אפילו תקפה עליו משנתו(נ) תלמוד לומר (שם) ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך(נא). הא אינו מתחייב בנפשו. עד שישב ויסירם מלבו: **ט** רבי חנינא בן דוסא אומר כל *שיראת*) חטאו קודמת לחכמתו(נב) חכמתו מתקיימת(נג). וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו(נד) אין

*) כת"י הכתוב מחובר אל הסומך—חטא וכשורו ירלתו חטא כלומר ירלתו מהחטא וכמו בפס"ק אליבי כספו (ושעי' כ' כ') מתכבה אונך (ירמי' ד' י"ד) וע' תוי"ט.

פתגמי אוריתא מן לוח לבסון מטול מילי דעלמא. וכיון שכן הוא מתורגם. מלהא דפסיטא הוא. ואי"ל להזכיר הכתוב בהדיא וסמך על המבין. כי אין דרך התנא לפרש. ואפשר נמי דהוא דורש שיח. אילן. כמו וכל שיח השדה (בראשית ג') שפירשו המפרשים אילן. והיינו דנקט מה נאה אילן זה ע"כ ובפירש"י כתוב הכא ל"ג מעלה עליו הכתוב דהא לא כתיב קרא. ע"כ. וכן העתיק הר"ב מעלין עליו וכו'. אבל במשנה דלקמן העתיק ג"כ בזה הלשון. ואע"פ דהתם מייתי מקרא דהשמר וגו'. והא דלא תנן הכא מתחייב בנפשו בגאמר וכו' כדלעיל משנה ד' אלא תנן מעלה וכו' כאילו וכו' נ"ל דהכא לא הוי אלא הפסק דרך ערלאי ומיד הוא חוזר אל מאמרו. אבל לעיל קאמר דמפנה לבו לבטלה. ובמד"ש מפרש בשם הר"ש אלמוצינו דלהכי קאמר הכא מעלה וכו' להורות שר' חגיגא בן חכינאי [לעיל משנה ד'] דבר באים אשר לו המקום והזמן הגאות אל התבודדות ע"כ. ולפירוש השני שכתב הר"ב דהכא במבדרך וכו'. מעיקרא לא קשיא ואדרבא דמעלה עליו הוי חדוש דלמוד תורה כנגד טולס: **ח** כל השוכח. לאחויי אפי' מחמת עצלות. וכמו באפרש בס"ד. ובמד"ש כתב אפילו מחמת שהוא טרוד למלוא טרף לביתו אפ"ה מתחייב בנפשו. כי מקרא מלא הוא (תהלים ל"ה) הבלך על ה' יהבך וגו' ואין נפטר רק מי שתקפה וכו': דבר אחד. שאין לך דבר אחד שאין תלויים בו דברים רבים ולפיכך בדבר אחד שבכח נתקיים פן תשכח את הדברים. מד"ש. ול"ג דכתיב השמר לך ושמור כפל דהיינו לתת שמירה לכל דבור: עד שיסב וישיבם מלבו. כלומר שיסב ויפנה לבו לבטלה ובזה ישיבם מלבו ואע"פ שאינו מתכוין בע"י כך יסורו מלבו. דהא לא כתיב פן תסירם אלא פן יסורו. ומאליהם מבמע. והכי דייק ליבגא דמתני' מדלא קתני יכול אפי' לא הסירם לפי שלא נתמעט אלא הקפה בלבד. אבל הסרה דממילא נמי בחזרה דפן יסורו. כך פי' בדרך חיים. ומ"מ לריך לחלק בין הסרה דהכא ע"י שיסב בטל לבין המפנה לבו לבטלה דלעיל [משנה ד'] לאותה גרסא דגרסי' והמפנה דהוה מלחא באפי נפשה וקתני עלה דמחייב בנפשו. ואילו הכא לא קתני אלא מעלה עליו הכתוב כאילו וכו' ולפיכך אמי אומר דג' חלוקות בדבר אחד שמתכוין להסיר ד"ת מלבו. ובחלוקה זו לא מיירי תנא דידן ולא ר' חגיגא בן חכינאי. אבל זה בכלל כל הפורק עול תורה דר' חגיגא בן דוסא. חלוקה בנייה שאינו מתכוין ומבקש שיסור ד"ת מלבו ושיסכחם אבל אינו לא יסכחם הוה ניחא ליה רק שרוצה יותר בבטלה מבעסק התורה ומבקש ואוזר על הבטלה וזהו המפנה לבו דר' חגיגא בן חכינאי וקאמר דמתחייב בנפשו. והחלוקה השלישית היא שאינו רוצה יותר בבטלה מבד"ת. אבל כשבא דבר בטלה לידו יושב בטל ומתרשל בזה מלחזור על למודו וחלוקה זו היא דמתני' דידן שיסב וישיבם מלבו דהיינו שע"י שיסב בטל הנה הדברים מוסרים ע"י כן מלבו. כנ"ל: **ט** כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו'. כתב הר"ב שמקדים במחשבתו ירלת חטאו לחכמתו וכו'. ובהכי מיתרץ דלא פליג אהדלל שאמר בפ' דלעיל משנה ה' אין בור ירא חטא. דהכא במחשבה קאמר ולא בפועל. שאין בור יודע איזהו חטא שירא ממנו אבל במחשבה יכול לחשוב ולירא מכל דבר שיהיה חטא. ועיין לקמן משנה י"ז [ד"ה אם אין חכמה]. ובמד"ש מדייק ריבא לסיפא דמדיוקא דריבא משמע שאם בא כאחת אין חכמתו מתקיימת. ומדיוקא דסיפא משמע דאם בא כאחת מתקיימת. ותירץ דהא אמריגן [נדה ט"ז:] שגוזרין עליו אם יהיה חכם או טפש. והשתא לא אמר כל שירלת חטאו וכו' אלא לבטל הגזירה היא. ואם ירלת חטאו קודמת אפי' הגזירה שיהיה טפש מקיימין בידו חכמתו. כדאמרי' [במס' מגילה] [דף ו' ע"ב] לאוקמי גרסת שיעתא דבמיא ואם חכמתו

קודם

ת ר' דוסתאי ברי ינאי מיהל חשוכח כו' מחות ל"ם ע"ב ע"ם:

שנויי נוסחאות

ח ר' דוסתאי. בכ"ק ר' דוסתי. ברבי ינאי. בד"נ ובמשב"נ בר.. וכ"ס במשניות ד"ק; ובמשניות ד' ריוא ווייגלא ובכלב ורבי.. ובהקדמת הרמב"ם לס' זרעים בפ"י. משום ר"מ אומר. בכי"ק אומר והד משם ר"מ אומר והד מיותר. כל השוכח דבר אחד ממשנתו. בכי"ק ובמהו"ן תלמיד חכם שהוא יושב ושונה ושכח דבר אחד.. ועי' הוי"ע ד"ה כל כו'. מעלה עליו (הכתוב). בכי"ק מעלין עליו וליתא וכן ליתא בדע"ב. (כל ימי חייך). במהו"ן ובו"י ליתא. (בנפשו). בכי"ק ובמהו"ן ובו"י ליתא.

ט ר' חנינא. בכי"ק ר' חנניה וכל שחכמתו קודמת. עי' הוי"ע סד"ם כל שיראת חטאו כו'.

תוספת חדשים

המפרשים על זה אמר הכתוב בכל המקום אבר אזכיר את שמי ואהו מעשה מרכבה אי"א בלמוד אלא ביחיד אפ"ם אהוא אליך ובנכתיך: מאמ"ו הגאון הגדול אב"ד ור"מ מוסל"ר שאול זיל:

ראשון לציון

ח במשנה כל השוכח דבר אחד כו' מנחות ל"ט ע"ב ע"ם ל"ם ומיין יסל"מ: יכול אפי' הקפה עליו כו מנחות שם ל"ע וע' יסל"מ:

באורי הגר"א

ט כל שיראת כו'. במ"ם (הלכות קי"ל) ראשית חכמה יראת ה' וגו':

תוספות רעק"א

פ"ג ט [אות ו] במשנה שיראתו חטאו וכו' חכמתו מתקיימת. באבות דר"נ פב"ב שנאמר (תהלים ל' קי"א) ראשית חכמה יראת ה'

יבין תפארת ישראל יבין

קמ"ל הכי, אף שהן בכחו של מקום ב"ה: מו) אף דבאמת אינו מתחייב בנפשו, דהרי מפנה לבו"ה. עכ"פ גלי אדעתיה שאין עיני ולבו קשורים בדברי אלהים חיים: מז) ע"י שיתעצל מלחזור עליה תמיד: מח) אף דבאמת אינו מתחייב בנפשו, דהרי לומד הוא, רק שאינו חוזר ללמודו. עכ"פ מדהתעצל מלחזור ללמודו, גלי אדעתיה שאינו חושש כשיכחם: מט) דליכא למימר דלרלויא עין ממנו קאי, דר"ל שרלו נסיס גדולים במדבר, ליתא, דהרי התורה לכל ישראל נאמרה, והדורות אחרונים לא רלו נסיס. אע"כ דאדרלויא עין הכל קאי, ור"ל דברים שהשקפת בעין שכלך, הזהר שלא תשכחם: נ) שהיה עיניין שלמד חזק ועמוק יותר מכח הבנתו. ולכן מדלא הבין מתחלה יפה, לכן שכחה ג"כ מהר. וסד"א שהזהירה תורה שלא יזיז מעיניין עד שיבינו היטב [והרי באמת אין הדבר כן, רק בדברים לגמור, [ר"ל יגמור כל העיניין] והדר לסטור [כשבת דפ"ג ח'], ר"ל שלמוד תחלה כל העיניין אף שלא יבינו כדור, ואח"כ יחזור עליו, דע"י הסקפתו אז סביב העיניין טוב, לפעמים ילמוד עליון מתחתון. וכך דרך תפ"ת, בת מלך פיה, ולא תתן אהבתה לכל רוחי פניה מיד בפעם ראשונה, ולא תגלה סודותיה רק למי שדברה עמו פעם ושנים]: נא) דמשמע דוקא כשהיו הדברים שלמד תקועים מתחלה בלבו היטב [וכפירושינו האדוך לאבות האדכנו כאן להבין מימרא דר"ל [במנחות ל"ע ח'] לכוונה עם מהניתן דידן]: נב) שמחשיב ומקדים ירא מחטא ומחשיבהו יותר מהתחכמות הלמודי, שירא להתהכם בדבר שאפשר שיבוא עי"ז לחטא: נג) שיסמר מלחטוא, והרי כל המחטא נכנס בו רוח שטות [בסוטה ד"ג ח']: נד) שאומר בלבו אקדא ספרי אפיקורסים שהוא התחכמות הלמודי ולא אחטא, ממלא שמחשיב יותר ההתחכמות מהירלה שמא יחטא;

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

קודם וכו' הואיל ולא למד ע"מ לעשות. הגה אע"פ שהגזירה שיהיה חכם מטפשין אותו ואין חכמת מתקיימת על הטון אשר חטא אלא למד תורה לשמה דהיינו לבמר ולעשות [ותוכל להתקיים הגזירה בשאר עניני שיהא חכם ולא בלמוד התורה כ"כ בבבא הבניה] ואם בא שיהם כאחד מניחים אותו כפי טבעו כפי הגזירה שאם היא שיהיה חכם מתקיימת. ואם שיהיה טפש אינה מתקיימת. ע"כ. וכתב עוד דאית דגרסי כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת. ודבור כל שחכמתו מתקיימת) וכו' דוחה גרסא זו: שיראת חטאו. כי אין לדיק באדם אשר יעשה טוב ולא יחטא. ולהכי קאמר שיראת חטאו. שירא מן החטא שהוא מוכן שיחטא ולא קשיא דה"ל למימר כל שיראתו מהחטא קודמת וכו'. דרך חיים. ושיין בר"פ דלקמן [בד"ה] הכובש את יצרו: כל שמעשיו מרובין מחכמתו. כתב הר"ב הכא מיירי שזריז במצות עשה. וא"ת קודמין מיבעי ליה כגון שיראת חטאו. ובמד"ש כתב בשם רבינו יונה דקשה איך אפשר שיהיו מעשיו מרובין מהכמתו במה שאינו יודע איך יעשה אלא במה שמקבל על עצמו לעשות כל הדברים אשר יגידו לו החכמים ולא יסור ימין ושמאל. הרי זה מעשיו מרובין מחכמתו. כי מעתה מעלה עליו כאילו קיים כל התורה כולה. כיון שבדעתו לקיים מה שיאמר לו החכם. וכן מפורש בהגות הר' נתן [פכ"ב] דתנן התם כל שמעשיו מרובים מהכמתו שנאמר נעשה ונשמע שהקדימו נעשה לנשמע וקבלו שכר כאילו עשו הכל קודם שנשמע וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אלא יאמר אשרי הלבה ותקיימה. ע"כ. והשתא מהורן שפיר דמרובין היינו קודמין כשנין נעשה ונשמע והא דלא נקיט קודמין. לפי שאי"א שיקדמו המעשים בעצמם. שהרי אינו יודעים אלא הקבלה שיקבל עליו לעשות היא שתקדם. וכשמקבל הרי מקבל הכל יוהר ממה שילמד לעולם. ולפיכך חנן מרובין שיון להשמיענו זאת שהקדימה היא הקבלה. והקבלה היא במרובה מהחכמה ובהכי נמי אין מקום לשואלים שנמצאו חכמים הרבה באומות שחכמתם מרובה ממעשיהם וחכמתם מתקיימת כמו שנזכרה השאלה בדרך חיים. ותירץ דמשנתינו בשתים בני אדם וכו'. ועוד תירץ דהכא בחכמת התורה בלבד וכו'. ולדידן מעיקרא אינה שאלה דכיון שהמרובים הוא בקבלה. אפשר שחכמיהם קיימו וקבלו עליהם להתנהג ע"פ החכמה ההיא שילמדוה. ולפיכך חכמתם מתקיימת בהם: וכל שחכמתו וכו'. יש מחליפים וגורסים כל שאין מעשיו וכו'. ואין צורך לאותו התירון שתירצנו גבי כל שיראת חטאו וכו' דשייך נמי הכא. וקל להבינו. מד"ש: * כל שרוח הבריות נוחה הימנו. פירש הר"ב כל מי שאהוב למטה בידוע שהוא אהוב למעלה. וכן פירש"י ובמד"ש בשם הרב"ש שנאמר (משלי ג') ומצא חן וכשל טוב בעיני וגו' ואומר (תהלים ק"ג) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו אוהב שהוא ירא שמים: ["נוחה הימנו. ובהאי לישנא תנן בסוף מס' שבועות רוח חכמים נוחה הימנו. ובשם כתבתי לשון הר"ש ולשון רש"י שפירשו בעניין החזקת טובה. ובפרק הזהב [ים] דף מ"ח פירש"י ים נחת רוח לחכמי ישראל במעשיו של זה ודעתם נוחה עליהם. והימנו על ידו ע"כ. ולשונו בפ"ק דקדושין סוף דף י"ז וקאי אהאי דשבועות אין רוח חכמים וכו' ומרבינ שני הפירושים ביחד. אין דעת רוח חכמים נוחה עליהם במעשיו לומר אין מחזיקין לו טובה וכו' כמ"ש בסוף שבועות. והמיהני על מה שפירש"י בפרק הגוזל קמא דף ל"ד ע"ב במקבל מבעלי תשובה שאין רוח חכמים נוחה הימנו. שאין רוח חכמה וחסידות בקרבו. ע"כ. אכן ראיתי במשניות כתובים בסוף שבועות שהגיה שם במשנה רוח") מכמה]: וכל שאין רוח הבריות וכו'. לריכא תרוייהו דאי תנא ריפא כל שרוח וכו' הוה אמינא הא כל שאין וכו' ליכא למשמע דאפשר שאין רוח הבריות נוחה הימנו בשביל שהוא נוטה אל קצה האחרון מהחסידות. ואפי' הכי רוח המקום נוחה הימנו. קמ"ל. ואי תנא סיפא כל שאין וכו' הוה אמינא הא כל [בים] [ברוח] וכו' ליכא למשמע לפי שאפשר ברוח הבריות נוחה הימנו. ובקרבו ימים אחרו. קמ"ל. דסימן מובהק הוא בשני הפנים. בין הטוב. בין הבלילה. ומטעמא דכתיב [יחזקאל ל"ו] ואת רוחי אתן בקרבכם הרי רוח הבריות רוח המקום. ולא קתני שרוח כל הבריות נוחה וכו'. דלא מיישינן למיטוטא. כדאשכחן במרדכי [מגילה ט"ו]. שנאמר [אסתר י'] ורצוי לרוב אחיו ולא

*) וכ"ה רוח חכמה גם בגמ' ב"ק שם בכ"י מינכן.

הבמתו מתקיימת"). הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו") חכמתו מתקיימת"). וכל שחכמתו מרובה ממעשיו") אין חכמתו מתקיימת"): יהוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו"). רוח המקום נוחה הימנו"). וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו"). אין רוח המקום נוחה הימנו"). רבי דוסא בן הרכינס

ר"ע מברטנורה

קן בה ומוחסה ומגיחה: כל שמעשיו מרובים מהכמתו. הכא מיירי שזריז במצות עשה. ולעיל בכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. מיירי שמזהר במצות לא תעשה: יכל שרוח הבריות נוחה הימנו. כל מי שאהוב למטה בידוע שהוא אהוב למעלה

יכין תפארת ישראל יכין

נה) שמנגנין הדבר שיבוא לעשות, מדלא חסם שמא יאבד עולמו וקרא לוח הרחק מעליה דרכיך [בפ"ז דע"ז]. מיהו, לאחר שנסתרם היטב בקדושת התורה וירלה, מותר ומצוה לעיין בספריהם, וכמו שהזהרונו חז"ל. דע מה שתשיב לאפיקורוס. ואפשר בזה נכלל ממי שמתעיין. ודו"ק: נו) שהוא נדיק יכר ואפילו אינו למדן כל כך: נז) אל תבזהו על מיעוט חכמתו. דמדלומד ע"מ לעשות, הבא לעהר מסייעין לו, ויפתחו לו שערי אור החכמה: נח) שאינו עובה כפי שלמד: נט) דכל לומדו רק להתיהר היה, ומבוש שתאות הגופנית גברה בו בשבהמה, לבסוף תתגבש והתעבר חכמתו, כי נרקב ברם חכמתו מלמעה. [ואפשר עוד דמוות מתגיתין מדים כ' מיני מלות שבליות, ושמעות [רעליגיעוש ומתרלילעש פפליבעמן]. ועליהן קאמר תנא, כל שמעשיו מרובין מחכמתו, ר"ל שעשה מלות התורה לף שחכמת פלוסופי לא תשיגם, אז תהא שחכמתו מתקיימת, שגם [העוגעגדען], שם מלות

הבליות שיגיע עמהן, מלד חכמתו יקיימן ולא מלד חוקף ולכישות. אבל כל שחכמתו מרובה לו ממעשיו דהיינו שיבעת רק על חכמתו, ויאמר בשה שלא יכין לא יעשה, דע כי גם המעשים שחכמתו מסכמת עמהן לא יעשה רק בחוקף ומכוסה שעל פניו, וכשיראה מזק לעלמו יפכור גם על [העוגעגדען]: ס) שאומר גם חיוביו לבני אדם להיטיב להם, וכ"ש שלא להרע להם ועי"ז דעתם נוחה הימנו ויאהבוהו: סא) ר"ל הקב"ה אוהבו: סב) מדאינו בומר חיוביו להם. אף שבומר מלות שבין אדם לחבירו, ולומד תורתו: סג) כדאמרינן [יומא דפ"ו א'], ואהבת את ד"א שיהא שם בשים מתאהב על ידיך, שבזמן שאדם קורא ושונה וכו' ומשלו ומתנו בתמונה, ודבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו. אשרי פלוני שלמד תורה וכו', ראו כמה נאין מעשיו כמה מהוקנים דרכיו, ועליו הכתוב אומר ישראל אשר בך אתפאר. אבל בזמן שאדם קורא ושונה ואין משאו ומתנו בתמונה וכו', ואין דבורו בנחת

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

למעלה: שינה של שחרית. שהולך ויושן עד שעונת ק"ש עובדת: ויין של צהרים. מושך לבו של אדם דכתיב [קהלת ב'] למשוך ביין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות: ושיחת הילדים. מבטלת את אדם מלעסוק בתורה: וישיבת כנסיות של עמי הארץ. שמתכנסים ומדברים דברים בטלים: **יא** המחלל את הקדשים. המביא קדשי המזבח לידי פגול ונותר וטמא. או המועל והנה בין בקדשי מזבח בין בקדשי נדב הבית: והמבזה את המועדות. ימים של חול המועד עושה בהן מלאכה. או נוהג בהן מנהג חול באכילה ושתיה: *) והמלבין פני חבירו ברבים. המתביש פניו מאדימות תחלה ואח"כ מתלבנות שהנפש יש לה שתי תנועות אחת לחוץ ואחת לפנים. וכשמבישין את האדם. בתחלה הדות מתנועע לגד חוץ כמו שמתמלא חמה ופניו מאדימות. וכשאינו מולא שעשה כילד יסיר הבושת הדות מעל פניו הוא דוחק בקרבו ונכנס הדות לגד פניו מפני הלער. ופניו מתכרכמים ומתלבנים. וזהו שאמרו [ב"מ נ"ח ע"ב] בענין ההלבנה דאיזל סומקא ואתי חיורא: והמפר בריתו. שלא מל. או שמל ומושך ערלתו לכסות המילה כדי שלא ירגה שהוא מהול: והמגלה פנים בתורה. שמראה פנים ופירושים בתורה שלא כהלכה

אומר[ד]) שינה של שחרית[ה]). ויין של צהרים[ו]). ושיחת ילדים[ז]). וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ[ח]). מוציאין את האדם מן העולם: **יא** רבי אלעזר המודעי אומר[ט]) המחלל את הקדשים[י]). והמבזה את המועדות[יא]). והמלבין פני חברו ברבים[יב]). והמפר בריתו של אברהם אבינו עליו השלום[יג]). והמגלה פנים בתורה[יד]).

ולא לכל אחיו וכו'. מד"ש: ויין של צהרים. פי' הר"ב מושך לבו של אדם וכו' כי בשחרית האדם הוא עלול מחמת השינה. ובערב כבר הוא יגע מבקש לנוח. ובצהרים האדם בכחו ביותר עד שהוא שמח לגמרי. דרך חיים: **יא** המחלל את הקדשים וכו' אין לו חלק לעולם הבא. ובכלל הפיקורוס דתנן ברים חלק דאין לו חלק לעולם הבא איתגהו לכל הני כ"כ במד"ש. ובדרך חיים כתב שאפשר שהן בכלל אין תורה מן השמים דתנן התם ועיין לקמן בסמוך וי"ל ג"כ דהגהו דפרק חלק אפילו יש בידו כל התורה והמצות אין להם חלק לעוה"ב. אבל הני דהכא דוקא אם הני זכאי וחאי חייב. ואלו המה הם בכלל החובות מכריעים לכף חובה. ופירוש זה גראה עכ"ל. ועמ"ש בספ"ק דקדושין ולקמן סוף פ"ד: המחלל את הקדשים וכו'. בפרק חלק דף נ"ט ע"א] ת"ל כי [דבר ה'] בזה וכו' (במדבר ט"ו) מכאן א"ר אלעזר המודעי המחלל את הקדשים וכו' כלבון המבנה. ופירש"י: מחלל ומבזה בכלל כי דבר ה' בזה. וכתוב בפירש"י דהכא דהמלבין לא קתשיב בפרק חלק. ולא ידענא היכי מפיק ליה מקרא עכ"ל אבל בגרסת ספרים שלנו איתא נמי בפרק חלק. ובמד"ש מפרש דאיתיה בכלל כי דבר ה' בזה. שהרי מבזה הבירו ברבים ואין לך אפיקורוס גדול מזה ע"כ. ול"נ שהוא בכלל כי דבר ה' בזה לפי שהאדם נברא בצלם אלהים והרי הוא דבר ה' כלומר עניין ה' וצלמו. ודבר יאמר על ענין. כמו הלא דבר הוא (שמואל א' י"ז) ושוד כי ויאמר אלהים נעשה אדם נמי מאמר הוא. הוי כי דבר ה' בזה. [כדאמרינן בפ"ד דר"ה דף ל"ב והעתיקו הר"ב ברפ"ה בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו. (תהלים ל"ג ו')]: והמלבין וכו'. כתב הר"ב המחביש פניו מאדימות תחלה. וי"מ דגרסינן והמחדיש במשנה. וכן נמצא במקצת פירוש רש"י: והמגלה פנים בתורה וכו'. כתב הר"ב

*) נר"ב ד"ל בא דבור זה אחר דבור והמפר בריתו. ועי' ש"נ.

כגון

יכין תפארת ישראל יכין

בשתת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו. אוי לו לפלוני שלמד תורה וכו', אשרי לאדם שלא למד תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו, וכמה מקולקלין דרכיו, ועליו הכתוב אומר, עם ה' אלה ואמרלו יצאו: סד) זכר ד' דברים שהריסים מאוד לבריאות הגוף ולהשלמת האדם, ואפ"ה כשאלה יזכר בהן יאבד על ידן עולמו: סה) משל לכל כובד ועצלות, והרי מיעוטו יפה וצריך מאוד לבריאות הגוף ביומא אחר יגיעתו. אבל מי בישן כל הלילה, אין לו כוח התנועות, דהרי כבר נח כל הלילה: סו) משל לרדיפת התענוגים, כשהוא בלי עורך לחזק הגוף. דהכה היין הוא מבחר התענוגים, מדעתן כח חיות לגוף, וכמ"ש חז"ל [ב"ב נ"ח ב'] ברים כל המזון אלא חמר. אבל רק מיעוטו יפה, לשמח הנפש, אבל רובו קשה, דמבלבל השכל. כמ"ש חז"ל [סנהדרין ל"ט ע"א], זכה משמחו. אלא זכה משממו. וגם רק בבוקר ראוי לשתותו מעט כדי לזרז האדם למלאכת שמים, או בערב, שבלא זה יצ"ל לישן. והכל לפי האדם ועבדו. אבל יין של אהרים, לאחר שמילא כרסו והתחזק גופו דיהו, בא זה ומיבד את זה, שאז היין יבלבל שכלו ויכביד גופו ויקטע רגליו, ויסבב שיהיה האדם בכל שתרית היום ככלי אין חפץ בו לתורה ולחכמה: סז) הוא מכל לשון חוק והתלות, שג"כ מיעוטו יפה, להבלינו ולשמח הנפש[פסחים קי"ז א'], אבל רק עם אנשים גדולים, שיש במילי דביחותא עמהם דברי השכל, וכמ"ש ועלהו לא יבול [וכפורה כ"א ב']. אמנם שיחת ילדים, הן מסתמא דברי לאיק והתול בלי אחלוחית תבונה ודעת, לא ישמחו הנפש, רק יבלבלו התלוחות השכל: סח) משל לשיחה בטילה. הוא ג"כ מיעוטו יפה, אחר שהתעמל האדם בחכמה, ראוי לו להתעטע קצת בין רעיו בדברים של מה בכך, דמדא"ל לזה התחזקת השכל, הנות הנפש על ידן כמו שיחת הגוף ע"י הביתה. אבל זה רק בין אנשים נכבדים שגם שיחת חולין שלהן צריך לימוד [כפורה כ"א ב']. משא"כ בבית המתכנסין שם ע"ה, ודברו בם לה"ר ונכזל פה, וכדומה מהדברים שאין בהן בכל וילאת שמים או שום הועלת

אחר, מוסר או חכמה, שם לא הנות הנפש, אבל יבערו בה אש זרה. ועל אלה הד' דברים יפה אמר התנא, שמוציאין את האדם מעולמו ונלאיותו, ר"ל אע"פ שהוא כבר שם: סט) זכר כאן ה' מיני אפיקורסות: ע) (א) שם הכת האפקורסים היותר גרועים שבעולם, שמכחישים במציאות אלוה ית'. ולכן מחלל הקדשים, שלדעתו הנפסדת אין בוש קדושה בעולם, והכל כחולין גמורים וכאפס ותהו נחשב לו אפילו היותר קדוש שבעולם. ואין דברי התנא יוצאים מידי פשוטם, כי לדעתו המושחתת אין אלהים ואין עבודה, אין קרבנות ואין תורה, כי אין מגיע לבירה, וכל הקדשים כחולין גמורים הם: עא) (ב) זהו כת ב', המודים שיש אלוה ומלא. אבל יכחישו שהעולם מחודש. רק יאמינו בקדמות העולם כקדמות הבורא ית'. ולכן מבזה המועדות, בכולן נתנו רק לעדות שמידם הקב"ה עולמו. דבשבת, הדבר מפורש, כי ששת ימים עשה ה'. ואחר מועדות, נמי הן זכר ליציאת מצרים, ונלאותות ומופתים שעשה הקב"ה לישראל במדבר. והרי זה תלוי בזה, שהמאמין שהקב"ה הוליד העולם מאין ליש, יצטרך להאמין ג"כ שיש כח בידו לשנותו כחפצו, והמכחיש זה, מכחיש זה, ומבזה המועדות, שהשב בזהו לבזיון לסיבה העליונה ית', שיבנאם על עולם הטבל הזה [ולהפי לשיל נקט לשון תולין, שאינו בזיון, והכא נקט לשון בזיון]: עב) (ג) זהו כת ג' המאמינים שהעולם מחודש מאלהו ית'. אבל יכחישו שהאדם נברא בצלם אלהים, ובשמתו בעלת קיום, רק יחבור שמהרכבת ביניין הגוף ונתחות הנשמה, וכן תפסד בהפסדו. ולכן אינו חושש לכבודו, ומלבין פני חבירו גם ברבים כי לדעתו הנפסדת האדם והבהמה מקרה א' להם. [ונעל יין לבנון כתב דלהכי קאמר תבירו, דאינו המכיים שונאתו בנפשו, אינו בכלל אפיקורוס, דילהו הייתו, בכל עוברי עבירה. אבל המבזה תבירו, ר"ל בלא עשה לו שום רעה ואפ"ה מבזהו, הוא הוא האפיקורוס, בשונאה כן כיד המה ומבזה וכופר בלי אלהים שבאדם, ודפח"ח]: עג) (ד) זהו כת ד', המאמין ג"כ בהאדם נברא בצלם אלהים, בעל שכר ועונש בעה"ב. אבל מכחיש ומפר

בכך

ולא לכל אחיו וכו'. מד"ש: ויין של צהרים. פי' הר"ב מושך לבו של אדם וכו' כי בשחרית האדם הוא עלול מחמת השינה. ובערב כבר הוא יגע מבקש לנוח. ובצהרים האדם בכחו ביותר עד שהוא שמח לגמרי. דרך חיים: **יא** המחלל את הקדשים וכו' אין לו חלק לעולם הבא. ובכלל הפיקורוס דתנן ברים חלק דאין לו חלק לעולם הבא איתגהו לכל הני כ"כ במד"ש. ובדרך חיים כתב שאפשר שהן בכלל אין תורה מן השמים דתנן התם ועיין לקמן בסמוך וי"ל ג"כ דהגהו דפרק חלק אפילו יש בידו כל התורה והמצות אין להם חלק לעוה"ב. אבל הני דהכא דוקא אם הני זכאי וחאי חייב. ואלו המה הם בכלל החובות מכריעים לכף חובה. ופירוש זה גראה עכ"ל. ועמ"ש בספ"ק דקדושין ולקמן סוף פ"ד: המחלל את הקדשים וכו'. בפרק חלק דף נ"ט ע"א] ת"ל כי [דבר ה'] בזה וכו' (במדבר ט"ו) מכאן א"ר אלעזר המודעי המחלל את הקדשים וכו' כלבון המבנה. ופירש"י: מחלל ומבזה בכלל כי דבר ה' בזה. וכתוב בפירש"י דהכא דהמלבין לא קתשיב בפרק חלק. ולא ידענא היכי מפיק ליה מקרא עכ"ל אבל בגרסת ספרים שלנו איתא נמי בפרק חלק. ובמד"ש מפרש דאיתיה בכלל כי דבר ה' בזה. שהרי מבזה הבירו ברבים ואין לך אפיקורוס גדול מזה ע"כ. ול"נ שהוא בכלל כי דבר ה' בזה לפי שהאדם נברא בצלם אלהים והרי הוא דבר ה' כלומר עניין ה' וצלמו. ודבר יאמר על ענין. כמו הלא דבר הוא (שמואל א' י"ז) ושוד כי ויאמר אלהים נעשה אדם נמי מאמר הוא. הוי כי דבר ה' בזה. [כדאמרינן בפ"ד דר"ה דף ל"ב והעתיקו הר"ב ברפ"ה בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו. (תהלים ל"ג ו')]: והמלבין וכו'. כתב הר"ב המחביש פניו מאדימות תחלה. וי"מ דגרסינן והמחדיש במשנה. וכן נמצא במקצת פירוש רש"י: והמגלה פנים בתורה וכו'. כתב הר"ב

יא המחלל את הקדשים. פהנהלין נ"מ ע"ל יהוש' ספמים ס"ו ר"ב כפרי פ' שלח פ"י מ"ג דנ"ל נגפ פ' כ"ח מ"י ר"ג מפ' תשוגה מ"ל: והמלבין פני חבירו ברבים כו' עי' ב"מ נ"ח ע"ל וכנהלין ק"ז ע"ל מ"י: שם ופ"ו מפ' דגגם פ"ג: והמפר בריתו של א"א. עי' יהוגלמי פלה פ"ל ה"ל פ"הל' פ"ו ה"ל. עי' ב"ם פ"ג מה' תשוגה הלכה י"ל:

שנויי נוסחאות

שינה של שחרית. נכי"ק שינת שחרית. ושיחת ילדים בר"ל ובכי"ק ובר"ש ..הילדים. (בתי)כנסיות. במתו"ו ובפירוגו ליתא וכן ליתא מנה בלוח (ובס כנסיות): **יא** ר' אלעזר. בכי"ק ר' ליעזר. ובסמ"ד ין לפ"ינו ר' אליעזר אבל בכל הכי' ובד"י שם כלפ"ינו כלן. (והמלבין פני חבירו ברבים). בר"י בא דבור זה אחר הדבור והמפר בריתו וכ"ה ברע"ב ד"ר; במתו"ו בא דבור זה אחר הדבור והמגלה פנים כו' ובר"ש בפירוגו (ובהם והמאדים.. ועי' הוי"ט) וכ"ה הסדר גם בסנהדרין (עט, ח) ובש"י כתן מפרש דברי ר"א כפי המוסתה אבל כיתה לפניו שמה עפ"י הדרשה בגמ' והיה חסר שם הדבור והמלבין כו' כמו דליתא שם בכי"ק וקב' ובהרבה מן הראשונים (ועי' ד"ם שם) וכפי הגראה היה חסר לפניו שם גם הדבור אע"פ שיש בידו תורה ומע"ש: בכי"ק ובכי"מ ליתא ועי' הוי"ט ד"ה המחלל כו'. והמפר בריתו כו'. ברמב"ם בא דבור זה אחר הדבור והמגלה פנים כו'. (עליון השלום). בד"ע ובכי"ק ובמפשיות דפו"י ובמשב"ב ובמתו"ן ובר"י ליתא.

באורי הגר"א

שינה של שחרית. כמ"ש (מכלי כ"ו) הדלת הכוב על ציר ושולן וגו'. אדר"נ: ויין של צהרים. כמ"ש (קהלת י') אשרך אדץ וגו' בגבורה ולא בשתי ועי' אדר"נ: ושיחת הילדים. שבטלין מד"ת ולדם ממשך אחריהם ועלי לא ישוב וגו'. שם ע"ש: וישיבת כו'. כמ"ש אשרי האיש וגו' כי אם וגו': **יא** המחלל כו'. כמ"ש (יחזקאל כ"ב) קדשי בזיתי וגו' (שמואל א' ב') למה תבעטו בזבחי וגו': והמבזה כו'. כמ"ש (פסחים קי"ח ע"א) כל המבזה את כו' שנאמר אלקי מסכה וגו' את חג המצות וגו': והמלבין כו'. כמ"ש בספ"ו דברכות (מ"ג ע"ב) מה כו' שנאמר היא מולאת וגו': והמפר כו' והמגלה כו' כמ"ש בפ' חלק (צ"ט ע"א) ד"א כו' דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הברת בשולמה תבית בשולם הבא. מכאן אמר ר' אלעזר המודעי כו':

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

כגון המתרגם ומזרעך וגו' ואין זה פשוטו של מקרא. וכך פי' במ"ע פ"ד דמגילה. וכסא הארכתי בזה בס"ד. ומ"ש עוד הר"ב ובכלל זה הדורש דרשות של דופי. מסיים רש"י כמנחה [סנהדרין ל"ו] שהיה דורש למה לו למשה לכתוב ותמנע היתה פלגש (בראשית ל"ו): אף ע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב. כתב הר"ב ולא חזר בתשובה וכו' אע"פ שבאו עליו יסורין וכו' דאינו שאר עבירות יסורין עם המיתה ממרקין ומ"ש בסוף יומא. ועמ"ש בתחלת המשנה בשם דרך חיים. ועיין סוף פ"ד. ונמד"ש כתב בשם הר"ר אפרים דתורה ל"ג ושל"ל הרשב"ם: **יב** לתשחורת. לשון הר"ב לאדם בחור שבערותיו שחורות וכדתנן במשנה ח' פרק ג' דנדרים הנודר מבחורי הראש והתם תנן דנשים וקטנים אינם במשמע שלא נקרא שחורי הראש אלא אנשים אבל קרחים ובעלי שיבות בכלל ואפשר דנדרים שאני דהולכין בהם אחר לשון בני אדם אבל בכאן בלשון חכמים שבמשנה אין המכוון אלא לבחור דאינו שאינו בחור הרי הוא בכלל לראש ואין לו אלא ב' קנות. או הראש ובכללו כל אים בעל מעלה או התשחורת ובכללו כל אים שאין לו מעלה: **והוי מקבל את כל האדם בשמחה**. פירש הר"ב תעמוד בשמחה. מקבל כמו מקבל וכו' וז"ל המעתיק לפי' הרמב"ם ז"ל שמפרש מלת מקבל מהקבלת פנים ואינו הוא מקבל הנגזר מן מקבלות הלולאות (שמות כ"ו) אשר הוא מן הארמית. תרגום נגד לו נכח. וכן אומר בזה הענין בערבי כל פנים והקבלה אומר פנשי פלוני בשמחה או בזעף ובלשון ההוא פי' הרב") מקבל הגה. ולעיה. עכ"ל. ולא ידעתי למה לא פירשו כן אדלעיל פ"ק משנה ט"ו. והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות: בשמחה. וזה יותר ממה שאמר שמאי בסבר פנים יפות. הרמב"ם: **יב** שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. פי' הר"ר יונה כלומר אבל מדברת בסיגים ע"כ. והא דלא תנן הכי בהדיא כמו בתינוק. תמידי. משא"כ אלו תנן הסיג דלערוה הוא כובד ראש והירא. אבל לא במרגילין כ"כ במר"ש: מסורת סיג לתורה. מ"ש הר"ב אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידים. כנמ'

יב הוי קל לראש. מפי' ערך אזן פ"ב: יב שחוק וקלות ראש. פמ"ו: מ' משפטים פרשה לי מ"ה אבות דנס פ"ב מ"ו פ"ג מ"ה דבות ה"ו:

שנוי נוסחאות (שלא בהלכה). בכי"ק ליתא וכן נפי' מחו"ו לא גריס לי' וכפי הנראה גם הרמב"ם ור"י ל"ג ל"י. (תורה) ומע"פ. נפי' מחז"ו ל"ג לה ועי' הו"מ כתב סרפ"ל יש ספרים שכתוב בהם אע"פ שיש בידו תשובה ומע"ע (וכ"ם בסדור רפ"ה) וז"ל שהוא טעות כי אין לך דבר עומדת נפני התשובה שב"ל (שבו"ל) ובד"ם סנהדרין בס מבא כי כ"הגם בילקוט כ"י ובכי"ף ד' קוטנת. ומבא בס עוד כי בלבדות התלמוד הנוסחא. ומע"פ בפשרש"ה: **יב** קל לראש ונוח לתשחורת. בכי"ק קל ראש ונוח השחרות. וכן אמת לשון זה בירושלמי תענית פ"ב ה"ב שפל ברך ונוח השחורת ומכל הפירושים יש לכון (בדוחק) לנוסחא זאת, הפי' הא' בכרש"י והוא פי' הב' שברע"ב. האדם. בד"ל אדם: **יב** מרגילין לערוה. בכי"ק ובכי"מ ובפ' מחו"ו מרגילין את האדם. (מסורת סיג לתורה). במחו"ו ובכי"ו נא דבור זה אחר הדבור מעשרות כו'; בכי"ק הוא היה אוסר מסורות.; בכי"מ ליתא.

באורי הגר"א

יב מסורת כו'. במ"ש במגילה (ג' א') ומדרים (נ"ז ע"ב) ויבינו במקרא וגו':

*) כ"ם בדברי המעתיק שם אך אמנו"ע נד"ל כתב הרמב"ם והכונה אחת ובד' למשנרדם תקנו הרב והקיפו את המלה הרשב"ם ונדפוס לאמשטרדם נכתבו והדפיסו הר"ב (בר"מ).

יכין תפארת ישראל יכין

ברית של אמ"ה, שמכחיש שבת הקב"ה ברית את אל"ה להות לאלהים אחרים, להשגיח עליהן יותר מעל כל אדם, ולהת לחם בפומבי התורה שים בה חוקים ומשפטים ותורות, כפי שהתחיל כבר נאמרה בימי אברהם, ונגמרה ע"י מברע"ה [ברמב"ם פ"ע ממלכים. ורכ"מ כ' שם דאינו יודע מנ"ל לרבינו הא. ולפע"ד הוא"ל כן מפסיקתא שבאיאה הילקוט על הפסוק בחודש השלישי, יפ"ם. אולם ל' ע דשב"ם [חולין דק"ח ב'] אמרינן וכי תורה פעמים פעמים נתנה. וכ"פ]. ובאחרו זרע אל"ה להות עם קדוש בכהנים בעולם, ללמד לבני עולם כאביהם אברהם, להכיר היוצר ב"ה. ולפי דעתם הנפסדת, מכחיש בתורה משמים, ואומר שרק מצות הטבעיות יבלימו הנפש. ולפיכך אין חילוק בין ישראל לאחר אומות, והיה כעם ככהן, כאיש כאשה, כולן מלוהיהן ועבדן ושכרן שוה: עד) (ה) אמר כת הה' שמאמינים ג"כ שתורה משמים. אבל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שמכחיש תורה שבעל פה, והיינו הפירוש שנמסר לנו בע"פ ממשרע"ה, ואומר בה פירושים אחרים שלא כהלכה המקובלת לנו: עה) שלמדו ועשו מצות קודם שנתפקרו. או שעשו כן אח"כ כדי להתיר אין הוכן כברן: עו) וכל המעיין כאן, כלולים בהא דתניא רבי אלעזר, ואלו שאין להם חלק"ב, האומר אין תורה משמים, דהיינו אפילו ספר רק במקלת ממנה [בסנהדרין דל"ע א']. וכל מיהם משנה זו בניתי על סיפוד של יין הלבנון וכן פשיתי ככמה דברים במסכת זו, שאיתתי דבריו ליסוד לפירושי, מדבש ערבים מאד ואמיתיים. אבל שניתי כאן ובשאר דוכתי כמה דברים כפי אשר הורני אבי שבשמים]: עז) הנה האדם אפשר שיפגם עם אדם אחר שלמעלה ממדרינתו. או עם מי שלמטה ממדרינתו. או עם השוה למדרינתו. ועם כולם צריך שיחזיק שלום אם ירצה להשיג ההצלחה היותר גדולה שבעולם, דהיינו להיות

אהוב לכל. לכן הזהירנו התנא, אם נפגמת עם אדם שהוא לך לראש ונדול ממך, אל תחשוב א"ע כגדול גנדו, רק החשיב א"ע כאבק קל נגדו, ותכניע את עצמך לפניו ויאהבך כבן: עח) ר"ל ואם נפגעת עם מי שלמטה ממך, אפילו הוא כל כך תחתיך שצריך ליתן לך תשחורת, היינו מס, אפ"ה לא תרגיש לו שאתה אדונו, אלא הוה טוב ועניו מגדו, ויאהבך כאב: עט) ואם עם השוה לך נפגעת, הוה מקבלו בכבוד ובשמחה, לשון ויאהבך כאח: פ) התנא מנה כאן ה' סייגים לבלי לבוא לבטל חטא: פא) כולל לעג, [בפלטטען] בל"ל כמ"ש שחוק לרעהו אהיה [איוב י"ב ד'] . וכ"כ היתול, [בפלס] כמו הלא משחק אני [משלי כ"ו י"ט]: פב) [לייכטזין]: פג) (א) ע"י זלזול כבודו אפשר שיחטא האדם. ולכן אמת שהוא המיוחד בשחטאים שא"ח בלי השתתפות בו ב' בל"ל, ואפשר שיגלל ממנה ע"י שיתבטם מלבבו אותה לדבר עבירה, או ע"י שיתייאש יפה מה שהוא בסופו כשאפשר שיתפרסם קלונו בקהל. וביותר כשיעמוד לעיניו הבושה הגמור לו בעולם הנלחי, וחרפתו לא תמחה, אבי דרי חובבנא. אולם ע"י הלחוק והלילות יחד, יהיו נוסי אהדדי הלים והלשה ויתחברו יחד ולא יתבוששו. וע"י הקלות ראש, לא יחבוש כי אחריתו מרה כלעגה. נמצא שאלה ירגילוהו לעבוה. מיהו לא קאמר עלבות וכובד ראש סיג לפני ערוה. דעלבות וזדלי מדה גרועה היא מאוד, ואין הבריה בורה עם העלב [שבת ד"ל ע"ב]. וטובד ראש נמי רק בשעת התפלה יפה [ברכות ד"ל ע"ב], ובשאר מעשות נחלות בעבודת ה'. אבל אמר התנא בכללא יפנים היטב בעין פקיחא בלא ההפך השמחה לשחוק, וקלות הנוף לקלות הראש, יפול גם ברשת החטא הגורא הזה של זמות: פד) (ב) ע"י שכלו אפשר שיחטא האדם,

לתורה. המסורת שמסרו לנו חכמים בהסרות ויתרות שבתורה הם גדר וחזוק לתורה שבכתב. בעל ידיהם אנו מביאים כמה מצות איך יעשו אותם. כמו בסכת בסכת בנים הסרים ואחד מלא שממנו אנו לומדים להכשיר סוכה בג' דפנות וכ"ן מועדי ה' אשר תקראו אתם שבכתב חסר בג' מקומות. ללמד אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזידים אתם אפילו מוטעים: מעשרות סייג לעושר. דכתיב עשר תעשר. [תענית ט'] עשר בשביל שתתעשר: נדרים סייג לפרישות. בזמן שאדם מתחיל בפרישות ומתירא שלא יעבור. מקבל עליו בלשון נדר שלא יעשה כך וכך. וע"י כן הוא כובש את יצרו: סייג לחכמה שתיקה. במה אנו קיימין לו בשתיקה מדברי תורה הרי כבר כתיב והגית בו וגו'. אי בשתיקה מרגילות ולשון הרע וקללה דאורייתא היינו. הא אינו מדבר אלא בשתיקה מדברי הרשות שבין אדם לחברו בים ט לאדם למעט הדבור בהם כל מה שאפשר. ועליהם אמר שלמה

לחכמה כי אם השתיקה בלבד. ולהכי הוי סייג קודם. כלומר סייג החכמה אינה אלא שתיקה. מכא"כ איך דאע"ג שכל אחד סייג לאותו דבר. מ"מ יש לאותו דבר ג"כ סייג אחר מלבד זה: שתיקה. פירש הר"ב מדברי הרשות וכו'. ועליהם אמר שלמה (משלי י"ז) גם אויל מחרישו חכם יחשב. ומצינו שהאויל כשמחרישו יחשב לחכם. במצינו מינה דכל השותק הרי הוא חכם. ועוד דלעיל מינה כתיב הכך אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה ועליה קאי גם אויל וגו' ולפי שלשון המשנה סייג לחכמה. ניחא ליה להר"ב למינקט קרא דכתיב ביה חכם: **יך חביב** אדם שנברא בצלם אלהים עשה את האדם. פירש"י חביב אדם שנברא בצלם. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו. ע"כ. ובכל אדם אמר ר"ע. וכמו שהוא הראיה שממנו הביא שהוא נאמר לבני נח לא לבני ישראל לבדם ורצה ר"ע לזכות את כל אדם אף לבני נח. ומאמר מלא אמר הרמב"ם בפ"ח מהלכות מלכים [הלכה י'] . וז"ל וזה משה רבינו ע"ה מפי הגבורה לכוף את העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח. וכל מי שלא יקבל יהרג והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בש"מ וכו' כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן. הרי זה מחסידי אומות העולם וים לו חלק לעוה"ב. והוא שיקבל אותן ויעשה אותן. מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה. והודיענו ע"י מרע"ה שבני נח מקודם נצטוו בהן. אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם. ולא [נ"ל אלא] מחכמיהם. עכ"ל. ומעתה אי תמה למה זה רחקה הדרך מן המפרשים ולא רצו ללכת בה לפרש דברי ר"ע שאמר מאמרו כלפי כל אדם כי אם ליישראל בלבד. ונסמכו במאמרם ז"ל אתם קרויים אדם וכו' והרי זה דרש על דרש. וכזה נלכנו בדוחק ענין הנלס. וכפי' הכתוב שהביא לראיה. אבל בעיני זו הדרך דרך סלולה ומרווחת כי בא ר"ע להיישיר לכל בני עולם כאשר נצטוינו מפי מרע"ה כדברי הרמב"ם. ואם בכפיית חרב הרג ואבדן נצטוינו כ"ש בכפיית דברים. להמשיך לבם אל רצון קונם וחפץ צורם. יזכרם לטובה. ושהם חביבים שנברא בצלם להורות נתן בלבם. כי זאת הורת האדם לעשות חוקי אלהים ומשפטיו מלא אשר הוא צוה כדברי הרמב"ם דהואיל שחבבו לברא בצלמו. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו כפירש"י. והשתא אתי כפיר דנקט להך קרא. אע"פ שיש כמה מקראות הקודמים אליו שנאמר נעשה אדם בצלמנו. אבל זה המקרא הוא שנאמר גבי המצות שנצטוו בהם. לכך הביא זה הכתוב שכן אמרו הש"י בטעם המצוה אשר צוה אותם כי בצלם אלהים עשה את האדם ולבני נח נאמר הכתוב. ולבני נח אמר ר"ע דבריו הללו. ואתי נמי שפיר שאמר שנברא בצלם. וחסר הנסמך שהוא אלהים הנאמר בכתוב. ואילו גבי בנים אמר שנקראו בנים למקום. והיינו טעמא שזו ג"כ מדברי התוכחה להוכיחם ולומר שהם נברא בצלם ובחיזה צלם נברא בצלם אלהים כלומר שהבריאה היתה בצלם אלהים אבל הואיל ואינם מקיימים מצותיו ואע"פ שאם מקיימים אינם מקיימים מפני אשר צוה אותם אלהים. הנה הם חסרים מתואר צלם אלהים. וטוב מענין צלם בעצמו שהוא כפירוש הרמב"ם בתחלת ספר המורה שהוא

בגמ' ספ"ב דר"ה דף כ"ה. ופירש"י שוגגים מאליהן כשבורין שלוח רגלו להתעבר. מוטעים ע"י עדי שקר. ע"כ והא דמזידים. כך העתיקו ג"כ התוס' דף כ"ב בד"ה להטעות וכו' אבל הרמב"ם בספ"ב מהלכות קדוש החדש העתיק אנוסים: מעשרות סייג לעושר. במד"ש דבמשנה ירושלמית גורס מעשרות סייג להורה ופירש שע"י כן יוכלו מקבלי המעשר להחזיק בתורה וללמדה כמאמרם ז"ל לא נתנה תורה אלא

מעשרות. סייג לעושר [פ"ה]. **נדרים סייג לפרישות** [פו]. **סייג לחכמה שתיקה** [פז]: **יך הוא היה אומר חביב אדם** [פח] **שנברא**

לאוכלי תרומה [וכבר כתבתי במשנה ט"ו דפ"ק דמעשרות [שהוא] שם לכלל המתנות] והר"ר ישראל פי' דכתיב (דברים י"ד) ואכלת לפני ה' אלהיך [וגו'] מעשר דגנך וגו' למען תלמד ליראה את ה' אלהיך. ע"כ: **נדרים סייג לפרישות**. פי' הר"ב בזמן שאדם מתחיל בפרישות וכו' מקבל עליו בלשון נדר וכו'. עמ"ש ברים נדרים בדבור כנדרי כסדרים וכו': **סייג לחכמה שתיקה**. ולא אמר שתיקה סייג לחכמה כמו בחיך. שכן דרך לשנות כך באחרון להודיע שהוא אחרון. כ"כ בדרך חיים. ובמד"ש כתב דבאמי הא לפי שאין שום סייג

לחכמה כי אם השתיקה בלבד. ולהכי הוי סייג קודם. כלומר סייג החכמה אינה אלא שתיקה. מכא"כ איך דאע"ג שכל אחד סייג לאותו דבר. מ"מ יש לאותו דבר ג"כ סייג אחר מלבד זה: שתיקה. פירש הר"ב מדברי הרשות וכו'. ועליהם אמר שלמה (משלי י"ז) גם אויל מחרישו חכם יחשב. ומצינו שהאויל כשמחרישו יחשב לחכם. במצינו מינה דכל השותק הרי הוא חכם. ועוד דלעיל מינה כתיב הכך אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה ועליה קאי גם אויל וגו' ולפי שלשון המשנה סייג לחכמה. ניחא ליה להר"ב למינקט קרא דכתיב ביה חכם: **יך חביב** אדם שנברא בצלם אלהים עשה את האדם. פירש"י חביב אדם שנברא בצלם. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו. ע"כ. ובכל אדם אמר ר"ע. וכמו שהוא הראיה שממנו הביא שהוא נאמר לבני נח לא לבני ישראל לבדם ורצה ר"ע לזכות את כל אדם אף לבני נח. ומאמר מלא אמר הרמב"ם בפ"ח מהלכות מלכים [הלכה י'] . וז"ל וזה משה רבינו ע"ה מפי הגבורה לכוף את העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח. וכל מי שלא יקבל יהרג והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בש"מ וכו' כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן. הרי זה מחסידי אומות העולם וים לו חלק לעוה"ב. והוא שיקבל אותן ויעשה אותן. מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה. והודיענו ע"י מרע"ה שבני נח מקודם נצטוו בהן. אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם. ולא [נ"ל אלא] מחכמיהם. עכ"ל. ומעתה אי תמה למה זה רחקה הדרך מן המפרשים ולא רצו ללכת בה לפרש דברי ר"ע שאמר מאמרו כלפי כל אדם כי אם ליישראל בלבד. ונסמכו במאמרם ז"ל אתם קרויים אדם וכו' והרי זה דרש על דרש. וכזה נלכנו בדוחק ענין הנלס. וכפי' הכתוב שהביא לראיה. אבל בעיני זו הדרך דרך סלולה ומרווחת כי בא ר"ע להיישיר לכל בני עולם כאשר נצטוינו מפי מרע"ה כדברי הרמב"ם. ואם בכפיית חרב הרג ואבדן נצטוינו כ"ש בכפיית דברים. להמשיך לבם אל רצון קונם וחפץ צורם. יזכרם לטובה. ושהם חביבים שנברא בצלם להורות נתן בלבם. כי זאת הורת האדם לעשות חוקי אלהים ומשפטיו מלא אשר הוא צוה כדברי הרמב"ם דהואיל שחבבו לברא בצלמו. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו כפירש"י. והשתא אתי כפיר דנקט להך קרא. אע"פ שיש כמה מקראות הקודמים אליו שנאמר נעשה אדם בצלמנו. אבל זה המקרא הוא שנאמר גבי המצות שנצטוו בהם. לכך הביא זה הכתוב שכן אמרו הש"י בטעם המצוה אשר צוה אותם כי בצלם אלהים עשה את האדם ולבני נח נאמר הכתוב. ולבני נח אמר ר"ע דבריו הללו. ואתי נמי שפיר שאמר שנברא בצלם. וחסר הנסמך שהוא אלהים הנאמר בכתוב. ואילו גבי בנים אמר שנקראו בנים למקום. והיינו טעמא שזו ג"כ מדברי התוכחה להוכיחם ולומר שהם נברא בצלם ובחיזה צלם נברא בצלם אלהים כלומר שהבריאה היתה בצלם אלהים אבל הואיל ואינם מקיימים מצותיו ואע"פ שאם מקיימים אינם מקיימים מפני אשר צוה אותם אלהים. הנה הם חסרים מתואר צלם אלהים. וטוב מענין צלם בעצמו שהוא כפירוש הרמב"ם בתחלת ספר המורה שהוא

ההבנה

יכין — תפארת ישראל — יכין

שאפשר שיחשוב מהו ח"ו על התורה אולי חלו בה ידי אדם להוסיף או לגרוע בה דבר. לפיכך מזכירו התנא, כי כבר הסייג והגדר בטוי, ע"י המסורת שנמסר לנו בה אפילו כל מלא או חסר, וכל הלותיות שבתורה מעויים לנו, ואפילו על כל טפת דיו קטנה שבה, כנקודות בעל אותה מלה, לאחנו יושבים עליה ז' נקיים, וא"כ איך אפשר שהוסיף או גרע בה אדם בוש דבר: פה) (ג) ע"י ממונו ועשרו אפשר שיחטא האדם. שיגאה לבו בעשרו לאמור, לי כסף ולי הזהב, והן כל אלה ידי עשתה לי את החיל הזה. אולם המעשר הוא סייג לעושר, שעל ידו נקל לו לזכור כי לה' הארץ, ורק כשכיר שנה הוא יושב בקניינו, ונותן שכרו והולך: פו) (ד) ע"י רדפו אחר תאות הגופניות אפשר שיחטא האדם. ואפילו יעשה לפניהן נדר לפרוש גם מהמותר, יש לחוש שאם על המיסיר אינו חושש, מכ"ש שלא יחוש מלעבור על הגדר המוחר מהתורה. לכהי יען התנא, נדרים סייג לפרישות מהתאות

דלא יתמר מלחטוא בתרתי, בהמדר, ובהאיסור: פז) (ה) ע"י לשונו אפשר שיחטא האדם, דע"י רוב דברים, גם בלי דעת ידבר לה"ר רכילות ולצות וכדומה. לתנא סוג לחכמה שהעמוד לו שלא יבוא לחטוא בלשונו, הוא השתיקה. [וידידי הרב מהר' זעליג הר"פ נ"י מתאדעשען שוללני לומר דה"פ, משום דכל חכמה שאדם לומד, אם לא לעבות לה סיג שלא יתבדה כל כך מסר, לא יחטוף מסר מעניין לעניין דהו"ל כזורע חטה בשדה וחרלן במפולת יד, שלא יקווה לעשות עצבים טובים, כי כאשר זרע כן יגדל כלאים, וכמשתו"ל [עירובין נ"ד ב'] העושה תורתו תכיות, תכיות, מתמעט, וכמ"ש כבר לעיל בפ"ח מע"ו. אבל צריך להמתין מעט בין עניין לעניין, להתישב יפה על מה שלמד, למען ישתרש הענין במחשבותיו היטב, ויך שרשו בלבנון. וכן אמרו חז"ל [בבים תורת כהנים] שהפסקות היו משמשות ליתן רווח למשה להתבונן יפה בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין]: פח) כ"ל דהאדם גרסינן דהיינו אפילו עכו"ם [כתוס' יבמות, דפ"ח ח'] . דהרי מדקיים בסיפא הביבין ישראל ש"מ

דרישת

סיג להכמה שתיקה פי' שם כ"ה:

שנויי נוסחאות
(מעשרות סייג לעושר). בכי"ק ליתא ועי' הוי"ט: **יך חביב** אדם שנברא בצלם. נמוק שלום בצלם אלהים.

תוספות חדשים
יג בתוי"ט ד"ה מכורת כו'. לבל הרמב"ם כו' בס"ם דיון דף כ"ה ליתא בהדיא הלי אפילו מודין:
יך בתוי"ט ד"ה חביב כו' הנקדא גר תושב כו' והוא שיקבל אותה בפני שלשה מבנים (הרמב"ם):

ראשון לציון
יג תי"ם פר"ה מעשרות סייג לעושר כו' ומכ"ל ישראל פירש כו' למען תלמד ליראה את ה' אלהיך. ע"כ. ועיין תוספת קדושין כ"ד ע"א ד"ה אלא:

באורי הגר"א
מעשרות כו'. כמ"ש בפ"ק דתענית (ע' ע"א) עשר בשביל שתתעשר כו' ובתענית שם וגו': נדרים סיג. כמ"ש (תהלים קי"ט) נשבעתי ואקימה וגו' וכמ"ש בפ"ק דנדרים (מ' ע"א) לגרוי עלמו ונאמר (דוה ג') מי ה' שבבי וגו' ואמרו (דוה רבה פ"ו וס"ם אתרי) ליגרו בשבע כו': סיג לחכמה כו'. כמ"ש (משלי י') והוסך שפתיו משכיל וכן (שם י"ז) חוסך אמריו יודע דעת וגו' אוטם שפתיו נכון:

קוטים
פ"ג יג בחוי"ט סד"ה מכורת וכו' אבל הרמב"ם וכו' מראה דהיינו הך והרמב"ם רלה לפ' דברי הכמים דוודאי לכן בדיינו דמצאתא עשיקין ולא נתבדו ב"ד הגדול לעשות במאיד דבר בקבועות המועדות הון לזמנן לנא ערך אלא במאיד ת"ו אלא כוונת מ"ש מודין ר"ל כגון שהם רוחים שלם לא יעברו השנה יבא מין בהדם האביב ואפ"ה במאיד הם רוחים לעבור כגון בשביל המרי פסחים וכדומה בדאי בר"ה וכמ"ש הרמב"ם בה' קדוש החדש ולפיכך נתחכם הרמב"ם לכתוב המוסים כלומר שהם המוסים מלד מה שבשביל אותו טעם מוכרחים לעבר עם הרוחם יון עיה שבאמת אז הוא זמן האביב ממש ומאד זה נק הים מודים. (ב"ל)
שם ד"ה סייג וכו' דשאני הא וכו' וכעין חיים ראיתי שכתב אופכא ממש דהא דלא קאמר שתיקה סייג להכמה כמו בסוף דלעיל

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

עקביא בן מהללאל פרק ג אבות

ההשגה השכלית אשר בו יתייחד האדם. ונתעלם באמתת מה שהוא והנה תכלית ההשגה השכלית הזאת הוא ידיעת אלהים כפי האפשר בכח האדם והשגתו. ולפיכך נתחכם החכם הכלם הזה שלא אמר אלהים בלשון אלהים לפי שהם חסרים באמת מידיעת אלהים והכתוב שאומר בלשון אלהים עשה לומר שכן נברא כלומר שהיא היתה כונת הבריאה באדם שיהא לו הכנה שכלית מגעת לידיעת אלהים. אבל לפי שבאמת לא ידעו ולא יבינו ובחכמיה יתהלכו ולא יגיעה הכונה אל הפועל מן הראוי שיאמר שנברא בצלם. ולא בצלם אלהים אחרי שהכונה שהיא השגת אלהים לא נשלמה. ואין בהם אלא הכנה בלבד. ואותה ראוי להקרא צלם בלתי הנשמך שהוא אלהים. זה נראה לי בפי' מאמר ר"ע. ולפי זה מדוקדק יפה המשנה שאחר זו הכל לפוי וכו' כמו שאבאר שם בס"ד. ועוד שגם בזה יש ג"כ הבה יתירה נודעת בישראל שאע"פ שבבר חבבם כמו לכל אדם בצלם אשר עשהו בו · אעפ"כ לא זז מחבבן עוד ביתר שאת ויתר עז שנקראו בנים למקום. וזה שאת ומעלה יתירה. ובכלי חמדה היא התורה אשר נתן להם. וזהו עוז. כענין שנאמר

תהלים

(חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם). נסדור ענו"י ..בצלם אלהים וכ"ה נמה בצלם; נכי"ק ונסדורים כ"י (שהיו לפני בעל ענו"י) ונסדור לפ"ז ליתא כ"ן; במה"ש וכו"ר ליתא לפ' שנברא בצלם. ועי' תוי"ט ונפי' מתו"ר. שנאמר בצלם. נכי"ק ונמתו"ו וכו"י ..בי בצלם.

לקוטים

דלעיל דהכתיקה מיהם עיקר הגדר לקיים החכמה אלא מי מסיני המכמים דגודרים את עצמם להיות מיכרים מעלה בני אדם וכו' ע"כ ובלמת יש גדרין לכלן ולכלן ולפי' לא ידענא מלי לדון ביה ומיהא לעיקר ההגבע ב"ל להגיעו עם מ"ם הר"ב שאין הכוונה בחמנו שהיקה מל"ת ולפי' לא אמר כמו לאיך דבהו שיין שפיר זה עם זה דמסורת שבתורה הוא סיג לתורה וכן משנות שבנכסים סיג לקיום וריבוי הנכסים עצמם וב"ל נדרים בגילי דפרישות סייג לאותו פרישות משא"כ הכא דמ"מ לומר שהיקה שבתמה סייג להתמה שה לינו דאדרבא קדש כהיב והגיש בו וכו' ולפי' ביה לשון ואמר סייג לתמה שהיקה כלומר שהיקה בדבר אחר דהיינו בדברי הרשות: (ב"ל)

יך בפשנה חבה יתירה נודעת וכו' כפל לי זה ב"ל לפרבו נמלי דאי' נפ"ק דבבת דסנהדרין מתנה לתבירו לאיך לגודישו ובאיך ובכהיב ומשם לא ידע לי קרן וכו' ומכני ל"ק הא במלתא דעבידא לגלויי הא במלתא דלא עבידא לגלויי והשתא ז"ם הכא מאמר דהך מלתא שבאדם נברא בלם הוא מלתא דעבידא לגלויי לפילו לתוקות בכ"ל דבהדיא כהיב ויברא אלהים את האדם בלמו ולא"כ למה זה הולרך הקב"ה לחודישן נפי' שבראם שאמר לסם כי בלשון וכו' ל"ן זה מרוב חבתו היתירה וה"ל בנבא מלעבה בנקרא"ן בנים ולמקום וכו' הך נמי מלתא דעבידא לגלויי כדכתיב בני בכורי ישראל ולמה הולרך לומר לסם נפי' בנים להם וכו' הא ודאי מיהתן חיבתו וה"ל נסיבה הא ידוע בודאי שהתורה טובה ולפילו הכי לומר להם בפירוש כי לקח טוב נתתי לכם לכוב התינה ובזה א"ם ג"כ שהולרך תנא לאתויי הני הלכתא קראי ודוק בזה יתיישבו כמה מדייוקי רבינו הרי"ם ז"ל ע"ש: (ב"ל)

יכין תפארת ישראל בועז

פרק ג (א) אמר המפרש ואנב דאתא לידן, נימא בה מלתא בתנוה לפרסמו, דמימי מתקשיתי במאמר זה של חז"ל ביצמות [שם], דאמרי' התם אתם קרויין אדם ואין אה"ע קרויין אדם. דק' וכי ס"ד שחז"ל יאמרו על עכו"ם שיש לו נלם אלהים כפי שנדרנו, שיהיה נחשב רק כבהמה. ותו, דא"כ מה זה דקאמר קב"ה והייתם לי סגולה מכל העמים, ואי כל העמים רק כבהמות הארץ המה, לא יהי' מאמר זה רק כאומר והייתם לי סגולה מכל הבהמות ומכל הקופים הדומין בתמונתם לאדם. ותו, דא"כ יהיה כל מעשיהם מעשה בהמה. שאינו בעלת שכר ושונש, והרי דבר זה כותר לעמה שאחר זו הכל לפוי וכו' כמו שאבאר שם בס"ד. ועוד שגם בזה יש ג"כ הבה יתירה נודעת בישראל שאע"פ שבבר חבבם כמו לכל אדם בצלם אשר עשהו בו · אעפ"כ לא זז מחבבן עוד ביתר שאת ויתר עז שנקראו בנים למקום. וזה שאת ומעלה יתירה. ובכלי חמדה היא התורה אשר נתן להם. וזהו עוז. כענין שנאמר

ריבה בכל מין האדם מיירי, ור"ל אפילו בעכו"ם. וכן הראיה דמייתי הנא מקרא דעשה את האדם, הרי בעכו"ם נמי מיירי, דלבני את נאמר [וכמ"ש רתוי"ע], וגם מלך עי והחמשה מלכים שתלה יהושע, הוריתם קודם הערב, ס"מ שגם לעכו"ם יש לנם אלהים (א): פט) היינו כח בכלי חפצו בעל בחירה, וזהו לנם אלהים, בכח בידו יה' לעבות כפי רצונו. משא"כ שאר הברואים שלמעלה ובלמטה ממדריגת האדם, כמלאכים ובהמות כולם מוכרחים בטבעיהם: צ) שהקב"ה הודיעו החבה שברא בלנם אלהים: צא) שאמר הקב"ה כן לנח, וגלה לו יקרת האדם, וזה מעיד על גודל החבה, עד שמודיעו שמחבבו כל כך, [משא"כ הגן קראי דבראשית שנאמר שאדם נשבע בצלמו וכו', כי בלנם אלהים עשה וכו'. אמר הקב"ה כך שלא נפני שום אדם]. וכוונת התנא, דמשום כך יראה האדם להיטיב לכל, אפילו למי שאינו בן ברית, וכ"ש שלא יגרום לו נזק לגופו ממונו וכבודו, ולא יבזהו להלבין לנם אלהים המלוך מפניו: צב) שוב יותר מכל

הדבר. וכמה מהן שלא נשחלמו כלל בעה"ז, כהחסיד ר' יוחנן שהערה לנמות נפשו להגיע לדרגת הנבואה מהקיסר מאקסימיליאן בשנת רס"ב ע"י הסבת המומר פפעפערקאָרן ש"ש עם הכומרים קשר של רשעים שלו. וריילגין הכ"ל השליך נפשו מגבל, ובשעותיו הכריע לב הקיסר ליקח ציוויו הכ"ל לחזרה, וע"ז רדפוהו רובו ומרדוהו מיניבו הכומרים ולחקיהו עד שמת בדוחקו ובשבירת לבו. וכי ס"ד שכל המעשים הגדולים האלו לא ישולמו לעה"ב לאחר ספרנות מ"ו והרי הקב"ה אין מקפח שכר כל ברים. ואת"ל לאף אלו התחידים הכ"ל אע"ג שקיימו הז' מצות של בני נח [הסנהדרין נ"ו ב], אפ"ה אין דינם כגרי תושב, מדלא קבלום בכני ג' חברים [בע"ז דסמ"ד ב]. ובג"ז ג"כ אין מקבלין גרי תושב בזמן הביהמ"ק [בערכין כ"ט א], אפ"ה מדלא עשו מעשה עשו, יש להם הנאה"ב [בע"ז ד"ו]. עכ"פ ק' הרי זה פשוט שגם היותר הסיד שלהן אינו מטמא באהל, מדלא לקרא לאדם, וק' שפיר אמאי, הרי יש לו לנם אלהים, וגם לדיק וחסיד במעשיו היה, ויש לו ג"כ חלעה"ב. א"כ למה לא יקרא אדם. אמנם עוד ק"ל אמאי שכתבו תוס' הנ"ל דעכ"פ מקרי האדם, ותמוה דאם אינן בכלל אדם אין יהיה נאות להן שם האדם בהא הידיעה. וכ"כ אמרי בש"ש [בנימין דמ"ז ב], דבכלל והארץ נתן לבני אדם, נכללו נ"כ עכו"ם. ותמוה, דאם אבותיהן אינן בכלל אדם, איך יכללו הם בכלל בני אדם. אולם האור ה' עיני, שדבר גדול אחז"ל בזה. דכשהבונן היטב מענוד ישראל עכשו, ומעמד שאר האומות עכשו, נראה שיש ביניהן ב' הילוקים גדולים. דהנה אז כשהיו ישראל במצרים, היו כל בני העולם ויישראל בשאר אומות, כיתומים ואין אב, בחשיבה אפילו בכנו כולם יחד. ולא ידעו את ה'. ולא פרעה בלבד אמר לא ידעתי את ה', אלא הפי' ישראל לא הכירו את אביהם שבשמים כלל, עד שהולרך משרע"ה לשאל להקב"ה והיה כי יאמרו לי מה שמו מה אומר אליהם. ואפי' כשנברו אח"כ ביש כוף, עדיין היתה האמונה רפופה בידם, וסיתה ע"ז בלוהה שעה בחיקם. כמ"ש [סנהדרין ק"ע ב'] על פסוק ועבר ביש לרה, שפשל בל מיכה עבר ביש. מזה מוכח שהיו אז משוקעים בכל טיופי הועבות ממרות כמצריים וכמנהגיהם, ולא ידעו כלל מהיוביהם לה' ולחבריהם, ולעצמן. וכ"ש שהיו כן שאר האומות, שאפי' היותר נבונים מהם, ביוונים וכלומה, היו כל עבודתם ת עבות ממרות, לשור ולחמור יחדו, ונשאר חיתו יער ובהמות הארצות אלף, ומתפללים לעמחים ולאילנות לעץ ולאבן, לחרים ובחרות, כאילו הם אלהות, גם בביתם ובמיתיהם יזבחו לשדים וכל הרחיהם העלו עשן מדם אדם. ויזכר אלהים את העולם כולו, ואת בריתו את אברהם אבינו, ויבחר בזרעו אחריו שיהיו הם ככהנים ומלמדין לשאר בני עולם, ויחל ה' כ"א מן הבמים בתוככי מצרים, אלרע בחשבון בזמן הגיה, בין העם הגדול ומנוגל, ויפתח בלבת שיהיה האמומים, בהכותו את פרעה ואת אלרו במכות גדולות ונוראות לעיניהם. ובהיותו מונח החת הבנב, שמעו הם שנעקו אנין מן הבמים, למען הדע כי אני ה' בקרב הארץ [הבנחה], בעבור הדע כי אין כמוני בכל הארץ [יכולה]. למען הדע כי לה' הארץ [שכר ועונש]. אז פתחו הבנים הבכלים עיניהם, וראו מי הוא המגיע לבריה. ומה שהסר להם עול בידיעת ה' ודרכיו, הלילו המבכילים ביתר עוז בקריעת יב סוף. אז הורו באצבע עליו, ואמרו זה אלי ואנוהו, ויאמינו בה' ובמשה עבדו. ועוד לא הי' די. עד שהתגלה עליהן בפוס בי גדול במראה בפלאה ומראה על סיני. ומבין להבות אש עד לב השמים חושך ענן וערפל הבמיעה מלותיו הוקותיו והורותיו, הכולנים כל חיובי האדם. גם למדם אח"כ סדורי הנהגות ישרות, בחלוק המחנות, ובנקיות, ובגלים, ואלוגרות התרועה, וכלי הקודש וכלומה. בלוגן שכל בכת הגלחתם בזה ובכח לא נודע להם מכח שכלם, רק ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. אבל לא כן שאר האומות. לאף לאז בכל הזמן ההוא שקרב הקב"ה את ישראל להשלמתן, עדיין היו כל בני עולם הוזים שוכנים בתרדמת אלת ובתהום תועבות מרחות. עכ"פ כל מה שהשיגו אח"כ בכבות הגלחתם בזה ובבא, מתהווה להם ע"י הם עצמן, בלופן שנוכל לומר הן עשו את עצמן. דהרבה שלבו ולמדו מתורת ה' בשאר הישראלי, בזמן הרב מאז ועד עתה. והרבה מחיובי האדם ומדרך המדות והמוסר, למדו ע"י אורך הזמן והטבע, ע"י שבקע עליהן אור השכל מעט מעט כאור נוגה הולך ואור. עד שבגמרתכל היום על היותר גדול שבאומות, אפ"ה הוא מובחר יותר גם מהמובחר שבהן שלפני זה אלפים שנה יגיע לקרסולו. ורק בזמן רב, ובערהה רבה עשו הן את עצמן. נמצא שיש לישראל ולאומות האחרות, לכל א' מעלה לבדיה. המעלה לאומות על ישראל, שהן בבחירתם המסבית ובכח עצמן ממש עשו את עצמן, וזה ודולי יותר מעלה מאשר לישראל, בנמשכו בפאת ראשם בכח אלהים להשלמתן. ואין להם להחזיק טובה לעצמן, דמה שהפליא ה' להשלים אותן יד ה' היתה עמם בכל אלה, ורק בזכות אבותיהם. אמנם אעפ"כ יש מעלה לבדיה ג"כ לישראל

דהאומות

(תהלים כ"ט) ה' עוז לעמו יתן. [*שדרשוהו ז"ל בפרק פרת חטאת [בזנהים דף קס"ז] על התורה]: שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם. ולא הביא מקרא (שמות ד') בני בכורי ישראל שהוא קודם. לפי שאותו מקרא הפסד לפרשו על אותו דור בלבד שרצה להוציאם ממצרים הם שחבבם להוציאם ממצרים וקראם בני. ומלגן לדורות הבאים. לכך הביא זה המקרא. שנאמר אצל מצות שנצטוינו בה לדורי דורות עד שולם חוק ולא יעבור לא תתגודדו וגו' שהם חובות הגוף המוטלים בכל מקום ובכל דור ודור. וקראם בנים. כך נ"ל. ובמדרש שמואל פי' בשם החסיד ז"ל בלבד הביא זה המקרא לפי שבו הודיע לישראל בעצמם שהם בנים. כמ"ש בנים אתם וגו'. וכן לעיל בצלם אלהים עשה את האדם הודיע לבני האדם בעצמם. וכן לקמן בלקח טוב נתתי לכם ע"כ. וזה ילדק לפי' הרמב"ם בהבה יתירה נודעת. אבל לפי' הר"ב דלא דייק נודעת להם. אלא נודעת כלומר גלויה לכל. אין הראיה מצד שנאמר להם אלא שנגלה ומבורכם לכל בני עולם ילדק יותר מה שפירשתי: בלי חמדה. היא התורה שנקראת חמדה כמ"ש (תהלים י"ט) תורת ה' תמימה וגו' וכתיב בתריה הנחמדים מזהב ומפז רב. כך פי' במדרש שמואל בשם הר"ר ישראל ז"ל. ול"נ שלכך קראה בלתן בלי חמדה. לפי שמדבר שבה נברא העולם. ובבריאת העולם נאמר חמדה כמו שתקנו חז"ל בברכת שבת לומר המדת ימים אותו קראת. ושעמיה מתרגום ירושלמי דמתרגם ויכל וחמיד והכולה שחכלית הבריאה ובללה נחמד בעיניו יחבדך. ולכן אמר עליהם כי טוב. והיינו דפי' הר"ב כי לקח טוב שהיא הבריאה שנאמר בו כי טוב. ולפי שהטוב שייך בדברים הגשמיים והחמדה הוא יותר קרוב אל הדברים השכליים. שהחמדה הוא בנפש. לכך לא קראה כלי טוב כמו בנאמר בבריאה כי טוב. אבל קראה כלי חמדה. ומקרא מלא הוא זה. שנאמר (בראשית ג') כי טוב העץ למאכל וגו' ונחמד העץ להשכיל. הרי שהטוב נאמר אצל אכילה גשמית. והחמדה נאמרה אצל

הפכלה

ר"ע מברטנורה

למקום [נרוך הוא] עם האדם אלא אף חבה גלויה וידועה לכל: שנאמר כי לקח טוב. כל מעשה בראשית שנאמר בו וירא אלהים כי טוב. לא נברא אלא בשביל התורה שנקראת לקח כמה דאת אמר (דברים ל"ב) יערוף כמטר לקחי: הכל

שנקראו בנים למקום(צג). **חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום**(צד). **שנאמר**(דברים י"ד) **בנים אתם לה' אלהיכם**(צה). **חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה**(צו). **חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם**(צז). **שנאמר** (משלי ד) **כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל**

יכין תפארת ישראל בועז

מכל אדם: צג) בכל האומות חביבין שם בהן בלם אלהים ואעפ"כ כשיבריעו מאד אפבר שיסתלק מהן הבלם, וכמ"ש הז"ל [מגילה דכ"א ע"א] דאסור להסתכל בפני אדם רשע, ס"מ דרוח הטומאה שורה עליו, כ"ש עכו"ם רשע. אבל ישראל מדבקראים בנים, אף כי פלאו לע"ז [בקידושין ל"ו ע"א], ס"מ דאף בהעלו אבתי בחביבותא קיימי [בתגיגה ד"ה ג'], מבוא בדומין כ"י לגביהן, וא"א ביטמאת אבלם הבלם מכל וכל: צד) שהודיעם שמחבבם בבנים: צה) אבל מה שנאמר בני בכורי ישראל, רק לברעה נאמר, ולא זכו לשמוע כן לא מאביהם: צו) נ"ל דר"ל חביבין לותן ישראל בעתן להם וכו'. ור"ל הת"ח בעתן להם במתנה התה"ק להתעסק בה. ונקט כאן ג' מיני חיבות בכל ג' יתירה מחברתה, לומות, ישראל, ות"ח. ולפי גודל חביבות של כל ג', כן יגדל יותר הטוהם של המוגע בם. ונקראת התורה כלי חמדה, מדהיא כלי לומות להשיג על ידה הגלתה הארלי והשמיימי, כמ"ש כי היא חייך ואורך ימיך. והיא כל כך חמודה, בכל דבריה לאמרי טועם, מתוק לנפש ומרפא לעצם. עד שכל האומות עוברים ושמעתלים, אף שאינן מוגלין א"ע מחוייבים לשמור מצותיה, אפ"ה יחמדוה ויכבדוה ויקדשוה ויכירו אלהותה, ומי שמכחיש דבריה יכנוהו לאפיקורוס בזוי ונמאס: צז) דבר זה סומך א"ע על המדרש רבה שלו הכסיק, ואחיה אצל אמון דדרשוהו לבון לומות. מבל למלך שרולה לבות פלטין ורולה בדפטרלות [אבנים בל"א] שלו, ולפיהו בוחה החדרים והפפסיון בהפלטין. כך כ"א הקב"ה נסתכל בתורה ורלה אוך יבנה העולם (ב):

באורי הגר"א

יד שבו נברא העולם. כמ"ש (מבלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים וגו' ואמרו (ב"ר פ"ח ועי' זוה"ק) בהלשות בראל אין ראשית אלא אורה שנאמר ראשית חכמה:

שנויי נוסחאות

נודעת להם (שנקראו בנים למקום). במחז"ו ובל"י ליתה. חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה. במחז"ו ובל"י ..חמדה שבו נברא העולם וכ"ה בכי"ק (ובכ"ה ליתה למני המדה כאן ובכמוך). (חבה יתירה כו' נברא העולם). במחז"ו ליתה:

ראשון לציון

יד תי"ט ד"ה שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ולא הביא מקרא בני בכורי כו' [ומלגן לדורות הבאים. לפום בכרא זו אוכא לאיזק קלת בבת ל"ח ע"א עוד בם פ"מ ע"ב וכן ע"ז ג' ע"א דבכולהו תייהי בני בכורי ישראל על דורות לחר דור שיצא ממצרים ע"ם והו"ל לאתויי בכל אותן המקומות קרא בנים אתם אבל למ"ש הה"ש בשם מד"ש ניחא] ועיין יש סדר למשנה: בתי"ט ד"ה כלי חמדה הוא התורה כו' ושעמיה מתרגום ירושלמי דמתרגם ויכל וחמיד כו' עי' יסלמ:

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

הסכלה: **טון** הכל לפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון. על כלל העולם הוא אומר בין ישראל בין שאר האומות. וז"ם העולם. והיינו נמי הכל. ומפ"ה לא נכנס במכנה זו בתחלתה הוא היה אומר לפי שהיא נמשכת למאמר משנה הקודמת שאמר בה חביב אדם וכו' על אומות העולם כולם בכלל להמשיכם ולהשירם אל המעלות אשר נעלמו בהם אשר פירשתי שם בס"ד. ועכשיו הוסיף תת כח התוכחה. ולכולם בשם יקרא הכל לפוי וכו' ובטוב העולם וכו' כישראל כאומות העולם: הכל לפוי והרשות נתונה. כתב הר"ב בשם הרמב"ם שפירש הכל לפוי כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתיד לעשות. הכל גלוי לפניו. ולא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם א"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה לדיק לו רשע כי הרשות נתונה בידו וכו'. שאין ידיעת הש"י כידיעתינו. והע"פ שאנו אומרים בו ידיעה כמו שאנו אומרים ידיעה בנו. אין זה אלא בשתוף גמור. וכמו שאין בנו כח לדעת אמתת מציאותו יתברך כמו שנאמר ההקר אלוה המצא אם עד תכלית שדי המצא. (איוב י"א ז'). כך אין בנו כח להבינ ולמעלת דעתו כי הוא ודעתו אחד. לא כדעת האדם שהוא ודעתו בנים. הוא שהגביה אומר כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אלו דברי הרמב"ם בסוף הח' פרקים שהקדים למס' זו. ובמו בחבורו פ"ה מהלכות תשובה. ומשולם בספרו המורה פרק עשרים מחלק השלישי ושם האריך. [והראב"ד השיג עליו בספ"ה מהלכות תשובה וז"ל. לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו. והוא החל בשאלות וקושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו [לאומנה וטוב היה] לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא ישורר לבם ויניח דעתם בכפק. ואולי שעה אחת. יבא הרהור בלבם על זה. עכ"ל. ואני אומר שנהג מנהג החכמים. והם חכמים ז"ל. (כי זה שאמר) [אמרו מאמר כיו"ב] שלא הבנים שאמר עליו הראב"ד. הרי משנה שלימה שנינו ברים פרק ב' דחגיגה כל המסתכל בד' דברים ראוי לו שלא בא לעולם. מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. ואין אני רואה שום חילוק בין דברי החכם התנא לדברי הרמב"ם שבמה שאמר התנא ראוי לו שלא בא לעולם. שמצא שאוסר עליו להסתכל ולעיין ולחקור אחר אלו הדברים ולמה לו לעשות כן. ובזה העיר לבות [בני] האדם טוב היה לו לתנא לבחוק. כי שמא יבא הרהור בלבם. וח"ה שזהו כונת התנא שלא יבא הרהור בלבם. א"כ אף דברי הרמב"ם כן שהודיע לנו שאין להביט לכן לא יהרהרו כי לא יבינו. ואני אומר דתנא דידן נמי כשאמר הכל לפוי והרשות נתונה כונתו להודיע שבניהם אמתיים. וכדברי הרמב"ם בפירושו. ולכאורה ה"ל להתנא לומר הרשות נתונה והכל לפוי לומר (חשוב) [ל"ל הרשות] בחירה ביד האדם ואין דבר נעלם אבל לפוי ומודע לו יתברך לתעים ולהשכיר שזהו העיקר אשר עליו יסוד כל התורה. והיא הבחירה. ואחריה נמשך הידיעה לתעים ולהשכיר אבל להודיע תחלה שהכל לפוי אין טעם בדבר. כי מה לנו לדעת שיודע כל דבר אם לא שבבר מודע שהרשות נתונה. אלא ודאי דעת התנא להעיר ולומר שאף שהכל לפוי אינו סותר את הבחירה. שעם כל זה הבחירה ביד האדם. כי הרשות נתונה. וכשאמר כך הרי העיר על השאלה. ולא הביא דבר והיינו טעמא דממילא משמע שאין כאן תשובה מדלא ביאר התשובה אבל על כל פנים באשר מוכח מדבריו שנאמרו בלשון אע"פ כבר העיר על ענין סתירת דבר הכמוס בו. עוד ראה זה ראיתי מלאתי במדרש רבה בפרשת בראשית בפרשת כ"ב בענין הרינת קין והבל וז"ל אמר רבי שמעון בן יוחאי קשה הדבר לאמרו וא"א לפה לפרשו. לבני אתליעין שהיו עומדים ומתגוששים לפני המלך אילו ראה המלך פירשן לא ראה לפרשן נתחזק אחד על חברו והרגו. והיה מצווה ואומר מאן יבעי דינא קדם מלכא כך קול דמי אחיך לועקים אלי מן האדמה עכ"ל. הרי ממש כדברי הרמב"ם שהעיר על המלך שיכול לפרשן כי ידע וראה שמתגוששין. ולא תירץ לומר למה לא פירשן אלא שקשה הדבר לאומרו ואי אפשר לפה לפרשו ואפ"ה לא נמנע האלהי החכם רשב"י מלהעיר על זה. ומה שלא אמר הרשב"י כן על חטא אדם המוקדם שהיה יכול הקב"ה להפרישו. כ"ל שי"ל כי בקין והבל רמוזה הבחירה. ושם

רומזים

יכין תפארת ישראל בועז

צח) ר"ל כל טוב שיוקח בעולם, רק על ידה יובג, כמ"ש כי היא חייך ואורך ימיך. אם רק תורתי אל תעזבו, ר"ל, אם רק יקיימו כל חיובים כפי רצונו ית' בלי שום חסרון: צט) ר"ל הקב"ה יודע הכל מה שיעשה בעולם. ואפ"ה הרשות נתונה לכל א' להיות לדיק או רשע. אלא תאמר כיון שהקב"ה ידע אתמול שיעשה האדם היום מלוה פלונית או עבירה פלונית, א"כ מוכרח האדם לעשותה וכיון שכן אינו ראוי לבכר או לעונש. ליתא. דזה היה ספיר אם היתה ידיעת הקב"ה כידיעת בשר ודם שנופלת תחת הזמן עבר הוה עתיד. אבל הרי הקב"ה ברא הזמן, ומצאה אינו נופל תחתיה לומר בו עבר ועתיד, דכל ידיעתו הוא בהווה. וכיון שכן, אין ידיעתו מכריח את האדם במעשהו. ולפיכך מה שלא נבין איך לפשר שיהיה ידיעה ובחירה יחד, זהו משום שלא נוכל להשיג איך יהיה לפשר ידיעה שאינה נופלת תחת הזמן, דהרי כך היא ידיעת הבורא ב"ה, שודאי אינה נופלת תחת הזמן, מדהוא היה קודם התהוות הזמן. וזהו שאמר התנא, הכל לפוי. ולא אמר הכל ידוע, דבכל ידיעה שייך עבר ועתיד, אבל מלת לפוי, היינו שרואה הדבר כהווה לפניו [וזהו כוונת הרמב"ם פ"ז מתשובה בקרא כי לא מחשבותי [שאינם נופלים תחת הזמן] מחשבותיכם [משייך בהם עבר ועתיד]. ונסתלק בזה קו' הראב"ד]: ר"ל

[לאוהרווערק], כל א' צריך לחבירו וחבירו לחבירו, וכולן אליו והוא אליהם, עמוק עמוק מאד הרבה יותר מהשגת האדם, עד שאמה דברים ידומה לעינינו שהיה יכולים להבראות באופן אחר יותר טוב, למשל שיהיה לאדם כנפים ككנפי החסידה, ולסוס יהיה מוסב רך על גבו, וכדומה הרבה. אבל כל אלה כאלה אין בהם תבונה, ונאותים רק לקוצר שכלינו, שאין לנו הבנה כללית שבוחית על כלל מיין העולם והאיך משועבר כל אבר נגד חבירו וכל בריי נגד חברתה. אבל הקב"ה ה' אלהים הוא יודע, שהוא עצמות החכמה, עשה כל אבר שבגוף לפי יחוס שאר אברי הבריי שנברא בו שאבר, ופעה כל בריה לפי יחוס חבריו הברואים, והכל בכללן לפי הנאות לכל אחד שישינו כולם הלאתן בזה ובזה. **ועל** זה אמר דוד (תהלים ק"ד כ"ד) מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. ואיוב ביאר עמקה יותר, ואמר (איוב כ"ח י"ב) והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה. אלהים הבין דרכה והוא ידע מקומה. **וא"ב** איון שסידור הברואים, ושלשלתן והרכבתם ויחוסם יחד הכל נבנה באופן שיהיה אות לאדם לשמיע עלימות ההשגלה. ושלימות ההשגלה א"א שישיג האדם רק ע"י שמירת החיובים לה', ולחבירו, ולעצמו. ואלה החיובים הם הרשומים בתורת אלהים חי, לכל מין אדם לפי מדריגתה. באנשים, נשים, הבנים, נויים, ישראלים ובלתי ישראלים, כל א' ברשמים בתורה מעביו שעל ידן ישיג השלחתו. **א"כ** היה צריך הקב"ה לסדר בחכמתו הנשגבה בעיין כל בריה ובריה אבריו והרכבה יסודותיו, והכל יחד, כפי הנאות לאדם לעשיו שיעשה כפי התורה ברק על ידן ישיג השלחתו שאמרנו, מדזה היא מעמוי הבורא בה בבריאת העולם. **וזהו** עומק כוונת המדרש הנ"ל, **בתורתו ראה**, ר"ל שהתבונן הקב"ה פסק הפעולות שחייבתן התורה ועל כמה מחוייב ויכול האדם למלאות חיובו בהן. **ובדרך את העולם**, ר"ל לפיכן הרבה את שלימות **בידול** הבריאה, כל א' בתמונתו תלרו ומבנו, ביהיה כל א' בכח לחבירו, וחבירו לחבירו, **עד** למעלה למעלה מהשגתינו **עד** להפלא:

רחה נתתי לפניך היום [את החיים] וגו' : ובטוב העולם נדון. במדת רחמים והטפ"כ אין הכל שוין במדה זו לפי שהכל לפי רוב המעשה. המרבה במעשים טובים עתידים לו רחמים מרובים. והממעיט במעשים טובים ממעטים לו ברחמים. פירוש אחר והכל לפי רוב המעשה. לפי רוב מעשיו של אדם הוא נדון אם רוב זכיות זכאי. אם רוב עונות חייב. ורמב"ם פירש הכל לפוי. כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתיד לעשות הכל גלוי לפניו ולא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם א"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה לדיק או רשע כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שם דבר שיכריחהו כלל וכיון שכן הוא בטוב העולם נדון להפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים. שהתורה חטא ברצונו ראוי שיענש. והצדיק היה לדיק ברצונו וראוי שיקבל שכר. והכל לפי רוב המעשה. לפי מה שאדם כופל ומתמיד בעשיית הטוב כך שכרו מרובה שאינו דומה המחלק מאה זהובים לצדקה במאה פעמים לנותן אותם בפעם אחת וגרסת רמב"ם היא. והכל לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה: **טצן** הכל נתון בערבון. רגלוהי דבר גם אינון ערבין ביה [סוכה נ"ג ע"א] לאחר דמתבעי חמן מובילין יתיה: ומגודה

ובטוב העולם נדון). והכל לפי רוב המעשה(קא): **טצן** הוא היה אומר הכל נתון רומזים על הילדים הבנים שבהם הבחירה תלויה יצר טוב ויצר הרע. כמבואר במורה חלק שני פרק ל'. סוף דבר הרמב"ם הטיב לאחר דבר ונהג מנהג החכמים והשלמים התנאים האלהיים זלה"ה] וכמדרש שמואל כתב דמעיקרא לאו קושיא לפי שידיעת הש"י היא כלופה ומביע העשיה שעושה האדם והרי אין ראיית האדם למעשה אלהו. מכרחת העשיה ההיא. כך לפיית הש"י מעשה האדם. אינו מכרחתו. ואין שייך לומר בידוע מה שעתיד יעשה האדם. וא"כ מוכרח שיעשה. כי לפניו יתברך אין קדימה ואיחור שאינו בתוך הזמן. וכתב שהר"ם אלמוסגינו כתב שזהו דעת הרמב"ם עצמו בהבדילו ידיעתו מידיעתנו שהוא בזה הצד בעצמו שידיעתו היא תמיד בהווה ואין עתיד לפניו יתברך. אבל הכל הווה וכמו שבערכינו ידיעת ההווה אינה מכרחת. כן ידיעתו תמידי בהווה ואינה מכרחת. אבל הספק שביד הבריות בזה לפי שאין אנו יכולים לצייר איך תהיה ידיעתו תמיד בהווה אף מה שהוא עתיד בערכינו.ולכן הבריים הרמב"ם שאין ידיעתו כידיעתנו. ושלא נסתבש בזה. והיינו נמי דתנן הכל לפוי בלבון עבר כי הכל גלוי לפניו. לא מביע בעתיד עכ"ד [ודע זה שאמר המד"ם שידיעת הש"י היא כלופה ומביע העשיה בעושה האדם וכו' הן הנה מסקנת דברי הראב"ד [שם] שאומר שידיעת הש"י כידיעת האלטגיעים וכו'. אך מסיים וכל זה אינו שוה. טוד דע שאף להראב"ד הקדימו בסברא זו הגאון רב סעדיה בספר האמונות במאמר הרביעי ממנו. כי שם כתב קרוב לזה הענין. ואין להאריך עוד]. ובדרך חיים כתב דלהכי תנן לפוי ולא לופה לפי שידיעת הרשות שאינו רוצה בהם ג"כ לפוי. ולופה היה מכמע שמבקש לראות ובדעות הרי כתיב והבט אל עמל לא תוכל [חבקוק א' י"ג] ע"כ : **ובטוב** העולם נדון. מפרש הר"ב בשם הרמב"ם דהכי פירושו שכיון שהרשות נתונה בטוב העולם נדון וכו'. אע"פ שפירוש זה פירוש טוב הוא לא נמלא כדבריו בפירוש הרמב"ם שבדינו שזה לבוא ואמר שדין הש"י עם בני אדם אמנם הוא בחסד ובטוב לא כפי הדין הראוי אליהם כמו שביאר יתברך מדרכיו ואמר אחרי אפים לצדיקים ולרשעים ואמר הנביא [המשורר] טוב ה' לכל [תהלים קמ"ה ט']. ע"כ: **והכל לפי רוב המעשה**. בפירוש אחר שכתב הר"ב לפי רוב מעשיו של אדם נדון וכו' עיין בזה [מ"ם] סוף פ"ק דקדושין. ומ"ש שהרמב"ם מפרש לפי מה שאדם כופל ומתמיד וכו'. ושגרסתו והכל לפי רוב המעשה. אבל לא ע"פ המעשה. לא ידעתי זו מנין לו שאינו מוכרח. ולשון הרמב"ם כך הוא. אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גודל המעשה. אבל לפי רוב מספר המעשים כו' וכן בתורה אין שכר וכו'. ואל זה ההקש יאמר לפי רוב המעשה אבל לא לפי גודל המעשה. ע"כ. נראה שמדקדק מלת רוב שלא אמר גודל. ובמד"ש שכתב גם כן שכך גירסת הרמב"ם לא עדות עצמו הוא אלא עד מפי עד שדבריו שם לקוחים מדברי הר"ב אע"פ שלא כתבם בשמו. וראיתי במד"ש שכתב שם בשם הר"ש אלנקר דיש גורסין ובטוב העולם נדון אבל לא ע"פ רוב המעשה ומפרש שהכונה כי העולם נדון בטוב בחן בחסד וברחמים. אבל לא ע"פ רוב מעשה בני אדם. שאם היה רוצה רוב המעשים היה העולם אבד ונפסד. ע"כ. והוי יודע דמכל מקום נפרעין מן האדם לפי מעשיו [נ"ק י.] שהאומר הקב"ה ותרן הוא יוותרו מעוהי אלא מאריך אפיה. ודן העולם בטוב שלא יהא אבד ונפסד. וגבי דיליה לעתים יהועים אלו יתברך זכרו נלח. ועיין בסוף פ"ק דקדושין: **טצן** הוא היה אומר הכל נתון בערבון וכו': אע"פ שגם זו המשנה נמיה על כל העולם ומשכת לדבריו הראשונים שאמר חביב אדם וכו' שאמרו על כל האדם שבעולם וכמו שפירשתי שם בשם"ד ובלפיכך בנה הכל לפוי וכו' בלא הוא היה אומר. שאין כאן שני דברים אלא הכל נמשך זה מזה כמו שכתבתי גם שם בשם"ד. והנה גם זו המשנה בכל באי עולם מדברת. אפ"ה נשנה בה הוא היה אומר לפי שמשנה זו אינה אלא חוספת ביאור למשנת הכל לפוי וכו' שלא בא עכשיו לומר אלא מבל על שהעולם נדון בטוב. וכן פירש הר"ב על כל הרואה לות וכו' דשיטו והרשות נתונה דלעיל. וקאמר הוא היה אומר. כלומר בעצמו היה אומר ביאור דבריו. או הכי קאמר הוא היה אומר בלשון אחר. ובמד"ש בשם החסיד ז"ל דהכל נתון בערבון הוא כנגד הכל לפוי. כלומר שאע"פ שהכל לפוי ויודע הש"י בעושי רע לא משלם כדי רשעתו מיד כי הכל נתון בערבון כלומר שיש לו ערבות שלא ימלט מידו. וכן יש לפרש לפי פי' הר"ב

דרגלוהי

לפי (רוב) המעשה. בכי"ק ליתא. ועי' ברש"ג בילקוט המרמ"ם וכ"ה בשמו גם בר"י וכפי' מ ח ז"ו ועיין בהוי"ע ובשם מהר"מ אלשיך הבינה הנוסחת העולם נדון אבל לא ע"פ רוב המעשה וכ"ה בכס"ו בכ"ל ובפי' מתז"ו; ובגליון המשניות ד"פ ו"ק כ' נ"ל אבל לא לפי רוב המעשה:

תוספות הדשים

בחוי"ם ד"ה **ובטוב** העולם כו' לא נמצא כדברין בפי' הרמב"ם כו'. אבל בתבורו בהלכות תשובה פ"ה הלכה ב' כתב וז"ל וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו כו' ע"ש ולפשר שלוה כיון ס"ב כלן:

באורי הגר"א

ובטוב כו'. כמ"ש (תהלים ס"ב) ולך ה' חסד כי אתה וגו' וכמ"ש בפ"ק דר"ה (י"ז ב') בתחלה ואמת ולא"כ ורב חסד: **והכל** כו'. כמ"ש (שם) כי אתה תשלם וגו':

לקוטים

להעיד לב המעיין בכל ובוב רלוהי לרמ"ז ז"ל שגם הוא דחה ראיה זו בטענה אחרת ע"ע אלא דמ"מ ניכרים דברי אמת דה"ל במשנתינו כיון התנא למ"ש הרמב"ם וכדברי התי"ט דלקמן בסמוך: (מ"ל) **טצן** ברע"ב ד"ה **הכל** וכו' רגלוהי וכו' ואין הכוונה במ"ש הכל נתון וכו' כל בני אדם דא"כ הול"ל כל אחיים כדלקמן אלא ר"ל בכל דרכיו של אדם ועניינו. (שם)

יכין תפארת ישראל יכין

ק) ר"ל גם עונשן של רשעים בעה"ז לו בעה"ב, לא בדרך נקימה ועונש ח"ו, כ"א לעובתן היא, כאם מלרף וכבורית מכבשים לנקות כתמי שמהן שהביאו עמם, כדי להביאן בסוף כל סוף לאור בחור החיים: קא) כ"ל דר"ל לפי גודל המעשה בעצמה דהיינו האופן בנעשה בו [כאו ועטוחך תרבני, שר"ל תגדלני], ולא לפי ריבוי המעשים. וגודל המעשה נשקל לפי טבע הפועל העשה, דהיינו כפי מה שהיה צריך לכבוש יצרו עפי, דקמלן שנתן לדקה מקבל שכר יותר מפזרן. ובזו פירשתי ולך ד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ר"ל כפי מעשה עצמו וטבעו, לו כפי עסקו. כמו ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ולפי מחשבת הפועל, דלמשל א' עשה לדקה להתפאר. והשני עשה וכוונתו לשם שמים. ולפי מקרה שלו, דלמשל עשיר בנתן הרבה לדקה ולא לפי עשרו, נעשה [בכתובות ס"ו ב'], והשני נתן פרוטה לעני בשעת דוחק עצמו, מקבל שכר [בחגיגה ד"פ א']. ולפי הפעול, דא' נתן לדקה לעני הגון, מקבל שכר עפי מאילו נתנה לעני שאינו הגון [ב"ק דע"ז ע"ב]. וכזאתה הרבה בעניינים אלו, הן בלדקות הן בחטא. ודבר זה אפשר להיות

נשקל

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

דרגלוהי דאינש איטן ערבין: והגבאים. לשון הר"ב יסורים ופגעים רעים. ולשון הרמב"ם משל על המות ושאר עונשים וכו' כלשון הר"ב במעודה פרוסה: מדעתו ושלא מדעתו. ובמד"ש בשם הרשב"ם דאית דגרסי מדעתן ובלא מדעתן. והיא עיקר ושב אל הגבאים וכגון ההיא דמגיגה [פ"ק דף ד'] [ע"ב] היכי יכלת להו כו'. א"כ ליהוי במיגא. היינו מדעתן ושלא מדעתן אלא במעות סקב"ה. ע"כ: והדין דין אמת. פי' הר"ב שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. פי' הערוך בכח ובעלילה. ע"כ. ובמד"ש בשם הרשב"ם דבמכניות כתיב והדן דיין אמת. ובשם הר"ר אפרים דיש גורסין והדן דין אמת. ויש גורסין והדיין דיין אמת: והכל מתוקן לסעודה. פירש הר"ב אחד לדיקים ואחד רשעים וכו' מלבד הבטיין לעיל מסכת י"א ובריש פרק חלק. ועיין בספ"ב דעדיות: **יץ אם** אין תורה אין דרך ארץ וכו'. פי' הר"ב דרך ארץ מבאו ומתנו יפה וכו' ואם אין דרך ארץ קוף שתורתו מסתכחת ממנו. ולא בא התנא לומר על קדימה ואיחור שצריך שיקדים האחד לחברו שאם אתה אומר כן אין גם אחד מהם (ולא)יסיה במליאות. שאם אין האחד אלא א"כ שיקדים לו האחר. וכל

אחד

ומצודה פרושה. יסורין ומיתה: החנות פתוחה. ובני אדם נכנסים שם ולוקחים בהקפה: והחנוני מקיף. ומאמין לכל הבא לימול. כך בני אדם חוטאים בכל יום והקב"ה ממתין להם עד בא עתם: הפנקס פתוחה. לכתוב בה ההקפות כדי שלא ישכח: והיד כותבת. שלא תאמר אף על פי שהפנקס פתוחה פעמים שהחנוני טרוד ואינו כותב הכל לכך אמר והיד כותבת: וכל הרוצה ללוות וכו'. היינו והרשות נתונה לעניל שאין שום אדם מוכרח ללוות אלא ברצונו: והגבאים. יסורים ופגעים רעים: לדעתו. פעמים שזוכר את חובו ואומר יפה דאתני: ושלא לדעתו. פעמים שבאת וקורא תגר כנגד דינו של מקום [ברוך הוא]: ויש להם על מה שיסמוכו. על הפנקס. ועל החנוני שהוא נאמן על פנקסו כך היסורים אלו הן נסמכים על מעשיו של אדם המזכרים לפני המקום [ברוך הוא] אף על פי שהם נכתבים מן האדם: והדין דין אמת. שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו [ע"ז ג' ע"ב]: והכל מתוקן לסעודה. אחד לדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעולם הבא לאחר שנגבו מהן את חובן: **יץ אם** אין תורה וכו'. אין משאו ומתנו יפה עם הבריות: אם אין

בערבון[קב]). ומצודה פרוסה על כל החיים[קג]). החנות פתוחה[קד]). והחנוני מקיף[קה]). והפנקס פתוח[קו]). והיד כותבת[קז]). וכל הרוצה ללות. יבא וילוה[קח]). והגבאים מחזירים תדיר בכל יום[קט]). ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו[קי]). ויש להם על מה שיסמוכו[קיא]). והדין דין אמת[קיב]). והכל מתוקן לסעודה[קיג]): **יץ** רבי אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ[קיד]). אם

באורי הגר"א

מצודה וכו'. כמה שכתוב (לעיל י"ח) ועל שכמה יתהלך: והיד כו'. כמה שכתוב (לעיל ל"ז) ויד כל אדם יתחוש: **ונפרעין** כו'. כמ"ש (שם ל"ד) המצמך כו': **והכל** מתוקן. כמ"ש (לעיל מ) יכלו עליו תכריס וכמ"ש (נפ"ה) דב"ב (ע"ה ע"ה):

לקוטים

במשנה ודיד. היינו ידו של אדם ממש כדכתיב ויד כל אדם יתחוש. (ב"ל) תדיר בכל יום. בפ"ק דריש פליגי ר"מ ור"י וכ' יוסי לומת אדם כידון ומשמע כתם דבלהו אלינא דר"מ דבשם פליגי דהנא כתם אכיס ר"מ מפני מה אמרה תורה נסכו נסכי מים בתר וכו' ע"ש והשתא מינא לתיבר דסך תנא רבי יוסי הוא אליבא דר"ע דשל אדם נתון בכל יום וח"ש מחזירין הדיר בכל יום (ש"ל):ברע"ב ד"ה ושלא וכו' הגר וכו' ומ"ש ז"ל על פ"ז דיק ויסר הוא כפי ביאותיו אלא כמדת מלך ב"ו וכו' הוא על פי הרוב: (שם)

יכין תפארת ישראל יכין

לשקל רק ע"י הקב"ה, וכמ"ש כי אל דעות ד' שהוא יודע מחשבות כל כ"א. ולו נתכנו תוכן מדת העלולות בעצמן הלוך הם: קב) כל מה שיש לו לאדם בעולמו, הינו בטוח בקיומו, דהרי נתנוס לו במתנה רק כדי שימלאו דבר למכבו בהן, דהכל ממוכן להקב"ה המלריך אפו ומלוה לו לאדם טובות שאינן ראויין לו, על הבטחון בהאלו שבאורך הזמן יסוב מחצלו, ויפרע ע"י הטובות ההם בזה חובתו למקום. וכוונת התנא להודיע, שהאדם מסוגל בעולמו למרעין ביסין יותר מלהלאה, אפשר לו בנקל יותר להתהוות עני מלהתהוות עשיר, להתהוות חולה מלסוב להבריא, נקל לו להמית א"ע יותר מלהחיות, להשאר ככל מלהתהכם, וכן כל הרה נקל לו יותר ליפל לתוכה מלהעלל ממנה. ורק להעלות א"ע ברוחניות בעשותו רצון שמיס נקל לו, מדמומח רק בבחירתו. וזה מבוס שזהו תכליתו. וזהו לפע"ד פי' מ"ש חז"ל [מגילה כ"ה א'] דלעבי משה ירלה מלחת שוערתא היא, דתמוה דעכ"פ האיך קאמר ליכרמל מה ד' בוחל מעמך כ"א לירלה. אבל לפי דבריו בהמת הירלה מל"ע מלחת שוערתא היא ונקל לו לאדם להשיגה יותר מכל טובות הזמניות. ואפ"ה ירבו החוטאים מכוס דלפתח חטאת רובץ, ועל שאין נעשה פתגם מעשה הרע מהרה לכן מלא לב בנ"א לעבות רע. אמנם לגבי משה, ר"ל אותו הדור בסיה אצל מסרע"ה, אשר עין בעין נראה לתמה ד', וכל פעם שהטאו, והנה כבוד ד' נראה בעין, ולכו עד כמה החטא גורם, אז בתמת הוה מלחת שוערתא לירא את ד' ולקיים מלותיו: קג) דלא זו בלבד שעולו בעצמו לנזק יותר מלהכתכר, כי גם עולמו לפניו כמאדה ממפזרין עליה גרגירין, והעוף עומד ומכתוקק לעוף לאוכלו. כן יש ג"כ באדם עצמו נעייה להכריע א"ע לרעתו יותר מלטובתו, ומתוקים לפניו הסבות ביוכל בהן להתרוסס, ולהחליש א"ע, ולהמית א"ע, ולהשאר סכל, עד שבתבוקה ממרלה ימהר אל פחו: קד) ר"ל לא בלבד עלול מזק נוסף, אלא גם הפסד נמתנו עלולה לו יותר מהשלמתה, דאע"ג שיש לו בחירה חפשית, עכ"פ יש לו נטייה יותר להתהוות רשע מלהיות לדיק, כל חטא מזומן לפניו בחנות פתוח ובה יין מתוק, כי העבירה נופה הפתחו כאשר ירלה מתיקותה החטאית: קה) הינה"ר הוא התלוה בבאדם הוא החמוני המקיף ומקרב האנשים אל סחורתו [כמו מקיפין בבני מעיס חולין ד"ל]. דגם אם לא ירלה האדם הדבר שמחטיאו, ילרו יפתהו לילך נגם, וכמ"ש חז"ל [תנחומא פ"פ אות]. עיקא ו ל ב א סרסורי

דעבירה: קו) הוא ספר הבריאה [כמ"ש לעיל פ"ב פי' י"ח], אשר שם כל מעשיו לעוב לו ברע יעשו רושם, והוא מוכח תמיד פתוח, שבנקל מאד יהיה נכתב שם כל מעשיהו. ובפי הרכוס שם בכתב יוכר דברי אמת, כן לפיהו יבוא להשתלם ממנו, עבור בתובת קעקע בכתב בספר אלהים זה: קו) שאין שכחה לפניו ית': קח) אפילו לזמן מרובה הקב"ה מאריך לו אפו. ואפילו עשה עבירה החמורה ביותר, אפ"ה אינו נענש עליה מיד, ולא נעשה פתגם מעשה הרע מהרה, כאילו אין מבגיחין במעביו: קט) ר"ל הפרעות ממקרייה בלוחו הקב"ה, שמשתלמין מהאדם כפי שהגה מן חטות החטא, הם כל עת ורגע מלויין ועשים בחוטות, לתפוס פעם בע"ח זה ופעם בע"ח אחר: קי) בין שסיבב הסבה בדעתו ובדלוטו בעצמו לבוא לאלרה. כגון שהלך לים והשתכן, נשב לשוק ונגנב בעצמו לבוא לאלרה. הלא לאדם ולא פרע לו, הכל דבר והוחלה. ולפעמיס שוערתו, רק מעלמה באה הלרה, כגון שאם שרף ביתו, גם שלא מדעתו, רק מעלמה באה הלרה, כגון שאם שרף ביתו, או גנבים חתרו לולרו, או תל נפל עליו, וכדומה. א"נ מדעתו ושלא מדעתו אע"ג שכבר בכח לגמרי חטאו ובוחל למה נענש. ואת"ל א"כ מה הועיל העוכם. לבני הסיב יש לכן על מה שיסמוכו דבידעו שלא לחנם נענש יגמר בלבו מעכשיו לדקדק טפי במעשיו ויסוב אל ד' וירחמהו וגו': קיא) בגם אם תרלה שח"ל לדיק סובל לרות, לא תהרהר ח"ו, רק דע כי יש סבות ליסוריו שעליו יסמכו, והכל בלדק. דלו שהוא הרע לעלמו בעצמו, ולא נשתמר יפה, ולא היה לדיק כל כך שיעשה לו גם. או שבעבור מיעוט לדקתו היה לריך עדיין לגסיון. או שבאמת נשתלם על חטא שלא ידעת, והקב"ה מדקדק עם הלדיקים כחוט השערה [כב"ק ד"ג ע"א]. או שאבות אבלו בוסר ובני בנים תקהינה [בבלבות ד"ז ח']: קיב) שמשתלם רק כהיובו ולא יותר: קיג) ר"ל לא לבד בלדיקים יסוריהן בעה"ז הוא כדי להתקיון לסעודות לויתן בנ"ע [ר"ל ממה שהכינו בני אדם לעלמן בעת שנתלוו נופן ונשמתן יחד], דלפוס לערת אגרת. וכמו כן טובת רשעים שיתנו להן משמים בעה"ז, הוא כדי להתקיון לנ"ע, שהקב"ה מאריך אפו להם אולי ישובו בינו בינו. אבל גם עונשי עה"ב שלהן אינן נקמה ח"ו, רק כדי באחר שהלבינו יפה יפה בתמי הנשמה שהביאה עמה מעולם לעולם ע"י חטאים, השוב לחזות בנועם ה' בחסד. ואם לא עלתה, עכ"פ לא תרד: קיד) לאו תורה ממש קאמר, דהרי כמה ע"ה שלא למדו, וכמה חסידי אה"ע בלא שמרו התורה, ואפ"ה הן

בעלי

אין דרך ארץ וכו'. סוף שתורתו משתכחת ממנו: אם אין דעת וכו'. דעת הוא *)שמועה טעם לדבר. וביניה. הוא שמבין דבר מתוך דבר אבל אינו מרגיל לו טעם. והם אין דעת לתת טעם לדבר אין בינה. אחר שלא ידע טעמו של דבר כאילו לא ידעו ומ"מ הבינה היא קודמת לפיכך אם אין בינה אין דעת: אם אין קמח אין תורה. מי שאין לו מה יאכל איך יעסוק בתורה: אם אין תורה אין קמח. מה יועיל לו הקמח שבידו הואיל ואין בו תורה נות לו שלא היה

*) כר"ב ד"ר שמרלה. לו

אין דרך ארץ אין תורה(קטז). אם אין חכמה אין יראה(קטז). אם אין יראה אין חכמה(קיז). אם אין בינה אין דעת(קיח). אם אין דעת אין בינה(קיט). אם אין קמח אין תורה(קכ). אם אין תורה אין קמח(קכא). הוא היה אומר כל

שמים שאומרים אדם זה שלמד תורה כמה מקולקלין מעשיו [יומא דף פ"ו] וכו': אם אין חכמה אין יראה וכו'. כבר פי' הר"ב לעיל במשנה ט'. במשנת כל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו שלריך שהקדוש לו המחשבה שילמד בשביל שיהיה ירא חטא. ויש לפרש בשאין דה"ק אם אין חכמה. אז אע"פ שמחשבתו הוא להיות ירא חטא אין יראתו יראה כי לא ידע להזהר עוד וכדתנן במשנה ה' פ"ב אין בור ירא חטא. וכן אם אין יראה היינו במחשבתו. אין חכמה. כלומר אין חכמתו מתקיימת כדלעיל משנה ט' והשתא בבא זו דומה לקודמת. שבחלוקה הראשונה שבקודמת מה שהקדים בה והוא התורה. הוא סבה על הויית השני והוא דרך ארץ. ובחלוקה שניה מה שהקדים והוא דרך ארץ הוא סבה לקיום הבני והוא התורה. כן בבא זו ג"כ בחלוקה ראשונה הקדים החכמה והיא סבה להויית השני והוא יראה. ובחלוקה שניה מה שהקדים והוא היראה הוא סבה לקיום השני והוא החכמה. וכן בינה סבה להויית הדעת שאם לא יבין על מה יתן טעם ודעת והדעת סבה לקיום הבינה שאם לא ידע טעמו של דבר הנה מה שהבין היה כלא היה. וכן הקמח סבה אל הויית התורה שודאי בים קדימה זמנית לקיום הגוף על השכלת הנפש. והתורה סבה לקיום הקמח שאם אין תורה טעם יעגם ולא יהיה קמח וירעב וימות כך נ"ל. וכזו הגירסא היא עיקרית. ויש ספרים גורסין בבבא זו בחלוקה הראשונה אם אין יראה וכו' ויש לפרש לפי שיש לירא מעלה. והיא חשובה יותר מהחכמה. שודאי בתכלית החכמה היא היראה. אבל קשה בבא הרביעית דתנן בחלוקה הראשונה אם אין להקדים אם אין תורה וכו'. ובד"ח מיישב לפי שכבר הזכיר בבא ראשונה בחלוקה ראשונה אם אין תורה לא רצו לסדר עוד כן. והיינו נמי טעמא שלא הסמיך בבא האחרונה הזאת לבבא הראשונה. והואיל והיא אחרונה יש עוד טעם שלא התחיל בה אם אין תורה וכו'. שה"כ יכיים בתורה וזה גנאי להזכירה אחרונה עכ"ד. ולפי דרכו אני אומר דלכך לא רצה להתחיל אם אין תורה וכו'. שא"כ היה הכיוס אין תורה. וזה אין רצוי לכיים משום אל תעמוד בדבר רע. כדפי' הר"ב בסוף מסכת מועד קטן. וסוף מסכת ידים: דעת. פי' הר"ב הוא הסרתה טעם וכו' וה"כ זס"ה (תהלים קי"ט) טוב טעם ודעת למדני הן מלות נרדפות: קמח. לא אמר חטים או לחם לפי שלא הצריכו שיהיו לו חטים. שדרך להכניסם לימים הרבה. וגם לא יסתפק בלחם שהוא ליום [אחד] או לשבוע [אחד] שעליו נאמר (דברים כ"ח) והיו חייך תלואים זה הסומך על הפלטר [מנחות ק"ג ע"ב] אלא באמצעם שיהיה לו קמח לקצת ימים מוכן לעשות ממנו לחם. גם שאר תבשילים נעשים מקמח. מד"ש בשם לב אבות: כל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו'. לא פירש בה הר"ב כלום לפי שכבר נשנה כיולא בזה במשנה ט' ולא בא התנא הזה אלא להודיע הענין במשל נאה הזה וכן כתב

הרמב"ם

אם אין הכמה. פי' מכתובת פנינה ע' סימן י"ד: אם אין דעת. כי' מדרש תהלים כזמור ק"ב ועי' מה"ר פ' משפטים פ' נ"ח:

שנויי נוסחאות

אם אין הכמה כו'. עי' תוי"ט. אם אין בינה כו' אם אין דעת כו'. בכו"ק ובמהר"ו ובר"י הסדר אם אין דעת.. אם אין בינה.. ועי' תו"ט.

באורי הגר"א

אין אם אין הכמה כו'. כמ"ש (תהלים קיט) בכל עוזב וגו' ונאמר (מבלי ב) אם לבינה תקרא וגו' אז תבין יראת ה': אם אין יראה כו'. כמ"ש (תהלים שם) ראשית חכמה יראת וגו': אם אין בינה כו'. כמ"ש (משלי ט"ו) לב נבון יבקש דעת ונאמר (מבלי ב') אם לבינה תקרא וגו' אז תבין דעת אלקים המצא. ונאמר (שם ט) התחלת חכמה יראת ה' ודעת קדושים בינה (שם ד') והקביבו לדעת בינה: אם אין קמח כו'. כמ"ש בפ"ו דברכות (ל"ה ע"ב) ולספת דגנך והיכו כו': אם אין תורה כו'. כמ"ש (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת וגו' בשבע וגו' ובעירום וגו' ונאמר (ויקרא כ"ו) אם בחקתי תמאסו וגו' בשבר לכם מטה לחם וגו':

יכין תפארת ישראל יכין

בעלי מוסר וד"ח. אלא כ"ל משום דלכל אומה יש דת אלהי שבולת ג' עקרים, דהיינו, (א) שיש תורה משמים, (ב) שיש שכר ועונש, (ג) שיש השארת הנפש. [ולא נחלקו האומות זמ"ז רק בפירושן]. ואלו שלשה העקרים הראשיות נקראין כאן תורה, ולכן מי שאינו מאמין בהן, הרי האדם כבהמה לפניו ואין הנפש חשובה בעיניו לנהוג בה יקר במוסר וד"ח כנימוסי עם ועם, וכל מה שיעשה בזה, הוא מלד הכרח: קטו) דאם אין הנפש חשובה בעיניו לנהוג בה יקר, איך אפשר שיאמין בג' שרשי הדת שהן רק משום שהנפש יקרה. זה הכלל [דרעליגיאן ועזגעגנד] אחוזים יחד, במי שאין זה אין זה. או כ"ל דתורה היינו הויבו למקום ב"ה, דלא היינו יודעים במה נקדש לפניו אם לא תה"ק תורה לנו החוקים הקדושים הם. ודרך ארץ, היינו חובנו לאדם חבירנו, וקאמר הכא דמי שהוא אפיקורוס כופר בתורה משמים, גם שמירתו וחיובו לבני אדם, אינו בלב שלם, וכ"כ מי שהוא לבוש בי"ש ואינו נזהר בחיובו לחבירו גם זה אין חוכו כברו, ובאיזה כשיתנסו בזה או בזה יתגלה מלפניו לבם הנסתר: קטז) דכשאין בו חכמה להשכיל גדולת הבורא ב"ה להתבושש לפניו, איך אפשר שתהיה בו יראה מאהבה. אבל אפשר שתהיה יראתו כמי שיראת מחזק ממנו, ואין זו היראה המתבקשת: קיז) כדכתיב ראשית חכמה יראת ה' [תהלים קי"א], דכשאין יראת ה' על פניו לא יהבושש להחליט בהתחכמתו משאת שוא ומדוחים אף שיהיה נגד כבודו ורצונו ית', וחושב תועה מה' ית'ירתו. ומכ"ש שלא יהיה בו חכמת תה"ק, דמלבד כי נקלתה בעיניו העסורות מלהעמיק בה כראוי, גם ההוסיה היא בעצמה התרחק

ממקום טומאת כוח שבמוחו: קיח) דעת הוא מושכל ראשון שמשיגו האדם בה' חושיו. והבינה, הוא היקש השכל שיולד לו ע"י ב' הקדמות שהשיגם בחושיו. והן על ג' תמונות [וכמ"ש הרמב"ם בפ"ז מהגיון]. למשל כל אדם חי, וכל חי מרגיש, אלו הן ב' הקדמות שהשיג ע"י ה' מה' חושיו, ונקראו דעת, אמנם אלו הב', יולידו בכח הבינה את תמונה הג' שכל אדם מרגיש. וכמו כן כשתאמר כל אדם חי, ואין אבן חי. הן ב' הקדמות בע"י הדעת. ותולדתן בבינה, שכל אדם חיונו אבן. או שתאמר כל חי מרגיש, וקלת חי לבן והולדתו שקלה לבן מרגיש [וכל מ' מאלו הג' כולל שוב ל"ו חבורים, יע"ש]. ולכן אמר התנא שכל שלא השכיל האדם יפה המושכל הראשון, א"א שיבנה עליו בחדוד השכל דבר אחר. ואם אעפ"כ יבנה, יסוד מופל הוא, ורוח קטן יכה בעיטו לרסיסים: קיט) ר"ל ואם לא יבנה על מה ששמע, להוליד ממנו בחדוד גם מה שלא שמע, אז נראה בעליל שכל מה ששמע, לא ידע והשיג בלבו יפה. דעלי כן, אין להשכל קץ לבנות עליו בנקלות דבר אחר. וכמו שהשבח רב נחמן בר יצחק [פסחים ק"ס ב'], גמרנאה וסברנאה אנא. ואל"כ אף ששמע הרבה נקרא לפי מלא ספרא [מגילה כ"ח ב'], רק דהתנא נקט בהנך ג' התכלית קודם הסיבה דהרי ד"א קודם לתורה כ"ו דורות וכ"כ יראה קודמת לחכמה שנאמר ראשית חכמה יראת ד', וה"ג דעת קודם לבינה, משום שהאדם בחולשתו מקדים המאוחר בהם, וה"ק: קב) דכשאין קמח בביתו לפרנסתו, אין דעתו מיושבת עליו ללמוד תורה [במנחות ק"ג ב']: קבא) שהמבטל תורה מעושר, סופה לבטלה מעוני [אם לא שזכות

תולה

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

הרמב"ם בפירושו כל שמעשיו מרובין כבר פירשנו ובארנו וכו': ושרשיו מועטין. המעשה דומה לפרשים לפי שהם עיקר כדאמרי' לעיל [סוף פרק קמא] לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. מד"ש בשם הרשב"ם: שנאמר והיה כערער בערבה וגו'. לעיל מיניה כתיב ארור הגבר וגו' שאינו בוטח בה' שיזמין לו פרנסתו אלא מרבה בגזילות ובוטח בגני אדם המחזיקים ידו. והיה כעץ שתול לעיל מיניה כתיב ברוך הגבר וגו'. רש"י. וכתב במד"ש דרוח ועקירה מפורש נמי בקרא דסיון דכתיב ערער לשון יחידי. וערבה לשון מיסור לרוחות דאית בים הרתי לריעותא שכיון שאין אילנות סביביו וגם הוא במיסור שאין סביביו הרים וגבעות. אין מונע לרוח הבאה בו ויכהו עד שיזיזנו ממקומו. ונפשוט והיה כעץ שתול מבואר מדאמר ועל יובל ישלח שרשיו שזה ודאי להודיע שהוא מוסרש יפה בארץ ולא יזיזוהו כל הרוחות שבעולם ע"כ. וכפירוש רש"י דל"א שאין כתיב במשנה לא והיה כערער ולא והיה כעץ שתול. ויתכן בשיטי שבדפיא עסחת הר"ב והרמב"ם. דאל"כ. היה להם לפרש הדאיות. אבל בדרך חיים כתב שלא בא להביא ראיה מן הכתובים אלא באדם ההגון לו הבלתי הגון כל אחד כמשל באילן ולא ביקש לו ראיה על שאר המשל אלא ממילא אתיא ליה וכו': [*על מים. כך הגהתי ושאין לגרוס על פני מים כי הפסוק שמביא תנא דידן הוא מספר ירמיה סי' י"ז [ח']. ונשתבשה הגרסא לגרוס פני מתהלים ח' [ג'] המורגל יותר בפי כל מהפסוק שבירמיה שהוא מה שמביא התנא ושם לא נכתב תיבת פני. והטעם שלא הביא הפסוק שבתהלים אע"פ שדוד המלך ע"ה מוקדם לירמיה היינו טעמא שר"ל שאפילו כל הרוחות וכו' אין מזיזין אותו ממקומו. וזה יותר מבואר בפסוק שבירמיה שבו נאמר ועל יובל ישלח שרשיו] : יהי רבי אליעזר בן חסמא. בהוא עלמו נקרא חסמא כדאיתא במדרש רבה פרשת אחרי [פכ"ג] שלא ידע לפרוש על שמע בישמו ואמרו ליה דין יתקרי רבי. ובא לפני ר' עקיבא ולמד וכו' אמרו אתחסם ר' אליעזר וקרו ליה ר"א חסמא [*וכן נכנה ר"א חסמא במ"ה פ"ג דתרומות] : קינין ופתחי נדה.. קינין מסכת שלימה היא ופתחי נדה מסגה ברים פ"ב דערכין.

יכין תפארת ישראל יכין

בקרקע הבית, ומדעומד ערער ויחיד בלי אילנות סביבו למחסה, נקל לרוחות לעקרו מהר: קבו) ר"ל לא ירמה בכר הטוב למות בכבר עמה, כלעיל סי' קכ"ד: קבו) ר"ל יונה כעלים יבשים במדבר, מדנעקרו שרשיו: קבח) זהו נ"ט, דלהכי נעקר, משום שעמד בארץ מלחה, ואין שם מוסב ותיות לשרשיו. וזהו הפסד הב' שלו, שמכח האפיקורסת, יהיה כאילן בנעקר, ולא יעשה עוד פירות המלות: קבט) שיעשה המלות אף שלא יבין טעמם: קל) ההתחכמות, והתאוה, והגאוה, וחמדת הממון, הם הערות מרות שיעקרו האדם מארץ החיים. אבל למי שלבו תמים באלהיו, לא יזיזהו כמלא נימא לעבור מלות אלהיו: קלא) ויבש דקרא [שם] בריך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. והוא כפול. אע"כ דה"ק ברוך הגבר הגבור הכובש את יצרו, אשר בעטייני המלות יבטח בה', שודאי לעובדת האדם לזה אותם. ולפיכך יקיימם אף שלא יבין טעם. והיה גם ה' מבטחו ר"ל מבלר עוז שלו [כמו ויורד עוז מבטחו, משלי כ"ה] לגום שמה למחסה מהערות הילר הנ"ל. ומסיים בחר הכי, והיה וגו': קלב) מימי התורה: קלג) מעון: קלד) כל שילוח בפועל, הוא שליחות שאינו חוזר [כמו בשלח פרעה את העם]. ה"כ ר"ל שרשיו ששלח, לגלח לא ישובו להמתק: קלה) חיס הילר לתאוות הארציות הנ"ל לא יפגיע עליו כלל, כי באהבתו לאלהיו לא יכוה בו: קלו) הוא משל להתחכמות האנושי שהם כעלים באילן, לשמור פירות המלות. ולהכי נקט לשון יחיד, עליהו, דהמעט התחכמות שלו, מלא חן וחסד כעלה מ' ירוק ורטוב, כך יעשה זה הירא מימים שמתחכם לך עד מקום שרשאי: קלז) ר"ל כשירא לו בעולמו: קלח) ר"ל א"ל לדאוג שלא יוכרע עי"ז לחטוא: קלט) דנס אם ע"י דוחק ועוני ימנע מלעשות פרי המלות, רחמנא לבא בעי, ונחשב כאילו עשאן [בקידושין ד"מ ע"א]: קמ) קרבנות העוף קריין קנין, מלשון קן לפור. ויש בהן הלכות חמורות שלריכים ההעמקות מאד, כשנתערב מהן קרבן חובה בנדבה, או עולה בחטאת [פפ"ג דקנין]: קמא) כל

בל שמעשיו מרובין בחכמתו. כי' מנ' דני אליהו דנה פרק י"ח: ושרשיו מרובין כטין זה בפרקי דרבי אליעזר פרק י"ב: יהי קנין ופתחי נדה. ע"ל נכ"מ ע"ב מה' יפודי חמורה הלכה י"ב:

שנויי נוסחאות

מועטין. בכי"ק ובמחז"ו מעוטין וכן בסמוך. והרוח באה. במחז"ו ..בא לפי' כ"ש ..באה; כ"ק ..באתה. (שנ' והיה בו' תשב). בכי"ק ליתא וגם ליתא הרמי' פן הכתוב גם בסמוך וגם ליתא בג"א דרב"י ועי' תוי"ט ועי' בר"י. אבל כל שמעשיו. בכי"ק ובפי' מהר"ו ובר"י ובר"ל. נושבות. בפי' מהר"ו י"ב נושבות. אין מזיזין. במחז"ו אין מזיזות. שנאמר בו'. פי' לעיל: יהי ר' אליעזר (בן) חסמא. במח"ו ובר"י ר' אליעזר חסמא וליתא וכ"ה וליתא בכי"ק (ושם חסמא) ועי' תוי"ט.

תוספות חדשים

יהי בתוי"ט ד"ה ר"א חסמא כו'. ובכ"מ פרק ז' משנה ה' *)ארסיון בן חסמא וכ"ע שלא הגיה שם ועי' באבות דרבי נתן דגרים ג"כ בן חסמא.

*) גם שם במשניות ד"פ ודיק ליתא לגלות בן וכן בדפוסים האחרונים הוסיפו ואתחנו בשמעתא שם.

ראשון לציון

יהי[תוי"ט ד"ה ר"א חסמא גרסי' ולא כמ"ש בספרים כו'. דמוק מאד לשבש הספרים גם הכא גם בתגיגה ג' ע"א וגיטין ס"ב ע"א. אלא מראה דגם אביו בשמו היי חסמא ולכן קולו לו בן חסמא אף אחר אותו המעשה קראו אותו חסמא. ולכן הכוונות דלמעלה היו קודם המעשה וסוגיות דתרומות פ"ו מ"ה ספרים ל"ב ע"א יומא י"ט ע"ב נגעים פ"ג מ"ב ופ"ג מ"ג ומקוואות פ"ה מ"ג סן הנה אחר המעשה]: באו"ד וכן נשנה רבי אליעזר חסמא במשנה ה' פ"ג דתרומות ועיין מ"ש מצנה ה' פרק ז' דבכא מציעא:

באורי חגר"א

יהי קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות. פי' אף שלאורה דיני הקינין והנדה כל פרטיהם הוא לפי פלגי החשבון כמ"ש בסדר קנין כמה דברים ע"פ חשבון וכן בנדה ימי הזיבות והפרוש והעוונות וה"ל שלא הוצרך להם בהתלה רק הכללים וכל הפרטים נעשו ע"י פלגי החשבון לזה אמר קינין כו' הן הן גופי הלכות כ"ל שיהיו חשובי וא"כ הי"ל שחשבון תקופות וגמטריאות גם הן גופי הלכות לזה אמר תקופות כו' ספרי חכמה:

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

הן הן גופי הלכות. עיקר תורה שבעל פה. שמקבלים עליה שכר: תקופות. ענין הלוך המזלות: וגמטריאות. חשבון האותיות: פרפראות לחכמה. כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעודה לקטת דרך תענוג כך החכמות הללו מכבדות את בעליהם בעיני הבריות:

הן הן גופי הלכות[קסב]. תקופות[קסג] וגמטריאות[קסד] פרפראות לחכמה[קסה]:

[*ז"ש הר"ב שהיא לריכה לעבול ל"ה מבילות דברי ב"ש הן בברייתא בפ' המפלת דף כ"ט אבל לב"ה רק ל"ה. ואולי הוא טעות סופר בדברי הר"ב ולריך להיות ל"ה. אך י"ל דלהפליג אמר כדברי ב"ש כי לא בא כאן לפסוק הלכות לכך כשר היה הדבר לפניו לעבות הפלגה. ואע"פ שאינו אלינא דהלכתא שהן דברי ב"ש ועוד דהרי התוספת מסקי התם [ג' ע"א ד"ה ש"מ] דהלכה כרבי יוסי בן יהודה שאמר דיה מבילה באחרונה. וא"כ אף דברי ב"ה נדחין הלכך אפיר קאמינא דלא נתנוין הר"ב אלא להפליג שהרי אף אילו היה מנקיטו לדברי ב"ה היה נמי אלא כהלכה]: הן הן גופי הלכות. לא בא למעט באר הלכות שבתורה דהא לא ממעטינן אלא תקופות וגימטריאות. אלא נקט הני לפי שהם דומים לתקופות וגימטריאות שהם חשבונות [ועיין לקמן] כ"כ בדרך חיים. וכתב עוד דלרבותא נקטינהו שאע"פ שאלו קיימין ופתחי נדה הם חשבונות הבאים מהמת בפק שאירע בהם. ואילו תקופות וגימטריאות אין בחשבונות בפק אפ"ה אינהו עדיפי ע"כ. ובכ"מ בפ"ד מהלכות יסודי התורה מפרש דה"ק קיימין הם דבר קל הערך ופתחי נדה מוסאם דבר מכוער. אעפ"כ אלו הן גופי הלכות כלומר עיקרי התורה מלד השכר הגדול. ותקופות וגימטריאות אע"פ שמשאם דבר מעולה מאד [עיין לקמן בפירוש גימטריאות] אינם עיקריים אלא כמו פרפראות לחכמה. וכוף לכאן העתיק לקמן בס"ד: הן הן גופי הלכות. וכיולא בזה בסוף פ"ק דחגיגה הן הן גופי תורה ומפרש בגמ' דהתם דהן והן גופי תורה קאמר. כמ"ש הר"ב שם. וה"ל דכוותה. ומשום דר' אליעזר תסמא תלמיד רבי עקיבא היה והיה אחר החורבן כמ"ש הרמב"ם בפ"ד מן העשרה פרקים שבהקדמה לפירוש המשניות. ואין לדיני קיינן שיכות אלא בזמן שבה"מ קיים. הלכך אלטריך לאתמעינן דאף הן גופי הלכות אפילו בזמן שאין בה"מ קיים לפי שהתלמוד שבהם במקום עבודה היא כמ"ש במ"ב דפ"ק: גופי הלכות. והא דלא תנן הכא גופי תורה כדתנן בסוף פ"ק דחגיגה. דהכא על הספיקות הוא אומר. ואין מזה כלום בתורה שבכתב. אלא בהלכה שבעל פה שעליה חכמים: תקופות. פי' הר"ב ענין הלוך המזלות. וכן פירש"י. ועל שם שמקיפים העולם בהיקף נקרא מהלכם תקופה. ובפירש"י גמלא ג"כ ל"א ענין גודל הלוך חמה והפוך [שלו] ברבוע. ע"כ. בזהו תקופה בלשון מחשבי העברונות שהוא כשתתפך החמה ללכת מרובע הגלגל לרובע אחר. וכמ"ש הר"ב במ"ב פ"ק דסנהדרין מעברין מפני התקופה. ואף על פי שעכשיו אין עורך לפי שיש סדר לשנות העבור מ"מ בימי ר"א חסמא עדיין היו מחשבין וקובעין. שעד ימי אביי ורבא לא נהגו על הסדר. כמו שכתב הרמב"ם בפרק ה' [הלכה ג'] מהלכות קדוש החדש. לכך לריך לומר שדברי ר"א חסמא הן על הידיעה מן המהלכים בלבד. ואלא מה שנמשך מהם שהוא קדוש החדש. ועבור שנה. בלעגין זה ודאי שהן והן גופי הלכות הן. אבל דברו אשר דבר הוא לבני אדם שלומדים זה לדעת אותם. ובהיות שלמים בחכמה. ואמר שאין זה אלא פרפראות. כך נראה לי: וגמטריאות. פירש הר"ב חשבון האותיות. כמו (בראשית מ"ג) ראו שמה שאמר יעקב רמז לרד"ו שיש שיעמדו ישראל במצרים. וכן (ויקרא ט"ו) בזאת"ם יבא אהרן רמז לבית ראשון שיעמוד ת"י שנים גם רש"י פי' גימטריאות חשבון האותיות ונוטריקון. וכן בערוך פירוש גימטריאות שבמקום אחד כותבין א'. במקום מאה כותבין ק' ע"כ. ונראה לי שהוא שם מובאל ולקוח מלשון יון שקוראים כן לחכמת המדידה והתשבורת. וחכמינו השאילו השם לכל עניני חשבון ומספר וכ"כ המפרש להלכות קדוש החודש פרק שמונה עשר [הלכה י"ג] וראיתי בדרך חיים שמפרש כך לגימטריאות דמשנתינו שרלה לומר חכמת המדידה והתשבורת ע"כ. [*כדראיתא [ברש"י] פרק כלל גדול דף ע"ם] וא"כ ראוין הדברים למי שאמרן. לפי שעל רבי אליעזר חסמא זה העיד רבי יהושע ביודע לשער כמה טפות יש בים כדאיתא בפ"ג דהוריות דף י'. וזהו חכמת ההנדסה שהקדמותיו המדידה והתשבורת. ולפי שהוא היה בלא גם בכל אלה ראוי היה הוא שיאמר כן. ואילו אדם אחר בלא היה שלא בחכמות אין מן הראוי שיאמר כך דוגמת מאמרם ז"ל ברים קהלת. ולפיכך זה הפירוש בגימטריאות שהוא בחכמת המדידה והתשבורת קרוב לכמוש. ועיין מה שכתוב לקמן בשם המגיד. וכן זו החכמה קדומה בזמן להקופות שבלעדה לא יריס איש את ידו ואת רגלו במסלך המזלות לבא הבמים וכסיליהם. ואעפ"כ למעלת חכמת התקופה ומשאה. שנאה קודם לגמטריא אף על פי שיש לגמטריא קדימה זמנית: פרפראות

להכמה

שנוי נוסחאות

גופי הלכות. נכי"ק וכי"מ וכלכ"י „חורה ומי' תו"ש ד"ה גופי הלכות. וגימטריאות פרפראות. בכי"ק ובפי' מ מ ז"ו וגימטרייה.. ; בעלון „פרפרייות:

ראשון לציון

בשנה תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה ז"ל הוספות פסחים קיד ע"ב ד"ה עד שמגיע לפפרת כו' פפרת כלומר ממשכת המאכל כמו פרפראות לחכמה כו':

באורי הגר"א

תקופות כו'. כמ"ם בפרק ז' דשבת (ע"ה ע"א) אמר' כי היא הכמתכם וגו':

לקוטים

יד בשנה וגמטריאות כתב הרי"ש שראה שהוא שם מצאל ולקוח מלשון יון ע"כ ואני בער ולא אדע מ"מ נקט הכתוב לשון מלשונות הנכרים כגון שטפת דע"י פירושו בלשון נכרי אנו יודעים ספר הבחיים וכן הן לא אלקינו וגו' שאמרו ז"ל כן בלשון יוני אמר ובן ר"ל דשינו לשונם הקדוש בתוך המבנה לדבר בלשון הול כגון זה של גמטריאות וכל כיולא בו דא"א לומר דא"א לפרש אותו הענין בלשון הקדש אלין לו בם בלשון הקדש אלא בשאר הלשונות דזה מ"א ודאי שהרי העולם ומלואו נברא בלשון הקדש ואי"כ אי"א לשום דבר קטון לו גדול אלא יש לו שם בלשון הקדש כפי שבעו הנאצ מלרופי אותיות ועוד שיש כמה דברים שיש להם שם מפורש בלשון הקדש ואף על פי כן באיזה מקומות נכתבו או נאמר בלשונות אחרות לכן נראה בעיני שהדבר הוא כפך ממ"ש הרי"ש שתיבות אלו אף הם לשון הקדש והם שרש אותו לשון הנכרי שא"א לכל לשון ולשון אלא יהיה לו שרש בלשונו הקודש הקדוש והקב"ה להללות תפארת גדולה לשון הקדש שבו הלוי כל הלשונות כתב בהוריתו קצת תיבות הרגילות בלשונות הנכרים להללות שאעפ"י שהם מדברים בו ג"מ הוא לשון הקדש שהרי נכתב בתורה וכמו כן עשו חז"ל בדבריהם שהם דברי הלשון חיים וזה יהיו ויגיע כי לותיות היבות

יכין **תפארת ישראל** יכין

ימי אשה נחלקין לז' וי"א ימים, שחוזרין חמיד חלילה, דהיינו תחלה מנעה שרואה דם פעם ראשונה, מונה ז' ימי נדה, ואח"כ י"א ימי זיבה, וחוזרת חלילה המיד בחשבון זה. ויש חילוק גדול בין ראתה דם בחלו או בחלו [ועי' בהקדמתי לסדר טהרות ביבקש דעת סי' ע']. ובשכחה בחיזה יום עומדת, יש בלבול גדול בעניינה, וצריך עיון רב לתקנה שלא תבוא לאיסור כרת [בפרטין ד"ה א']: קמב) אף שקיינן נראה ערכן מועט, ומהנין רק בזמן שביהמ"ק קיים. ופתחי נדה נמי עכ"פ נראין מאוס ומגונה, ובניהן רק חשבונא בעלמא הן [דוגמת זה מלינו חולין ל"ה ב']. אפ"ה הן הן גופי הלכות התורה, שרשאי לעשות עיקר לימודו בהן: קמג) הוא חשבון הקפת שחמה והלבנה [כראנלאנגיע] בל"א: קמד) הוא חכמת המדידה והתשבורת, שנקראת בלשון יון [געאמעטריע], ר"ל מדידת הארץ. ור"א בעל המאמר זה היה בקי בכל אלה [בסוריות ד"י ע"א]: קמה) ר"ל הן בקיאות שעודה לחכמת התורה. דהתורה היא דוגמת הלחם לגשמה, שמוגת ממנה, וכמ"ש לכו לחמו בלחמי [משלי ט' ה']. וכאשר יערב לאדם הלחם יותר, כשיטפל לו בפרפרות, למרוח על הלחם חמאה וכדומה, כן המתק לו התורה ביותר אם יטפל לה שאר החכמות לבקאות וטבחות [רמב"ם שפ"ד מיסודי התורה]. אמנם כמו שהאוכל חמאה לו פרפרות בלי לחם נפשו קלה בו ולא ישבע, כמו כן העוסק משאר החכמות האלה עיקר בהתעסקות, לא תשבע נפשתו מהן ולא יתפלו לה קיום. דאף דחשבון התקופות לריך ללמדם לעניין קידום החודש, וגם כדי לידע חכמתו וגדלותו של יוצר בראשית, ומה"ש היודע לחשוב תקופות ומזלות ואינו חושב נקרא חוטא [בשבת דפ"ם א']. וכ"כ חכמת המדידה, עמיקה וחמודה ונלרכת לדיני סוכה וכלאים וכדומה. אפ"ה חזקא קיינן ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, מדים בהן עשה ולא תעשה אסיר ומותר. משא"כ תקופות וגמטריאות הן רק טפלים להתורה כפרפרות לפת וקמ"ל דאע"ג שיש דמיון להך דרישא עם הך דסיפא אפ"ה לא דאי זה כראי זה הוא עיקר ואיך טפל:

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org

לחכמה. פירש הר"ב כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעודה וכו' כך החכמות הללו מכבדות וכו' וא"כ פירוש לחכמה כמו של חכמה. ולשון רש"י לפי שאינם אלא פרפראות כלומר עניני חכמה. וסוף לשון הכ"מ דלשיל דלחכמה רצה לומר להכמת הגמ' שהיא ראויה להקרא חכמה בתם להיות עסקה בפירוש מלותיו יח' ולגודל שברה הייתן לעוסקים בה ומקיימי מצותיה. לפיכך אלו החכמות אינם אלא כמו פרפראות לה שאינם דברים עיקריים כמו היא ע"כ. וקשיא לי דא"כ בריבא נמי הו"ל למימר הן הן גופי חכמה. ומצאתי להמגיד ברפ"ח מהלכות גניבה שפירש תקופות שהיא חכמת החשבון כמו שאמרו לחבוב תקופות וגימטריאות חכמת הטיעור. פרפריות לחכמה פירוש לחכמת התבונה הקרויה חכמה ודינה. ע"כ. וגם ע"ז הפירוש קשה שתקופות משמע מהלך הכוכבים ותקופותיהם ולא החשבון. ורלייתו מלחשב תקופות אדרבה מבם רלים שאין התקופה הוא החשבון. ועוד יש לדקדק מאי פרפראות שהם באים אחר הסעודה והרי אלו קודמים. אלא נראה ודאי דלדבריו פירוש פרפראות הדברים הרגילים לבא קודם הסעודה להמשיך האכילה וגם הר"ב מפרש ג"ז במ"ה פ"ו דברכות. והשתא דאתית לסכי אמינא אלא דתקופות היינו תכונה עצמה שהוא מהלך המזלות לבא השמים וכסיליהם ואמר שהוא עם הגימטריא הקודם אליה הם פרפראות הממציאים לב האדם לחכמה שאין אחריה חכמה בחק האדם. והיא חכמת האלהות. שמידיעת גלגלי השמים ידע ויכיר הבורא יתברך כי הוא רוכב שמים. שמהגרכב יודע הרוכב. ואף לפי' רש"י והר"ב בגימטריאות שהן חשבון האותיות אפשר לפרש שר"ל לחכמה חכמת האלהות והוא שבספר יצירה ודומיו שמשתמשים מאד בחשבוני האותיות וטטריקון וצירופיהם. ולפ"ז אפשר ג"כ לומר שסיון ההגא בתקופות וגימטריאות לשני הענינים ביחד שהתקופות הם פרפראות לחכמה המושגת בעיון ובמחקר. וגימטריאות הם פרפראות לחכמת האלהות המקובלת אצלינו כל זה נראה לי:

אלו הם שרשי אותו הלשון חול מלבד שבאותה מלוה לו ספור שנכתבו תיבות אלו הולכו לכך מחמת הגמטריא או הטטריקון או הצירוף היוצא מהם שבאלו לאותה מצוה או סיפור: (הון עשיר)

פרק ד **א איזהו** חכם. פירש הר"ב שראוי להתהלל בחכמתו. ויש להקשות ממה שאמר ירמיה [ט' כ"ג]. אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי ונראה לי דלא קשיא דס"ל להגא דידן שז"ש כי אם השכל וידוע אותי הוא עצמו בכלל החכמה והגבורה והעושר שזכר. וכך הוא אומר אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם שהיא החכמה השכל וידוע אותי. ואל יתהלל הגבור כי אם שהיא הגבורה השכל וידוע אותי וכן העשיר לא יתהלל כי אם שהעושר הוא השכל וידוע אותי. שהכתוב אמר בדרך שתומה שיש חכם להתהלל וכן גבור ועשיר ויש לבאול איזהו שכיון בו הכתוב וחקר ומצא חכם שלומד מכל אדם. ופי' הר"ב שמצא כוונתו לש"ש והיינו ממש השכל וידוע אותי. וגבור הכובש יצרו והוא גבורה לש"ש שלא יחטא לפניו. אין לך השכל וידוע אותי גדולה מזו. שתכלית הידיעה הזאת היא לירא מפניו ולשמור מצותיו. ועשיר השמח בחלקו ולא נכהל להון ומצא פונה כל ימיו לעבודת שמים והיינו מי השכל וידוע אותי. ולפיכך נאמר אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב ואמרו בפ"ק דברכות [דף ח.] גדול מי שנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים וכו'. וזה גם כן מזה הטעם בעצמו שאם הוא ירא שמים. והיינו מסתפק ונכהל להון. לא יהיה פנוי לעבודת הבי"ת: שנאמר מכל מלמדי השכלתי. פירש הר"ב וסיפא דקרא כי

פ"ד א הלומד. בכי"ק הלמד.

לקוטים

פ"ד א בבשנה איזהו חכם ידוע ממה"ל בהפרש שבין חכם לעבון שחכם הוא בקי בגיכסא ועבון המבין מסכיא והם אי"ל שהלומד מכל אי אינו רואה סיגן ברכה מיהו סיינו דוקא לסברא אבל לגמרא לא שזה מלמדו בלשו אי וזה כלל אחר ומשתבש בגרסתו וז"ש איזהו חכם שבכל נקרא חכם בגירסא מי שיוכל ללמוד מכל אדם שא"ל ללמוד אלא סברא ואחר כתבי מצאתי כן לסרב עין חיים ע"ש. תוי"ט ד"ה איזהו וכו' ויב לקי וכו' לעד"ל דסר"ב ד"ל שראוי להתהלל מפי הנויים וקל. (ס"ל):

פרק ד **א בן זומא** אומר*) איזהו חכם. הלומד מכל אדם ב). שנאמר וסיפא דקרא כי עדותיך שיחה לי כלומר הייתי לומד תורה מכל

פרק ד **א בן** זומא. לפי שלא האריך ימים. ולא נסמך שיקרא רבי. היו קורין אותו על שם אביו. וכן בן עזאי ושניהם שמם שמעון: איזהו חכם. הכי קאמר איזהו חכם שראוי שיתהלל בחכמתו: הלומד מכל אדם. ואע"פ שהוא קטן ממנו שכיון שאינו חס על כבודו ולומד מן הקטנים. ויקרים הדברים בחכמתו הוא לש"ש ולא להתיהר ולהתפאר בה: שנאמר מכל מלמדי השכלתי.

ולכך שאל איזהו חכם וכו' וכן כולם דרך שאלה. לומר כיון שהכתוב אמר בדרך שתומה שיש חכם להתהלל וכן גבור ועשיר ויש לבאול איזהו שכיון בו הכתוב וחקר ומצא חכם שלומד מכל אדם. ופי' הר"ב שמצא כוונתו לש"ש והיינו ממש השכל וידוע אותי. וגבור הכובש יצרו והוא גבורה לש"ש שלא יחטא לפניו. אין לך השכל וידוע אותי גדולה מזו. שתכלית הידיעה הזאת היא לירא מפניו ולשמור מצותיו. ועשיר השמח בחלקו ולא נכהל להון ומצא פונה כל ימיו לעבודת שמים והיינו מי השכל וידוע אותי. ולפיכך נאמר אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב ואמרו בפ"ק דברכות [דף ח.] גדול מי שנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים וכו'. וזה גם כן מזה הטעם בעצמו שאם הוא ירא שמים. והיינו מסתפק ונכהל להון. לא יהיה פנוי לעבודת הבי"ת: שנאמר מכל מלמדי השכלתי. פירש הר"ב וסיפא דקרא כי

פ"ד א) לפי שכל אדם שואף אחר ד' דברים מאד, וכן, החכמה, והגבורה, והעושר, והכבוד. ולכן אין רגע שלא יבחל להשיג אי' מאלה הד'. אולם בכולם יהיה השהלותו בהפך מתכליתו. דהרי ירצה להקרא חכם, והרי לכן אינו רואה ללמוד משום אדם, בחשבו שהוא בחמת חכם מכל. או שיחשוב בכשיודה וילמד מקטן ממנו, לא יקראוהו עוד חכם. והרי לכן נשאר חסר דעת. וכ"כ ירלה להתעשר למען התענג. והרי לכן יתעמל בימים ולילות ויקבר חייו וישתכן כדי להשוף הון. ואיה הענג שהיה ראוי לו להשיג בעשרו. וכ"ב ירלה להקרא גבור, שיירחיבו כל אדם. ולכן בגבול אי' משונאיו בידו, ישחקבו כעפר ע"פ רוח, ויכהתו תחת רגליו. אמנם הם לדמיו ישתבחו, ליום ימעדו רגליו, אז יקילו וירגנו כל שוכני עפר יחדו, להדפו ולרדפו עד החרמה. ואיה גבורתו. וכ"ב ירלה שיכבדוהו הכל. ולכן יפה באפיו מלוא לוגמיו רוח גאותו, ויקומם מלותיו בטוום ובדבור. והנה גם החוגפים אותו בפניו, אחריו ישתקון וישפכו עליו קיקלון, ואיה כבודו. [ופי' מ"ש לשיל פ"א פי' פ"מ]. לכן ייעלו התגא הלוך ישתדל שיגיע בכל אי' מהן תכליתו: ב) דהחכמה הוצג ע"י ב' דברים, (א) ע"י רבוי הלימודים שקבל מהקודמין. (ב) ע"י השכלת עצמו, שיבנה בשכלו על אותן הלימודים

שלמד. אולם השכלת האדם שמעצמו, מבלי שיקדימה לימוד שברות מאחרים היא לרוב דלה ורזה. לא לבד בחכמת התורה שכל עיקריה בנויים, על מה שקבלנו מאבותינו, ואין לחכמת האמוצי שום הכרע נגדה, וכדאשכתן בעדיות [פ"א מ"ג], שב' גרדיים הדיוטים ופליס הכריעו לכל חכמי ישראל, שרצו לדון בכח חדילות שכלם על דין אי, ובאו ב' גרדיים הגי"ל והעידו שקבלו שלא כשברת הבעלי הריסין הנ"ל, וקיימו חכמים דבריהם. אלא גם בשאר חכמות שוודאי תלויין בהשתכלות אנושי, אי אפילו בחכמות התורה היכא שיודע האדם הקבלה, רק שהשפק שלו הוא במלתא דתליא בסברא, אעפ"כ אין לחדיף וחדוק השכל לסמוך על דעתו לבד. דכל עוד יותר שעמוק העיון, יותר אפשר ועלול לטעות בו. והאותם אזנו לשמוע דברי שכנגדו, עליו אמר שסמע"ה [משלי י"ב פסו"] דרך אויל ישר בעיניו, ושומע לעצה חכם. ואפילו כשהתולק עליו הוא קטן בדעת, לפעמים הקטן ההוא בעין חולשתו לא יכול להלין כראוי במלא מחט שדקית שנפתח עליו בחכמה רק השקפה קטנה, והגדול השומע דבריו, ישמע חכם ויוסיף לקח, דברוחב לבו ובעיון המחודד יביא ראיות לדברי הקטן וימצאם כנים. ולכן אמרו חז"ל [תענית ד"ז ח'] דתורה נמשלה לאם, דמה אם קטן מדליק הגדול, כך בר"ת קטנים מחדדים

www.daat.ac.il www.hebrewbooks.org